
ZAJEDNIČKI ŽIVOT

Naslov izvornika: *Gelleinsalles Leben* (1939)
© Chr. Kaiser Verlag, München

© za hrvatsko izdanje:
Izvori, Kršćanski nakladni zavod,
Cvjetkova 32, HR-31103 Osijek, Hrvatska

Izdaje: Izvori, Kršćanski nakladni zavod,
Cvjetkova 32, HR-31103 Osijek, Hrvatska

Za izdavača: mr. sc. Damir Špoljarić

Urednik: dr. sc. Antal Balog

Prijevod s
njemačkog jezika: prof. dr. sc. Ksenija Magda

Lektura: prof. dr. sc. Tomislav Ivančić i
mr. sc. Damir Špoljarić

1. izdanje, 1987.
2. izdanje, 1995.
3. izdanje, 2021.
4. izdanje (elektroničko), 2021.

Svi citati u ovoj knjizi preuzeti su iz Biblije Kršćanske sadašnjosti iz Zagreba, izdanje iz 1994. godine.

ISBN: 978-953-177-106-1

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Gradske i sveučilišne knjižnice u Osijeku pod brojem 150327020.

Dietrich Bonhoeffer

ZAJEDNIČKI ŽIVOT

Životopis Dietricha Bonhoffera

Antal Balog

Izvori
Kršćanski nakladni zavod
Osijek, 2021.

Sadržaj

Sadržaj	4
Predgovor trećem i četvrtom (elektroničkom) izdanju (Antal Balog)	5
Predgovor prvom i drugom izdanju (Tomislav Ivančić)	10
Predgovor autora	20
Zajedništvo	21
Zajednički dan	39
Dan u samoći	67
Služba	78
Ispovijed i Gospodnja večera	93
Životopis Dietricha Bonhoeffera (Antal Balog)	102
Ostala izdanja ovog nakladnika	106

Predgovor trećem i četvrtom (elektroničkom) izdanju

Pred vama je treće odnosno četvrto (elektroničko) izdanje prijevoda knjige Dietriha Bonhoeffera „Zajednički život“ (*Gemeinsames Leben*), tiskano 1938. godine. U tom je razdoblju napisao i knjigu *Nachfolge* („Nasljedovanje“) koja je objavljena u Engleskoj i u Sjedinjenim Američkim Državama pod naslovom *The Cost of Discipleship* (Cijena učenja). Ove dvije knjige čine glavninu Bonhoefferove osnovne poruke – što znači živjeti s Kristom. Nedugo zatim, 1939. godine, objavljuje još jedno svoje kratko djelo *Die Psalmen. Das Gebetbuch der Bibel* (Psalmi. Biblijski molitvenik), kojim proširuje sadržaje o kojima govori drugo poglavlje ove knjige. To je i posljednje djelo koje je objavio Bonhoeffer.

Glavna tema ove knjige pokazuje kako je zajednički život vjernika ujedno i zajednička odgovornost crkve. U njoj Bonhoeffer, na temelju vlastitih iskustava tijekom službi u sjemeništima u Zingstu, a zatim u Finkenwaldu, razvija oblik kršćanskog suživota koji pozicionira između tradicionalnog samostanskog i suvremenog individualnog načina života. Knjiga započinje kratkim predgovorom, a sadržaj je raspoređen u pet poglavlja.

U prvom poglavlju Bonhoeffer piše općenito o zajednici vjernika koja nastaje i izgrađuje se samo po Božjoj milosti. Kao takva, ona se ne smije uzimati *zdravo za gotovo*. Kršćani se ne trebaju povlačiti iz svijeta i živjeti od njega odijeljeni u samoći nego u njemu prebivati. I Krist je živio u svijetu i boravio među svojim neprijateljima. Premda kršćansko zajedništvo postoji u Kristu i kroz Krista, piše Bonhoeffer, ono nije niti može biti savršeno jednostavno zato jer ni vjernici nisu savršeni. Nastavlja svoje izlaganje o tri glavne teme ovoga poglavlja, koje sažima u sljedećem: (1) *kršćanin treba drugog kršćanina poradi Isusa Krista;*

(2) *kršćanin susreće drugog kršćanina samo kroz Isusa Krista*, i na kraju to znači da smo (3) *u Isusu Kristu od vječnosti izabrani, u vremenu prihvaćeni i za vječnost sjedinjeni*.

Prema tome, kršćansko zajedništvo *nije ideal već božanska stvarnost* i ono je *pneumatska, a ne psihička stvarnost* jer se temelji na duhovnoj istini, a ne na ljudskoj želji. Kada su srca pokorna i puna zahvaljivanja, ono se može razvijati i sazrijevati. Bonhoeffer zaključuje da kršćanska zajednica ne živi od međuljudskih odnosa, od ljudskih napora prema ljubavi, od opraštanja i suosjećanja, nego od kršćanskog bratoljublja koje se ostvaruje u zajedništvo s drugim vjernicima jedino kroz osobu Isusa Krista i njegov duh.

U drugom dijelu knjige Bonhoeffer opisuje uobičajeni dan zajedništva. Poglavlje započinje citatom *Riječ Kristova neka u svem bogatstvu prebiva u vama* (Kol 3,16), ukazujući kako kršćanska zajednica prebiva pod krilima Riječi Božje. Prije svega, uobičajeni dan sadrži zajedničke molitve, čitanje Riječi Božje i zajedničke pjesme. Zajedničko čitanje psalama jesu zajedničke molitve *jer psaltir je u najneposrednijem smislu molitvenik Isusa Krista*. Iz psalama zajednica uči što znači molitva, odnosno što i kako treba moliti. Bonhoeffer psalme dijeli na deset tema na koje se oni odnose: stvaranje, Božji zakon, povijest spasenja, Mesija, Crkva, život, patnja, krivnja, neprijatelji i kraj. Osim čitanja psalama, treba zajedno čitati tekstove Svetoga pisma, po mogućnosti kontinuirano (*lectio continua*). Čitanje Riječi Božje ključno je za kršćanski život. Da bi se stekla *sigurnost i pouzdanje u osobnom i crkvenom djelovanju*, zajednica treba stajati na *čvrstom tlu Pisma*. Jer, nastavlja Bonhoeffer, *o našem putu ne odlučuje naše srce već Božja Riječ*. Nakon zajedničkog čitanja Riječi Božje, pjevaju se kršćanske himne, a potom slijede molitve sa što više sudionika. Na kraju pobožnosti je zajednički stol, nakon kojega počinju dnevni poslovi. Tijekom popodneva održava se bogo-

služje, a dan završava zajednicom večernjeg stola i posljednjom molitvom toga dana, koja se moli riječima učenika iz Emausa: „*Ostani s nama jer zamalo će večer i dan je na izmaku*“.

Treći dio knjige govori o danu koji treba provesti u samoći i tišini. Život u zajednici i osobna samoća trebaju se međusobno dopunjavati i izmjenjivati jer jedna bez druge nisu plodne. *Zato, nastavlja Bonhoeffer, tko ne zna biti sam, neka se čuva zajednice, a tko ne stoji u zajedništvu, neka se čuva samoće.* Samoću i zajedništvo opisuje sljedećim riječima: *Sam si stajao pred Bogom kada te je pozvao, sam si morao poslušati njegov poziv, morao si se boriti i moliti, i sam ćeš umrijeti i morati položiti Bogu račune. Ne možeš izbjeći samome sebi jer te je sam Bog izolirao.* Potom nastavlja o zajedništvu: *Pozvan si u Crkvu (zajednicu). Taj poziv nije vrijedio samo tebi. Svoj križ nosiš u zajednici pozvanih. Tu se boriš i moliš. (...) Ako ne mariš za zajedništvo braće, odbacuješ i poziv Isusa Krista.* Tijekom dana tišine i samotnog vremena, treba činiti sljedeće: proučavanje i meditiranje o ulomcima Svetoga pisama, zatim molitva, osobito molitve za bližnje. *Kršćansko zajedništvo živi od molitava za druge, zaključuje Bonhoeffer.*

Četvrti dio knjige govori o službi u zajednici koja se temelji na spoznaji kako su svi ovisni jedni o drugima jer imaju različite uloge i zadaće. Služenje se temelji na stavu kako druge poštujemo više od sebe i svoje grijeha vidimo većima od grijeha svojih bližnjih. Bonhoeffer opisuje tri vrste službi: slušanje drugih s punom pažnjom, međusobna uslužnost i pomaganje u svakodnevnim stvarima, i *nošenje bremena jedni drugih*, odnosno pomaganje bližnjima u njihovim nevoljama i teškoćama. Iz ovako opisane bratoljubne službe, izrasta duhovni autoritet koji je kršćanski vjerodostojan i u zajednici vjernika produktivan. Jer, zaključuje Bonhoeffer, *Crkvi ne trebaju sjajne ličnosti već vjerni*

Kristovi sluge i braća, koji su svoj dušobrižnički autoritet podredili autoritetu Riječi i koji su svojoj duhovnoj braći ponizni poslužitelji.

Peti dio knjige govori o ispovijedi i večeri Gospodnjoj. Grijech koji se ispovijeda, piše Bonhoeffer, gubi svoju snagu. Pa, ipak, svatko želi ostati sam sa svojim grijesima koje nastoji sakriti i pred sobom i pred drugima. Međutim, ispovijedanjem grijeha pred svojim bratom u Kristu, probijamo se na nekoliko područja: *probijamo se u zajedništvo*, zatim se *probijamo na križ*, potom se probijamo u *novi život*, i na kraju se *probijamo u sigurnosti*. Brat koji čuje našu ispovijed, oprašta nam grijeha umjesto Krista, sukladno njegovim riječima: *Kojima otpustite grijeha, otpuštaju im se, kojima zadržite, zadržani su im*. Međusobno ispovijedanje grijeha služi zajednici kao njihova priprema za Gospodnju večeru. Nitko ne treba pristupati k oltaru ako nije izmiren sa svojim bratom i ako nije izmiren s Bogom. Kada su ta dva izmirenja postignuta, tada je, zaključuje Bonhoeffer, *zajedništvo oko Gospodnje večere punina kršćanskog zajedništva*. Svoju sadašnju sjedinjenost u blagovanju Kristova tijela i Kristove krvi prikazuju i kao svoju sjedinjenost s Kristom u vječnosti.

Današnjem čitatelju, koji nije uspio izbjeći ili barem se djelomice ukloniti postmodernističkim utjecajima i sveprisutnijem diskursu „ere nakon istine“ (*post-truth era*), ovaj, kao i drugi Bonhoefferovi tekstovi, mogli bi se učiniti zastarjelim poukama koje pripadaju prošlim vremenima. Tekuće rasprave i promišljanja o nalaženju novih oblika crkvenosti, koji bi se bolje uklapali u suvremena umrežena društva, primjerice „virtualne“ crkve, „fluidne“ crkve, „podzemne“ crkve, crkve umreženih članova itd., svakako su potrebne. Vjerojatno će se tradicionalna zajedništva kršćanskih vjernika proširiti novim praksama koje će izrasti iz novih društvenih oblika i novih komunikacijskih i informacijskih tehnologija. Pa, ipak, temeljni oblik kršćanskog zajedništva,

kako ga opisuje Bonhoeffer, ne može biti bitno drugačiji jer se temelji na naučavanju Svetoga pisma i crkvenoj praksi tijekom povijesti.

U izgradnji zajedničkog života kršćanskih vjernika treba prije svega izbjegavati krajnosti, primjerice povlačenje od svijeta ili želju da se on oblikuje prema zamišljenom modelu. Također, treba imati na umu kako primarna svrha zajedničkog života kršćanskih vjernika nije radi izgradnje osobne ili zajedničke pobožnosti, ili okupljanje oko doktrina ili dogmi, ili postizanje svojih i zajedničkih ciljeva, primjerice spasenja, ili pripadnosti pojedinoj crkvi, denominaciji ili ekumenskoj zajednici, ili predanost izabranoj svrsi, poput misije, ili evangelizacije grada i svijeta (latinski: *urbis et orbis*). Primarna svrha kršćanskog zajedništva je vidljiva i Duhom Svetim ispunjena povezanost vjernika, kao udova Kristova tijela, s Kristom, kao njegovom glavom. Tada, i samo tada, takvo zajedništvo kršćanskih vjernika može postati i biti postojano duhovno svjetlo svijetu i duhovna sol zemlji. U takvom kršćanskom zajedništvu moguće je izgrađivati vlastitu i zajedničku pobožnost, služiti jedni drugima u *duhu i u istini*, držati se zdravog nauka, svoje spasenje graditi *sa strahom i drhtanjem*, pripadati vidljivoj crkvi te biti poslušan Kristovoj Velikoj zapovijedi.

dr. sc. Antal Balog

Predgovor prvom i drugom izdanju

Pastor i teolog Dietrich Bonhoeffer postao je sedamdesetih godina ovog stoljeća poznat u čitavu svijetu po ideji „nereligioznog kršćanstva“. Njegova djela su prevedena na brojne jezike. Na hrvatski je u izdanju Kršćanske sadašnjosti 1974. prevedena njegova knjiga *Otpor i predanje, Pisma iz zatvora. Otpor i predanje*, najpoznatija Bonhoefferova knjiga, izdana je posthumno. U njoj pokušava pismima iz zatvora opisati „kršćanstvo bez religije“. Veliku pozornost, međutim, izazvala je i njegova knjiga koju upravo imate pred sobom - *Zajednički život*.

Bonhoeffer se rodio u Breslavy (danas Wrocław, u Poljskoj) 1906. godine, kao šesto dijete u obitelji od osmero djece. Otac mu je bio profesor za psihijatriju i neurologiju. Obiteljska atmosfera nije bila osobito religiozna. Očitovala se tek u slavljenju Božića, Uskrsa i sličnih blagdana kao običaja. Veliko je iznenađenje bilo stoga kad se on odlučuje za studij teologije. Dok drugi dolaze iz pobožnih obitelji i tek onda upoznaju svijet, Bonhoeffer je, naprotiv, došao iz svjetovne obitelji da bi tek onda upoznao Crkvu i pobožnost. Studij teologije započeo je u Tübingenu sa 17 godina. Jedan je semestar tijekom 1924. g godine slušao u Rimu, gdje ga se veoma dojmila univerzalnost Crkve. Do 1927. godine studirao je zatim teologiju na sveučilištu u Berlinu. U 21. godini života napisao je već doktorsku disertaciju pod naslovom: *Sanctorum communio* dogmatsko istraživanje o sociologiji Crkve. Bio je to pokušaj spajanja sociološke stvarnosti Crkve s Bartovom pozitivističkom slikom objave.

Godine 1928. preuzima pastoralni rad u jednom vikarijatu među Nijemcima, u Barceloni, u Španjolskoj. Bonhoeffer se tako htio okušati u propovjedničkoj i pastoralnoj praksi. Tu je posjećivao ljude svoje župe, radio s mladeži i u praksi produbljivao značenje Božje Riječi za ljude. Iz tog doba potječe i njegova

riječ: „Moja teologija počinje biti humanistička; što to znači?“ (pismo roditeljima, u: E. Bethge, Dietrich Bonhoeffer, 1967, str. 139). U svojim propovijedima će sve više naglašavati antagonizam između vjere i religije, te prodor prema zemlji. „Želiš li Boga, drži se svijeta. Želite li naći vječnost, služite vremenu“ (E. Bethge, Dietrich Bonhoeffer, str. 148).

Nakon godinu dana pastoralnog djelovanja, Bonhoeffer se odlučuje ponovo za znanstveni rad. U Berlinu na sveučilištu dobiva mjesto asistenta. Sav se sada predao teologiji. Piše odmah habilitacijsku radnju pod naslovom Čin i bitak. U toj radnji pokušao je spojiti zajedno Bartha i Bultmanna s jedne strane kao teologe čina, te neotomiste kao teologe bitka. Simbiozu vidi u eklesiološkoj formuli „Krist egzistira kao zajednica“.

Godine 1930. Bonhoeffer odlazi u Ameriku i u New Yorku na Union Theological Seminary studira još godinu dana. 1931. godine doživljava svoj preokret u životu koji je označio kao „obrat od frazeologije k stvarnosti“. On naime vidi teški ekonomski i politički položaj njemačkog naroda. S druge strane, zapaža kako je teologija i propovjednička praksa fraziranje i govorenje iznad ljudskih glava, umjesto govorenje iz njihovih srdaca. I Bonhoeffer naglašava da ono što se sad propovijeda ne može nitko povjerovati. Jer ta nevidljivost Božja neizdrživa je u našem životu, kaže on. Čitajući, i posebno meditirajući Bibliju, doživljava svoje obraćenje. On je to izrekao riječima: „Često sam već propovijedao, mnogo sam naučio od Crkve, o tome pripovijedao i propovijedao - no još nisam bio postao kršćanin. Znam, nekoć sam stvar Isusa Krista upotrebljavao za vlastitu prednost. Od tog me oslobodila Biblija, osobito Govor na gori. Kršćanski pacifizam, koji sam pred malo vremena pobijao, učinio mi se odjednom kao nešto što je samo po sebi razumljivo“ (E. Bethge, Dietrich Bonhoeffer, str. 249).

To Bonhoefferovo obraćenje nije prijelaz s razuma na emocije, nego s razuma na duh. Vidi se to iz njegovih nastupa za

pravdu i na kraju njegovo stupanje u pokret otpora. U pismu svom bratu, on je to ovako opisao: „Možda ti izgledam u nekim stvarima ponešto fanatičan i lud. I ja se ponekad toga bojim. No kad bih bio „razumniji“, morao bih slijedeći dan čitavu svoju teologiju objesiti o klin. Ipak postoje stvari za koje se isplati nastupiti bez kompromisa. A meni se čini da tu spadaju mir i društvena pravda, ili zapravo Krist“ (Dietrich Bonhoeffer. *Gesammelte Schriften*, III, str. 24 sl.). Bonhoeffer neće naglašavati toliko duha, koliko riječ. Da bi znao kako kao kršćanin živjeti u stvarnom svijetu, on smatra da treba pitati Bibliju. Ta usredotočenost na Božju Riječ i Isusa Krista osposobljavaju ga da podnese borbu za Crkvu i za ekumenski pokret u to vrijeme.

Bonhoeffer postaje predavač na sveučilištu i studentski kateheta u Berlinu. Svim silama se trudi da pokrene pacifistički pokret među kršćanima, kao protutežu Hitlerovoj mladeži koja je tada pripremala Njemačku na rat. U to vrijeme bio je imenovan za dušobrižnika na visokoj teološkoj školi u Berlinu. Protivio se Hitlerovu tzv. „Arijevskom paragrafu“ i zbog toga nije mogao dobiti mjesto župnika. Smio je ipak propovijedati. Na sve strane se trudio da dokaže kako tzv. „njemački kršćani“ u Evangeličkoj crkvi, koji su bili za suradnju s Hitlerom, donose Crkvi sapetost i posvjetovnjačenje. Bonhoeffer je postajao odlučan. „Ne moramo se čuditi - govori on - ako za našu Crkvu dođu vremena kad će se tražiti mučenička krv. Na našoj će krvi tad ležati krivnja beskorisnog sluge“ (D. Bonhoeffer, *Gesammelte Schriften*, IV, str. 71). Iako je on vjerni luteran, uzviknut će svojoj Crkvi: „Pustite već jednom na miru mrtvog Luthera i slušajte evanđelje!“ (Isto, str. 93 sl.). Izmučen borbom protiv Hitlera, i borbom za Crkvu koja bi ostala neovisna o njemu, Bonhoeffer se odlučuje na boravak u Londonu. Nakon dvije godine, od 1933. do 1935. godine, on se na nagovor Karla Bartha vraća ponovno u Berlin. Došlo je do rascjepa između tzv. „njemačkih kršćana“ i novoformirane „Ispovijedajuće crkve“. „Ispovijedajuća crkva“ poziva

Bonhoeffera da preuzme službu upravitelja protestantskog sjemeništa za propovjednike, najprije u Zingstu, a onda u Finkenwaldu. Nekoliko godina rada u tom sjemeništu dalo je plod koji je zapisan u knjizi Zajednički život.

Nakon toga aktivno sudjeluje u ekumenskom radu Crkve. Čak je izabran za međunarodnog ekumenskog tajnika. Mnogo je putovao i dolazio u doticaj s poznatim osobama u svijetu.

Godine 1938. doživljava svoj novi obrat u životu, a to je obrat od kršćanina prema čovjeku svog iznimnog vremena i svog posebnog mjesta. Bonhoeffer se razočarao u mnogim prilikama. Hitler je sve više napredovao i spremao se na rat. Bonhoeffer je morao računati da će biti pozvan u vojsku. Međutim, zbog savjesti, on nije mogao prihvatiti vojnu službu. Veliko je razočaranje doživio kad su gotovo svi župnici zajedno s neutralnim i njemačko-kršćanskim kolegama položili zakletvu vjernosti Hitleru. Čak su neki od njegovih kandidata iz sjemeništa u Finkenwaldu prešli tzv. Državnoj crkvi. „Ispovijedajuća crkva“ šutjela je na progone Židova i spaljivanje sinagoga u tzv. „kristalnoj noći“. Budući da je odbijao vojnu službu, njegova Crkva je od njega zahtijevala da napusti domovinu. Doista, 1939. godine on je otputovao u Ameriku. Tamo je izdržao jedva 20 dana. Postalo mu je potpuno jasno da se ne može dijeliti od tog najtežeg razdoblja povijesti svoga naroda. Odlučuje se vratiti natrag. Doživljava duboki duševni potres. U svoj dnevnik je zapisao: „Odluka je pala. Za mene to znači više nego što to sada mogu sagledati. Samo Bog to zna. Razlozi koje za svoje djelovanje iznosimo pred druge i pred sebe sigurno nisu dostatni. Sad je sve u Božjim rukama“ (Dietrich Bonhoeffer, *Gesammelte Schriften*, I, str. 303.).

U srpnju 1939. godine Bonhoeffer se vraća u svoju zemlju. Stupa u pokret otpora. Tu je morao izvršavati niz tehničkih zadataka kao veza između onih koji su pripremali atentat na Hitlera i onih koji su bili u pozadini. Osjetio je da ne može više dalje ostati pacifist, jer je time riskirao da se otkrije njegova obitelj i prijatelji

u konspirativnom radu. Odbijanje vojne službe sad mu se činilo kao čin vjerskog fanatizma. Morao je lagati. Nije mogao više ostati u svojoj crkvenoj službi. Njegov rad značio je gubitak župničke i kršćanske reputacije. Bilo je to za njega „granično pitanje“ koje je mogao prepustiti samo Bogu.

Petog travnja 1943. godine Bonhoeffer je uhićen. On je, međutim, smatrao da ga nemaju za što suditi. U jednom pismu piše doslovno: „Stvar za koju bi me eventualno osudili tako je nevinna da zbog toga mogu biti samo ponosan“ (D. Bonhoeffer, *Widerstand und Ergebung*, str. 95.).

Devetog travnja 1945. godine Bonhoeffer je u plinskoj komori u koncentracionom logoru Flossenburgu bio ubijen. Zadnje riječi su mu bile: „Ovo je kraj, za mene početak života“ (D. Bonhoeffer, *Otpor i predanje*, str. 214). Logorski liječnik iz koncentracionog logora Flossenburga svjedoči kako je tog sivog jutra, u ponedjeljak, 9. travnja 1945. godine, vidio Bonhoeffera kako kleči u pripravnoj plinskoj ćeliji i žarko se moli.

Neposredna pozadina knjige *Zajednički život* jest Bonhoefferov rad u protestantskom sjemeništu u Finkenwaldu. 1935. godine je „Ispovijedajuća crkva“ odlučila ustanoviti tzv. sjemeništa za propovjednike. Teološki fakulteti davali su samo teološku izobrazbu, ali ne i odgoj. Dapače, vladalo je opće uvjerenje da teološka izobrazba ima u sebi i odgojnu snagu. No, ubrzo se to moralo pokazati neistinitim. Nasuprot državnim i teološkim fakultetima, počele su nicati crkvene ustanove kao sjemeništa za propovjednike. Takvih sjemeništa bilo je pet. Među njima Bonhoefferu je dodijeljena uprava sjemeništa u Pomeraniji. U ljetnom semestru 1935. godine Bonhoeffer je već imao oko stotinu kandidata. Seminar je najprije bio u Zingstu, a onda se ubrzo prenosi u Finkenwald. O tom vremenu Bonhoeffer doslovno kaže: „Za mene je ljeto 1935. godine, kako za moje zvanje, tako za mene kao čovjeka bilo do sada najispunjenije vrijeme“. (D. Bon-

hoeffer, *Gesammelte Schriften*, II, str. 458). Bonhoeffer je precizno izradio dnevni red u sjemeništu. On je sadržavao dva glavna dijela: duhovni život i teološku izobrazbu.

Duhovni život se osobito praktično odvijao u dvije pobožnosti, ujutro i navečer. Nakon jutarnje pobožnosti, slijedila je uvijek polusatna meditacija. Pobožnosti su se držale u dnevnom boravku sjemeništa. Počinjali su recitiranjem psalama u koru iza čega je slijedila izabrana pjesma, zatim čitanje iz Starog zavjeta i izabiranje lozinke za nekoliko tjedana. Nakon toga bi se čitali odlomci iz Novog zavjeta, nakon čega je slijedila spontana molitva koja bi završavala zajedničkim Očenašem i čitanjem lozinke. Čitanje psalama kao i Sv. pisma provodilo se na način tzv. *lectio continua*, tj. svaki dan se čitalo jedno poglavlje u slijedu. Nedjeljom navečer bi Bonhoeffer još toj pobožnosti dodao vrlo konkretnu propovijed. Bonhoeffer je smatrao da je takva pobožnost najnaravnija i najprikladnija za studente teologije. Ako bi neki od kandidata pokušao da se oslobodi tog dnevnog reda, Bonhoefferu to nije bilo drago.

Drugi dio dana služio je izgradnji bratskog zajedništva kao i osobnoj izgradnji i odgoju budućih propovjednika. To je Bonhoeffer činio u praktičnim primjerima i uputama, ali daleko više u pokazivanju vlastitog primjera. Bio je vrlo prislan u trenucima odmora. Praktičan je bio u pomaganju u kući. Znao je otići u kuhinju i pomoći prati posuđe, znao je pomoći u čišćenju dvorišta ili negdje drugdje. Jedna večer u tjednu posvećena je bila diskusiji o aktualnim pitanjima u zajednici i u zemlji.

Da ne bi zaostala teološka izobrazba kandidata, Bonhoeffer je načinio raspored traktata koji su se predavali. Bili su to ovi predmeti: homiletika, katehetika, pastoral, liturgika, nauk o Crkvi, nauk o službi i župi. Takav raspored bio je u svim sjemeništima. No, jedna je tema razlikovala Bonhoefferovo sjemenište od ostalih, a bila je: pitanje predavanja o nasljedovanju Krista. Uz Bonhoeffera kandidati su osjetili da je baš to nasljedovanje

Krista srce svega što se radi u Finkenwaldu. Bio je to teološki doživljaj koji su iskusili, a ne samo učili. U njemu su sva ostala predavanja i traktati nalazili svoju sredinu i svoj oslonac.

U homileatici je Bonhoeffer razrađivao svoje razumijevanje propovijedi. Najprije je smatrao da se propovijed treba utemeljiti na ekleziologiji. Propovijed ima za njega svoju uzročnost i svoju svrhu u Crkvi. Crkva propovijeda Crkvi. Budući da postoji Crkva, zato se u njoj propovijeda i u njoj se propovijeda da bi ona postala Crkva. Kasnije će, međutim, Bonhoeffer ispustiti takvo razumijevanje propovijedi i više će naglasiti ukorijenjenost propovijedi u Isusu Kristu, osobito u utjelovljenju: „Riječ propovijed jest sam Isus Krist koji je uzeo ljudsku narav i nju nosi. Nije to novo utjelovljenje, nego je to Utjelovljeni koji nosi grijeha svijeta. Riječ propovijedi želi prihvatiti ljude i ništa drugo“ (E. Bethge, D. Bonhoeffer, str. 508). Takvo gledanje značilo je Bonhoefferovo oslobađanje kristologije od, kako on to kaže, „akademskog samrtničkog kreveta“. On je zahtijevao da se vjera u Krista interpretira kao nasljedovanje. Taj njegov rad i koncentriranost na Isusa Krista, značio je skupljanje snage za borbu protiv nacizma i onoga što će donijeti novi rat.

Osobitu reakciju kandidata pobudilo je njegovo odlučno stavljanje na dnevni red meditacije. Odmah nakon pobožnosti, slijedila je polusatna meditacija. Kandidati su se teško u nju uključivali. Neki su se tužili da pri tome zaspu, drugi da za to vrijeme spremaju propovijedi, a treći da ne znaju što bi započeli s tim vremenom. Jedni su govorili da im je teško biti pola sata sabranima, oni su radije čitali neke komentare. Napredniji su pak rekli da su se morali nekako boriti u to vrijeme. Jedne je opet smetala duga spontana molitva u pobožnostima navečer, ili dugo čitanje Sv. pisma. Jedni su prigovarali da je to bijeg od svijeta, a drugi da se radi o mistifikaciji. No, Bonhoeffer se nije dao smesti. Bio je uvjeren da treba znati učiti i poučavati molitvu. A to se čini ukoliko se moli. Bio je uvjeren da je potrebno da budu zajedno

sjedinjeni razum, volja i srce. Razum je dobivao snagu u teološkoj izobrazbi, volja u pobožnostima, a srce u meditaciji.

No, Bonhoeffera su napadali i izvana. Jedan od vodećih predstavnika „Ispovijedajuće crkve“ rekao je protiv Bonhoefferove meditacije: „Nemamo sada vremena za meditaciju, kandidati trebaju učiti propovijedati i katehizirati“ (E. Bethge, Dietrich Bonhoeffer, str. 532). Bonhoeffer na to odgovara da je to znak potpunog nepoznavanja stvari i nepoznavanja onoga što mladi bogoslovi trebaju danas činiti. To je i neznanje kako se sprema propovijed i kateheza. I Bonhoeffer doslovno kaže: „Glavno pitanje jest, a ono treba postaviti našim teolozima: kako da nauče moliti? Kako da naučim čitati Sv. pismo? Ili ćemo im pri tome pomoći, ili im se uopće ne može pomoći“. (E. Bethge, Dietrich Bonhoeffer, str. 532).

Prva Gospodnja večera u sjemeništu u Zingstu, prije nego se sjemenište preselilo u Finkenwald, bila je na nedjelju „Exaudi.“ Cijeli tjedan prije toga Bonhoeffer je spremao zajednicu na tu Gospodnju večeru u molitvi za vrijeme jutarnje i večernje pobožnosti. U subotu, dan prije Gospodnje večere, upozorio je kandidate da se sprema za sutrašnji dan pomirenjem. Predložio je da pođu jedan drugome ispovijedati svoje grijehе. Zvučalo je to strano, jer takvo nešto u Evangeličkoj crkvi nije bilo uobičajeno i zato je završna pobožnost u subotu navečer ispala hladna i teška. No, nedjelja je svanula u svečanom svjetlu slavlja. Kasnije će se nastaviti mjesečnim stalnim Gospodnjim večerama. Malo po malo i kandidati su se priviknuli da idu jedan drugome na ispovijed.

Na sve to reagirali su mnogi pastori u Evangeličkoj crkvi negativno. Tako su počeli kružiti glasovi o strašnoj herezi u Finkenwaldu, o katoličkim praksama, o zanesenjačkim pacifistima i radikalnim fanaticima. Bonhoeffer se nije dao zbuniti. Sa simpatijom je gledao u Pomeraniji među narodom tragove pokreta

buđenja vjere. On je u cijelom programu u protestantskom sjemeništu u Finkenwaldu vidio produbljivanje vjere i osposobljavanje mladih propovjednika da priđu svakom čovjeku ove zemlje i da na taj način Isusa Krista učine gospodarom i spasiteljem svakog čovjeka. U govoru o „kršćanstvu bez religije“ on će taj dio svog života i teološkog programa staviti pod naziv „arkanska disciplina“¹. To znači upravo te godine jesu srce i snaga koja nosi čitav njegov teološki program „nereligioznog kršćanstva.“

Sjemenište u Finkenwaldu bilo je u jesen 1937. godine od Gestapoa ukinuto. Da bi rad od 2 i pol godine u Finkenwaldu u sjemeništu mogao biti nastavljen ljudima i onima koji su sudjelovali u tom sjemeništu, Bonhoeffer je 1939. godine izdao knjižicu „Zajednički život“. Za Bonhoefferova života ta je knjiga bila najviše razgrabljena i čitana. Bonhoeffer se najprije bojao eksperiment zajedničkog života u Finkenwaldu predati javnosti pismeno. No, zahtjev Gestapoa da se raspusti sjemenište prisililo ga je na to objelodanjivanje knjige. Iako je ta knjižica pisana za studente teologije i za buduće propovjednike, ipak je ona takva da služi i svima u Crkvi. U Evangeličkoj crkvi bila je to novost. Iako je još sve unutra bilo tek provizorno, ipak je to bila velika pomoć baš u najslabijoj točki protestantizma. Knjiga, naime, pokazuje na praktična rješenja upravo tamo gdje je bila bespomoćnost najteža, kako kaže E. Bethge, (usp. E. Bethge, Dietrich Bonhoeffer, str. 537).

Kad je Bonhoeffer 1940. godine radio u benediktinskom samostanu Ettal, susreo je među benediktincima mudrost koju je i sam iskusio u zajedničkom životu s kandidatima u sjemeništu u Finkenwaldu. Biografski je vrijeme zajedništva bilo prošlo, ali

---

¹ Običaj u ranoj crkvi da se pred nekrštenima ne govori o krštenju, Gospodnjoj večeri, o sadržaju vjere, o mjestu bogoslužja ili se govori samo u natuknicama nazivao se arkanskom disciplinom. (Primjedba urednika).

ne i stvarno. Kad je u nacističkom logoru 1943. i 1944. godine morao provoditi težak i stravičan život, vježbe koje je vršio u Finkenwaldu pokazale su se kao nerazorivi temelj, zaštita i podrška. One su ga držale slobodnim za ateističke drugove u istoj patnji. Zajednički život služio je Bonhoefferu kao najbolje sredstvo i pomoć za razumijevanje „nereligiozne interpretacije kršćanstva“. U svakom slučaju, stranice ove knjige vode slobodi, ljubavi i miru s Bogom i ljudima.

prof. dr. sc. Tomislav Ivančić

Predgovor autora

Već u samoj biti stvari o kojoj ovdje raspravljamo, leži, da ju se može usavršavati samo zajedničkim naporima. Budući da se ovdje ne radi o nečemu što pripada privatnim krugovima, već o zadatku koji je postavljen Crkvi, ne radi se ni o više ili manje slučajnim pojedinačnim rješenjima, već o zajedničkoj crkvenoj odgovornosti. Suzdržanost u ophođenju s ovim, nimalo novim zadatkom može se razumjeti, no ona postepeno mora napraviti mjesta spremnosti Crkve da pomogne u njegovom rješavanju. Raznovrsnost novih oblika zajedništva u Crkvi zahtijeva budnu suradnju svih odgovornih. Prikaz koji slijedi neka bude samo jedan doprinos ovom opširnom pitanju, ali i pomoć u njegovom razjašnjavanju i u provođenju u praksu.

Dietrich Bonhoeffer

Zajedništvo

„Gle, kako je dobro i kako je milo kao braća zajedno živjeti“ (Ps 133,1). Na slijedećim ćemo stranama razmotriti nekoliko uputa i pravila koje nam za zajednički život iz Riječi daje Sveto pismo.

Za kršćanina nije samo po sebi razumljivo da smije živjeti među kršćanima. Isus Krist je živio usred svojih neprijatelja. Na kraju se ga ostavili svi učenici. Potpuno sam, okružen zločincima i podsmjehivačima, visio je na križu. Baš zato je i došao, da neprijateljima Božjim donese mir. Tako ni kršćaninovo mjesto nije u odvojenosti samostanskog života, već usred neprijatelja. On ovdje ima svoj posao, svoj zadatak. „Kraljevstvo treba biti usred tvojih neprijatelja. Kome se to ne sviđa, taj ne želi biti od Kristova kraljevstva, već okružen prijateljima, sjediti usred ruža i ljiljana. On ne želi biti kod zlih, već kod pobožnih ljudi. O, vi bogohulnici i Kristove izdajice! Da je Krist učinio kao što vi činite, koji li bi ikad postao blažen?“ (Luther)

„Rasijao sam ih među narode, ali će se oni u zemljama dalekim spomenuti mene“ (Zah 10,9). Po Božjoj volji je kršćanstvo rasijani narod, razasijan kao sjeme u „sva zemaljska kraljevstva“ (Pnz 28,25). To je njegovo prokletstvo i njegovo obećanje. Božji narod mora živjeti u dalekim zemljama među nevjernicima, ali će on biti sjeme Božjeg kraljevstva po cijelome svijetu.

„Zazviždat ću im i sabrati ih, jer ja sam ih izbavio, ... i oni će se vratiti“ (Zah 10,8.9). Kad će se ovo dogoditi? Dogodilo se i to u Isusu Kristu, koji je umro da „razasutu djecu Božju skupi u jedinstvu“ (Iv 11,52), a pokazat će se na kraju vremena, kad Božji anđeli budu izabrane sakupili „s četiri vjetra, s jednog kraja neba do drugog“. (Mt 24,31). Do tog će časa Božji narod ostati razasut, povezan jedino u Isusu Kristu, ujedinjen, jer se, razasut među nevjernicima u dalekoj zemlji sjeća *Njega*.

Zato je u vremenu između Kristove smrti i Drugog dolaska vidljivo zajedništvo, u kome je već ovdje kršćaninu dozvoljeno da živi s drugim kršćanima, samo blagonaklon predukus posljednjih stvari. Da se u ovom svijetu jedna zajednica vidljivo smije okupljati oko Božje Riječi i sakramenata, Božja je milost. Zatočnici, bolesni, usamljeni u raseljeništvu, navjestitelji Evandjelja u poganskim zemljama, svi oni stoje sami. Oni znaju da je vidljivo zajedništvo milost. Sa psalmistom mole: „Duša moja gine kada se spomenem kako koračah u mnoštvu predvođeci ih k Domu Božjem uz radosno klicanje i hvalopojke u povorci svečanoj“ (Ps 42,5). Ipak ostaju sami u dalekim zemljama, sjeme rasi-jano po Božjoj volji. Ali ono, što im je uskraćeno kao vidljivo iskustvo, prihvaćaju s još većom čežnjom u vjeri. Tako je prog-nani učenik Gospodnji, Ivan, u osami otoka Patmosa u duhu na Dan Gospodnji (Otk 1,10) sudjelovao sa svojim crkvama u ne-beskom bogoslužjenju. Vidio je sedam svijećnjaka, to su njegove zajednice, sedam zvijezda, to znači anđele zajednica, a usred njih i povrh svega Sina čovječjeg, Isusa Krista, u veličanstvenoj slavi uskrsloga. Sam on ga jača i tješi svojom riječi. Zajedništvo u kome izgnanik ima udjela na danu Gospodinova uskrsnuća jeste nebesko zajedništvo.

Tjelesno prisustvo drugih kršćana vjerniku predstavlja izvor neusporedive radosti i okrepe. S velikom čežnjom zatočeni apo-stol Pavao zove svog „ljubljenog sina u vjeri“, Timoteja k sebi u tamnicu u posljednjim danima svoga života. Želi ga vidjeti i ima-ti uza se. Pavao nije zaboravio Timotejeve suze pri posljednjem rastanku (2 Tim 1,4). Dok misli na crkvu u Solunu, Pavao moli „noću i danju najusrdnije da vidim vaše lice“ (1. Sol 3,10), a stari Ivan zna, da će se u potpunosti radovati svojim kad bude mogao doći k njima i govoriti s njima osobno, a ne kroz pisma i tintu (2 Iv 12).

Kršćanin se, ako čezne za tjelesnim likom drugih kršćana, ne mora stidjeti kao da je zbog toga i suviše tjelesan. Čovjek je stvoren kao tijelo, Božji Sin se u tijelu zbog nas pojavio na zemlji, u tijelu je on uskrsnut, u tijelu vjernik prima Isusa Krista u sakramentu, a s uskrsnućem mrtvih ispunit će se potpuno zajedništvo duhovno-tjelesnih Božjih stvorenja. Zato, dok vjernik slavi tjelesnu prisutnost brata, on slavi i Stvoritelja, Pomiritelja i Spasitelja, Boga Oca, Sina i Duha Svetoga. Zatočenik, bolesnik i kršćanin u iseljeništvu raspoznaje u prisutnosti brata kršćanina tjelesni milosni znak prisutnosti trojedinog Boga. U osami i posjetilac i posjećeni prepoznaju Krista, koji je prisutan u tijelu. Jedan drugoga primaju i susreću kako se susreće Gospod, sa strahopoštovanjem, poniznošću i radošću. Jedan od drugoga primaju blagoslov kao blagoslov Gospodina Isusa Krista. Ako dakle već u jednom jedinom susretu brata s bratom leži toliko blaženstvo, kakvo li se tad neiscrpno bogatstvo otvara za one, koji su po Božjem planu počašćeni živjeti u svakodnevnoj zajednici s drugim kršćanima?

To doduše, što je za usamljenog neizreciva Božja milost, može onaj, koji svakodnevno prima na dar, vrlo lako prezreti i pogaziti. Suviše lako zaboravljamo da je zajednica braće kršćana milosni poklon Božjeg kraljevstva, koji nam svaki dan može biti oduzet, a i to, da nas od najdublje osame možda dijeli samo malo vremena. Zbog toga neka onaj, kome je dano da do dana današnjega živi kršćanski život u zajednici s drugim kršćanima, iz dubine srca slavi Božju milost. Neka na koljenima zahvaljuje Bogu i neka spozna: To je milost i samo milost, da nam je danas još dano da živimo u zajednici braće kršćana.

Bog vidljivu zajednicu ne daruje svima u istoj mjeri. Kršćanina u dalekoj zemlji tješi kratki posjet brata kršćanina, zajednička molitva i bratski blagoslov; da, njega jača pismo, napisano rukom kršćanina. Pozdrav, koji Pavao u poslanicama piše vlas-

toručno, morao je biti znakom takvog zajedništva. Nekima je zajedništvo darovano svake nedjelje na bogoslužju. Drugi smiju živjeti kršćanski život u zajedništvu svoje obitelji. Mladim bogoslov cima je prije njihove ordinacije na neko vrijeme darovan zajednički život s braćom. Među ozbiljnim se kršćanima u crkvi danas javlja potreba da se, dok odmaraju od svog posla, okupe na neko vrijeme u zajedništvu oko Riječi. Današnji kršćani iznova shvaćaju zajednički život kao milost, koja to i jest, kao nešto nevjerojatno, kao „ruže i ljiljane“ u kršćanskom životu. (Luther)

Kršćanstvo je zajedništvo kroz Isusa Krista i u Isusu Kristu. Ne postoji zajedništvo kršćana koje bi bilo više od toga, a niti takvo koje bi od toga bilo manje. Počevši sa jednim kratkim susretom, pa do dugogodišnjeg svakodnevnog zajedništva, kršćansko zajedništvo ostaje samo to. Jedni drugima pripadamo samo kroz Isusa Krista i u njemu. Što to znači?

Kao prvo, to znači da jedan kršćanin treba drugog zbog Isusa Krista.

Kao drugo, to znači da jedan kršćanin susreće drugoga samo kroz Isusa Krista.

I kao treće, to znači da smo u Isusu Kristu od vječnosti izabrani, u vremenu prihvaćeni i za vječnost sjedinjeni.

K prvome: Kršćanin je čovjek koji svoju sreću, svoj spas, svoju pravdu ne traži više u samom sebi nego samo u Isusu Kristu. On zna da ga Božja Riječ u Isusu Kristu optužuje i onda kada on svoju krivicu ni najmanje ne osjeća, te da ga Božja Riječ u Isusu Kristu oslobađa i opravdava, ako on ni najmanje ne osjeća svoju pravdu. Kršćanin ne živi više po sebi samome, po vlastitoj optužbi ili po vlastitom opravdanju, već na temelju Božje optužbe i njegova opravdanja. On živi u potpunosti po Božjoj Riječi, u vjernoj podložnosti Božjem sudu.

On živi po tome, optužuje li ga ili opravdava Bog. Smrt i život kršćaninovi nisu uključeni u njemu samome, već on nalazi i jedno i drugo u Riječi koja mu dolazi izvana, u Riječi Božjoj njemu upućenoj. Reformatori su to opisali ovako: Naša pravda je „tuđa pravda“, pravda koja dolazi izvana (*extra nos*). Time su izrekli da kršćanin zavisi od Božje Riječi koja mu biva govorena. On je okrenut prema vani, prema Riječi koja mu dolazi. Kršćanin u potpunosti živi od istine Božje Riječi u Isusu Kristu. Pita li ga se: Gdje je tvoj spas, tvoje blaženstvo, tvoja pravda, on nikada ne može ukazati na sama sebe, već na Riječ Božju u Isusu Kristu, koja mu dosuđuje spas, blaženstvo i pravdu. On traži ovu Riječ gdje god može. Budući svakodnevno glada i žeda za pravednošću, on uvijek iznova traži oslobađajuću Riječ. Ona može doći samo izvana. Iznutra, u sebi, kršćanin je siromašan i mrtav. Pomoć mu mora doći izvana, a ona je došla i svaki dan iznova dolazi u riječi o Isusu Kristu, koja donosi otkupljenje, pravednost, nevinost i blaženstvo.

A tu Riječ Bog je stavio u usta ljudi kako bi je ljudi jedni drugima govorili. Kad jedan čovjek sretne Boga, on to kaže drugome. Božja je volja bila da njegovu živu Riječ tražimo i nalazimo u bratovu svjedočenju, u ustima čovjeka. Zbog toga kršćanin treba kršćanina koji će mu kazati Božju Riječ. Uvijek iznova on ga treba, kada je u neizvjesnosti i kada klone. On, naime, sebi, iz sebe sama, ne može pomoći, a da se pri tom ne prevari u istini. On brata treba kao nosioca i navjestitelja božanske spasonosne riječi. On brata treba samo zbog Isusa Krista. Krist u vlastitom srcu je slabiji od Krista u bratovoj riječi. Onaj je neizvjestan, ovaj je siguran.

Time postaje cilj svake kršćanske zajednice jasan: kršćani jedni druge susreću kao nosioce spasonosne poruke. Bog im, kao takvim, dopušta da se okupe i daruje im zajedništvo. Njihovo zajedništvo ima temelj jedino u Isusu Kristu i u tuđoj pravednosti“.

Možemo, dakle, reći samo ovo: Iz biblijske i reformatorske poruke o čovjekovom opravdanju isključivo po milosti, proizlazi zajedništvo kršćana, i kršćaninova čežnja za drugim kršćanima osnovana je samo u njemu.

K drugome: Kršćani mogu susresti jedni druge samo kroz Isusa Krista. Među ljudima je svađa. „On je, naime, naš jedini mir“ (Ef 2:14). Pavao govori za Isusa Krista u kome se staro, rascjepkano čovječanstvo ujedinilo. Bez Isusa Krista vlada nemir između Boga i ljudi, a i među samim ljudima. Krist je postao posrednikom te je tako uspostavio mir s Bogom i mir među ljudima. Bez Krista ne bismo poznali Boga, ne bismo ga mogli zazvati, ni doći k njemu. Bez Krista ne bismo poznali ni brata i ne bismo mogli približiti mu se. Put prema bratu zapriječen je vlastitim „Ja“. Krist je otvorio put prema Bogu i put prema bratu. Sada kršćani mogu živjeti zajedno u miru. Mogu ljubiti jedni druge i jedni drugima služiti. Mogu postati jedno. Ipak oni to i sada mogu samo kroz Isusa Krista. Jedno smo samo u Isusu Kristu, povezani smo samo kroz Njega. On u svu vječnost ostaje jedini posrednik.

K trećem: Kada je Sin Božji na sebe uzeo tijelo, tada je iz same milosti prihvatio našu bit, našu narav. Tada je istinski i tjelesno prihvatio nas. Takva je bila vječna odluka trojedinog Boga. Sada smo mi u njemu. Gdje god on bio, on nosi naše tijelo, on nosi nas. Gdje god on bio, tamo smo i mi, u njegovom utjelovljenju, na križu i u njegovom uskrsnuću. Mi mu pripadamo jer smo u njemu. Zato nas Pismo i zove Kristovim Tijelom. No ako smo, prije još no što smo to mogli znati i htjeti, izabrani i prihvaćeni sa cjelokupnom Crkvom u Kristu, tada i zajedno, za vječnost pripadamo njemu. Mi koji sada živimo u zajedništvu bit ćemo jednom kod njega u vječnom zajedništvu. Tko pogleda svoga brata neka zna, da će u Kristu biti vječno s njim sjedinjen. Kršćansko zajedništvo je zajedništvo kroz Isusa Krista i u njemu.

Na ovom preduvjetu počivaju sva pravila koja za zajednički život kršćana daje Pismo.

„Za bratsku ljubav nema potrebe da vam pišem jer vas je sam Bog poučio da ljubite jedan drugoga ... Ali vas usrdno molim, braćo, da u tome još više napredujete.“ (1 Sol 4,9) Pouku o bratskoj ljubavi preuzeo je sam Bog. Sve što ljudi tome mogu dodati je, podsjetiti braću na taj Božji nauk i opomenuti ih da u njemu što više napreduju. Kada nam se Bog smilovao, kada nam je Isusa Krista objavio kao brata, kada nam je kroz svoju ljubav pridobio srce, tada je počela pouka o bratskoj ljubavi. Kroz Božje milosrđe prema nama naučili smo biti milosrdni prema svojoj braći. Budući da smo sami umjesto osude dobili oprostjenje, bili smo pripravljeni za opraštanje braći. Ono što je Bog učinio nama, postali smo dužni i mi činiti svome bratu. Što smo više dobili, to smo više mogli dati, a što je naša ljubav prema bratu bivala siromašnija, očitovalo se kako sve manje živimo po Božjem milosrđu i ljubavi. Tako nas je Bog sam učio da susrećemo jedni druge onako, kako nas je on susreo u Isusu Kristu. „Prigrlijte jedni druge kao što je Krist prigrlio vas na slavu Božju.“ (Rim 15,7).

Čovjek koga je Bog stavio u zajednički život sa drugim kršćanima sada u tom zajedništvu uči što znači imati braću. „Braćom u Gospodinu“ naziva Pavao svoju zajednicu (Fil 1,14). Jedni drugima smo braća samo po Kristu. Ja sam drugom kršćaninu brat samo zbog onog, što je Isus Krist učinio na meni i za mene. Onaj drugi je meni postao bratom kroz to što je Isus Krist učinio za njega i na njemu. Od neprocjenjive je važnosti činjenica da smo braća samo kroz Isusa Krista. Znači, nije mi brat onaj koji mi pristupa ozbiljan i pobožan u težnji za bratskim zajedništvom, već mi je brat onaj koga je Krist spasio, onaj koji je od grijeha oslobođen i pozvan k vjeri i k vječnome životu. Naše zajedništvo se ne može utemeljiti na onome što je čovjek kao kršćanin u samome sebi, u svojoj sabranosti i pobožnosti. Ono,

naprotiv, što je čovjek po Kristu, to je odlučujuće za naše bratsko zajedništvo. Ono što je Isus učinio za nas obojicu temelj je našeg zajedništva.

Ovo ne vrijedi samo za početak, kao da bi se tijekom vremena ovom našem zajedništvu moglo nešto dodati, već to tako ostaje za svu budućnost i vječnost. Jedino kroz Isusa Krista imat ću zajedništvo s drugim kršćaninom. Što naše zajedništvo postane istinitije i dublje, to će više sve ostalo bivati manje važnim, to će jedino i samo Isus Krist i njegovo djelo među nama postajati jašnije i čistije oživljenim. Jedni druge imamo samo kroz Krista, ali kroz Krista jedni druge stvarno i imamo, imamo se potpuno, za čitavu vječnost.

Ovo je odmah od početka rastanak od svakog mutnog poriva za nečim većim. Tko želi više od onoga što je Krist učinio među nama, ne želi kršćansko zajedništvo. On traži nekakve izvanredne doživljaje zajedništva, koji su mu drugdje bili uskraćeni. Takav u kršćansko bratstvo unosi nejasne i nečiste želje. Tu prijeti kršćanskom bratstvu najčešće već na samom početku najveća opasnost, najdublje iznutrašnje trovanje. Kršćansko se bratstvo počinje zamjenjivati željenom slikom pobožnog zajedništva, prirodna težnja pobožnog srca za zajedništvom miješa se sa duhovnom stvarnošću kršćanskog bratstva. Od prvog početka od neusporedive važnosti za kršćansko bratstvo je da bude jasno:

Prvo: Kršćansko bratstvo nije ideal, već božanska stvarnost.

Drugo: Kršćansko bratstvo je pneumatska, a ne psihička stvarnost.

Bezbroj puta se čitavo kršćansko zajedništvo na tome razbilo jer je živjelo iz neke projekcije želja. Baš ozbiljan kršćanin koji je po prvi puta stavljen u životnu zajednicu kršćana, sa sobom vrlo često donosi određenu sliku o biti zajedničkog kršćanskog

života, i težiti će je ostvariti. No Božja je to milost koja sve takve snove vrlo brzo dovodi do propadanja. Veliko razočaranje nad drugima, nad kršćanima općenito i, ako je sve dobro, nad samim sobom, mora nas svladati, jer nas tako Bog želi dovesti do spoznaje pravog kršćanskog zajedništva. Bog iz same milosti ne dozvoljava da živimo, pa makar i samo nekoliko tjedana, u sanjarenjima, da se predamo blaženim iskustvima i usrećujemo ugođajima koji nas obmanjuju poput opijenosti. Bog nije Bog uzbuđenih osjećaja već Bog istine.

Tek zajednica koja se nađe u vrtlogu razočaranja sa svim njegovim nelijepim i zlim pojavama počinje biti ono, što treba biti pred Bogom. Ona počinje u vjeri prihvaćati dano joj obećanje. Što ranije pojedinca ili zajednicu zahvati čas razočaranja to bolje za obje strane. Ali zajednica koja takvo razočarenje ne bi mogla izdržati ili preživjeti, zajednica koja bi se čvrsto držala projekcije svojih želja kad joj ona zapravo treba biti razbijena ostaje istovremeno bez danog joj obećanja da će se održati, i ona će se prije ili kasnije raspasti. Svaka ljudska projekcija koja se unosi u kršćansku zajednicu sprečava pravo zajedništvo i mora biti razbijena da bi istinito zajedništvo moglo živjeti. Onaj koji svoj san o kršćanskom zajedništvu ljubi više od samog kršćanskog zajedništva, postaje razarateljem svakog kršćanskog zajedništva, pa bile njegove osobne namjere ne znam kako iskrene, ozbiljne i predane.

Bog mrzi sanjarenja, jer ona čovjeka čine oholim i punim pretenzija. Onaj koji sebi sanja sliku zajednice zahtijeva od Boga, od drugih i od samog sebe da mu se san ispuni. Takav se ponaša kao da on najprije treba stvoriti kršćansku zajednicu, kao da će njegov san povezivati ljude. Što ne ide po njegovoj volji on naziva promašajem. Kada se raspada njegov san, on vidi da se raspada zajednica. Takav najprije postaje tužiteljem braće, zatim tužiteljem Boga i na kraju očajnim tužiteljem sebe samoga. Budući da je Bog već postavio jedini temelj našeg zajedništva, budući da

nas je on već davno prije no što smo ušli u zajednički život s drugim kršćanima, skupio s njima u jedno Tijelo u Isusu Kristu, u zajednički život s drugim kršćanima ne ulazimo kao oni koji zahtijevaju, već kao oni koji zahvaljuju i primaju. Zahvaljujemo Bogu za ono što nam je učinio. Zahvaljujemo Bogu što nam daje braću koja žive u njegovu pozivu, u njegovu oproštenju i u njegovom obećanju. Ne bunimo se zbog onog što nam Bog ne daje, već zahvaljujemo Bogu za ono što nam daje svaki dan. Zar nije dovoljno to što nam je dano: braća, koja u grijehu i nevolji trebaju ići s nama i s nama živjeti u blagoslovu njegove milosti. Postoji li dan, pa bio on i u onim teškim i nevoljnim vremenima kroz koje prolazi kršćansko bratstvo, u kome je Božji dar manji od ovog neshvatljivo velikog? Ne moramo li zahvaljivati i za to što i brat i ja stojimo u istoj Božjoj praštajućoj ljubavi u Isusu Kristu, kada grijeh i nerazumijevanje opterećuju zajednički život? Nije li i brat koji griješi još uvijek brat, sa kojim stojim u Božjoj Riječi? Ne postaje li baš čas velikog razočaranja u brata neusporedivim lijekom jer me upravo on temeljito poučava, da ni jedan ni drugi nikako ne možemo živjeti po vlastitim riječima i djelima, već jedino od te jedine Riječi i od tog jedinog Djela koje nas u istini povezuje, naime od oprostjenja grijeha u Isusu Kristu? Tamo gdje padnu rane magle sanjarenja sviće svijetli dan kršćanskog zajedništva. U kršćanskoj zajednici kao i u svakodnevnom životu pojedinca važno je zahvaljivanje. Samo onaj koji je zahvalan za male stvari prima i velike. Ne dopuštamo Bogu da nas obdari velikim duhovnim darovima koje je spremio za nas, jer mu ne zahvaljujemo za svakodnevne darove. Mislimo da se ne smijemo zadovoljiti s malo darovane duhovne spoznaje, iskustva, ljubavi, i da moramo požudno očekivati velike darove. žalimo se da nam manjka velika sigurnost, jaka vjera i bogato iskustvo, koje je Bog, ipak drugim kršćanima dao, i smatramo takve žalbe pobožnim. Molimo za velike darove, a zaboravljamo zahvaljivati za svakodnevne, male (a koje uopće nisu tako male!).

Kako može Bog povjeriti nešto veliko onome, koji neznatno ne želi zahvalno uzeti iz njegove ruke? Ako svakodnevno ne zahvaljujemo za kršćansku zajednicu u koju smo stavljeni, pa i ne bilo u njoj iskustva, bogatstva koje se može osjetiti, nego mnogo slabosti, malovjernosti, teškoća, nego se žalimo Bogu daje sve tako jadno i bijedno i da uopće ne odgovara onome što smo očekivali, mi Boga sprečavamo da daje uzrasta našem zajedništvu u razmjerima i bogatstvu, koji su nam svima pripravljeni u Isusu Kristu. Ovo se posebno odnosi na česta gundanja pastora i revnih članova crkve protiv svojih crkava. Pastor ne bi smio osuđivati svoju zajednicu, pred ljudima ne nikako, ali ne ni pred Bogom. Zajednica mu nije povjerena da bi pred Bogom i pred ljudima postao njenim tužiteljem. Onaj koga zajednica u koju je postavljen dovodi do ludila i koji je stavlja pod optužbu, neka najprije ispita sebe, da možda nisu u pitanju njegova maštanja koja mu Bog na ovaj način želi razbiti. Ako baš to pronađe neka zahvali Bogu za tu nevolju. Ako li se pak ispostavi drugačije neka se ipak pazi da ne postane tužiteljem Božje Crkve. Neka naprotiv optuži sebe zbog nevjere, neka moli, da se ne ogriješi o svoju braću. Neka u spoznaju vlastite krivice moli za svoju braću. Neka ispunjava svoj zadatak i zahvaljuje Bogu. Sa kršćanskim zajedništvom je kao sa posvećenjem. Ono je Božji dar koji nismo zaslužili. Kako u stvarnosti izgleda naše zajedništvo, kako naše posvećenje, to zna samo Bog. Ono što nama izgleda slabo i jadno, kod Boga može izgledati sjajno i veliko. Kao što kršćanin ne treba neprestano mjeriti puls svog duhovnog života, tako nam ni kršćanska zajednica nije od Boga dana, da joj stalno mjerimo temperaturu. Što zahvalnije svaki dan primamo ono što nam biva dano, to će zajednica sigurnije i ravnomjernije rasti svakodnevno po Božjoj volji. Zajedništvo kršćana nije ideal kojeg trebamo ostvariti mi, već je to od Boga u Kristu stvorena stvarnost u kojoj imamo pravo sudjelovati. Što jasnije naučimo raspoznavati da je razlog, snaga i obećanje svakog našeg zajedništva jedino u Isusu

Kristu, to ćemo smirenije naučiti razmišljati o našoj zajednici, moliti se za nju i nadati.

Budući da se kršćansko zajedništvo temelji jedino na Isusu Kristu, ono je duhovna, a ne duševna stvarnost. Baš po tome se ono razlikuje od svih ostalih vrsta zajedništva. „Duhovnim“ Sveto pismo naziva ono što čini Duh Sveti, koji nam u srce stavlja Isusa Krista kao Gospodara i Spasitelja. Psihičkim ili „duševnim“ Pismo naziva ono što dolazi iz prirodnih nagona, snaga i svojstava čovječje duše.

Temelj svake duhovne stvarnosti je jasna, objavljena Božja Riječ u Isusu Kristu. Temelj svake duševne stvarnosti su tamni, neprovidni nagoni i požude čovječje duše. Temelj duhovnog zajedništva je istina, temelj duševnog zajedništva je požuda. Bit duhovnog zajedništva je svjetlost - „Bog je svjetlost i tame u njemu nema nikakve“ (1 Iv 1,5), i „ako u svjetlosti hodimo kao što je on u svjetlosti, imamo zajedništvo jedni s drugima“ (1 Iv 1,7). Bit duševnog zajedništva je tama“ ta iznutra iz srca čovječjeg izlaze zle misli“ (Mk 7,21). Izvor svakog čovječjeg djelovanja, a posebno i svi dobri i pobožni nagoni zaogrnuti su dubokom tamom. Duhovno zajedništvo je zajedništvo onih koje je pozvao Krist, dok je zajedništvo pobožnih duša duševno. U duhovnom zajedništvu živi agape, svijetla ljubav bratske službe, u duševnom zajedništvu plamti eros, tamna ljubav pobožno-bezbožnih nagona. U onom vlada uredna bratska služba, a u ovom kaos požude za uživanjem; tamo skromna podložnost bratu, a ovdje se brata skromno - neskromno podčinjava vlastitoj požudi. U duhovnom zajedništvu vlada isključivo Božja Riječ, u duševnom zajedništvu uz Riječ vlada i čovjek opremljen posebnim snagama, iskustvima i sugestivno magičnim svojstvima. U onome povezuje samo Riječ Božja, a u ovome osim toga vezuje i čovjek za sebe samoga. Tamo je svaka vlast, čast i vladavina predana Duhu Svetome, a ovdje se traže i gaje svi načini čovječje

vladavine i utjecaja. Naravno, budući da se radi o pobožnom ljudima, sve se događa s namjerom da se služi Uzvišenom i Dobrom, ali se dešava zapravo to da se s prijestolja skine Duh Sveti te da se otjera u nestvarne daljine. Jedina stvarnost koja tu može ostati je duševna. Tako u duhovnom zajedništvu vlada Duh, a u duševnom psihotehnika, metoda. Tamo vlada naivna ljubav prema bratu koja pomaže bez psihologije i metoda, a ovdje psihološka analiza i konstrukcija. Tamo vlada ponizna, jednostavna služba bratu, a ovdje se stranog čovjeka istražuje i s njim se postupa proračunato.

Možda će suprotnost duhovnog i duševnog zajedništva postati najjasnija kroz ovo zapažanje: U duhovnom zajedništvu nikad i ni na kakav način ne postoji „neposredni“ odnos brata prema bratu. U duševnom zajedništvu, međutim, živi duboka, izvorna čežnja duše za zajedništvom, za neposrednim dodirima s drugim ljudskim dušama, kao što i tijelo živi u čežnji za neposrednim sjedinjenjem s drugim tijelom. Takva žudnja čovjekove duše traži potpuno stapanje „mene“ i „tebe“, bilo u ljubavnom sjedinjenju ili, što je isto, kroz podčinjavanje drugoga vlastitim metodama sile i utjecaja, gdje onaj koji je duševno jak živi iz sebe i time zadobiva ljubav i strah onih slabih. Za takvo zajedništvo ljudska povezanost, sugestija i podložnost znači sve i može nam se pričinuti da neposredno zajedništvo duša ima sve, što zapravo izvorno i jedino pripada zajedništvu u kome posreduje Krist.

Tako postoji i „duševno“ obraćenje. Ono ima sve znake pravog obraćenja, a pojavljuje se tamo gdje kroz svjesnu ili nesvjesnu zloupotrebu nadmoći jednog čovjeka bivaju najdublje potreseni ili pojedinac, ili čitavo zajedništvo. U takvom slučaju neposredno utječe duša na dušu. Dolazi do toga da jaki nadvladava slaboga, čiji otpor se sruši od dojma ličnosti jake osobe. On je „silovan“, a ne svladan od Božje stvari. Sasvim jasno se to očituje u trenutku u kome se traži zalaganje za Božju stvar neovisno

od dominantne osobe, a možda i protiv njene volje. Tu pada duševno obraćeni i time postaje jasno da njegovo obraćenje nije došlo od Duha Svetoga, već ga je proizveo čovjek, te da ono zbog toga i ne može biti postojano.

Isto tako postoji „duševna“ ljubav prema bližnjemu. Ona je sposobna za najnevjerojatnije žrtve. Vrlo često nadmašuje pravu kršćansku ljubav u gorućoj predanosti i očiglednim uspjesima. Ona govori kršćanskim jezikom sa oratorskom vještinom koja očarava i zapanjuje. Ipak je to ljubav o kojoj apostol kaže: „I kad bih razdao sav svoj imetak, i kad bih predao svoje tijelo da se sažeh“ - to znači da ako bih krajnja djela ljubavi spojio sa krajnjom predanosti - „a ljubavi ne bih imao, ništa mi ne bi koristilo“ (1 Kor 13,3). Duševna ljubav čovjeka ljubi zbog čovjeka, duhovna ljubav ljubi čovjeka zbog Krista. Zato duševna ljubav traži neposredni dodir sa drugim čovjekom. Ona čovjeka ne voli u njegovoj slobodi, već ga voli kao čovjeka vezana uz sebe. Ona želi po svaku cijenu pobijediti, osvojiti. Ona drugoga tjera u tjesnac, želi biti neodoljiva, želi vladati. Duševna ljubav ne drži mnogo do istine, već istinu relativizira, budući da se ništa, pa čak ni istina, ne smije ispriječiti između nje i ljubljena čovjeka. Duševna ljubav žudi za drugim, za njegovom prisutnosti, za njegovom ljubavi, ali mu ne služi. Ona je, naprotiv, puna žudnje i tamo gdje izgleda kao da služi drugome. Duhovna i duševna ljubav se razlikuju u dvije stvari, koje su u biti jedno: Duševna ljubav ne podnosi kada se raspada nestvarno zajedništvo, kako bi napravilo mjesta istinitom, i ona ne može ljubiti neprijatelja, naime onoga koji joj se ozbiljno i tvrdoglavo suprotstavi. I jedno i drugo ima isti izvor: duševna ljubav je u svojoj suštini požuda, i to požuda za duševnim zajedništvom. Sve dok je u stanju na bilo koji način zadovoljiti svoju požudu, neće je se odreći ni zbog same istine, a niti zbog istinite ljubavi prema drugome. Gdje, međutim, svojoj požudi više ne može naći zadovoljenje, tamo je na kraju, naime, prelazi u neprijateljstvo. Pretvara se u mržnju, prezir i klevetanje.

A duhovna ljubav baš tu počinje. Zbog toga duševna ljubav postaje osobnom mržnjom tamo gdje susreće pravu, duhovnu ljubav, koja ne žudi već služi. Duševna ljubav sama sebe čini svrhom, idolom, kome se moli i kome sve mora podrediti. Ona njeguje i ljubi sebe samu, i ništa drugo na svijetu. Duhovna ljubav, međutim, dolazi od Isusa Krista, samo njemu služi i zna da nema neposredni pristup k drugom čovjeku. Između mene i bližnjega stoji Krist. Ja ne znam unaprijed prema općem pojmovanju ljubavi koje izrasta iz moje duševne požude, što znači ljubiti. Ono naime pred Kristom može izgledati kao mržnja i najružniji egoizam. Sam Krist će mi u svojoj Riječi reći što je ljubav. On će mi reći neovisno o mom mišljenju i uvjerenju kako uistinu izgleda ljubav prema bratu. Zbog toga je duhovna ljubav vezana samo uz Riječ Isusa Krista. Tamo gdje Isus od mene traži da zbog ljubavi čuvam zajedništvo, čuvat ću ga, a tamo gdje mi njegova istina zbog ljubavi naređuje da se odrekнем zajedništva, odreći ću ga se baš nasuprot svim protestima moje duševne ljubavi. Budući duhovna ljubav nije požudna, ona neprijatelja voli kao i brata. Ona ne izrasta ni iz brata ni iz neprijatelja, već iz Isusa Krista i njegove Riječi. Duševna ljubav nije nikad u stanju shvatiti duhovnu ljubav. Duhovna ljubav, naime, dolazi odozgor, i zato je svakoj zemaljskoj ljubavi tuđa, nova i neshvatljiva.

Budući da Krist stoji između mene i brata, ja ne smijem težiti za neposrednim zajedništvom s bratom. Kao što je meni jedino Krist mogao govoriti i tako mi pomoći, tako jedino Krist može pomoći mom bližnjemu. No to znači da svog bližnjega moram osloboditi svih vlastitih pokušaja da svojom ljubavlju njime upravljam, da ga prisiljavam na nešto i da nad njim vladam. Od mene slobodan, moj brat želi da ga ljubim onakvog kakav on jeste. A on je onaj za koga je Krist postao čovjekom, za koga je umro i uskrsnuo, za koga je Krist pribavio oprostjenje grijeha i za koga je pripremio vječni život. Budući da je Krist odlučujuće djelovao na mog brata prije no što sam ja uopće mogao otpočeti

svoje djelovanje, moram osloboditi svog brata od sebe za Krista. Moj brat mi treba biti samo to što za Krista već jest. Ovo je bit rečenice da bližnjega možemo susresti samo posredništvom Kristovim. Duševna ljubav sebi pravi sliku o bližnjemu, o tome što on jest i o tome što on treba postati. Ona život bližnjega uzima u svoje ruke. Duhovna ljubav kroz Isusa Krista spoznaje pravu sliku bližnjega, na koju je bitno utjecao Isus Krist i na koju on još želi utjecati.

Duhovna će se ljubav stoga sačuvati tako što će bližnjega u svemu što govori ili radi predati Kristu. Neće pokušati izazvati duševnu potresenost u bližnjega, time što će utjecati na njega suviše osobno i neposredno, time što će se prljavo mijesati u njegov život. Njoj nije mio pobožan duševni žar i uzbuđenje, već ona susreće bližnjega sa jasnom Božjom Riječi, i spremna je ostaviti ga s njom ako treba i duže vrijeme nasamo, to znači osloboditi ga da bi Krist radio s njim. Prava ljubav će poštivati granice bližnjega, koje su kroz Krista postavljene među nama, i tražiti će potpuno zajedništvo s njim u Isusu Kristu, koji nas jedini povezuje i sjedinjava. Tako će duhovna ljubav više govoriti s Kristom o bratu nego li s bratom o Kristu. Ona zna da je put prema bližnjemu uvijek kroz molitvu Kristu i da je ljubav prema bližnjemu u potpunosti vezana za Istinu u Kristu. Iz takve ljubavi govori i Ivan, učenik: „Čuti da moja djeca po istini žive - nema mi veće radosti od toga“ (3 Iv 4).

Duševna ljubav živi od neobuzdane, mračne požude koju nije moguće obuzdati. Duhovna ljubav živi u jasnoći službe koju je u red dovela istina. Duševna ljubav proizvodi ropstvo, vezanost i zgrčenost; duhovna ljubav stvara slobodu braće iz Riječi. Duševna ljubav gaji u stakleniku umjetno cvijeće; duhovna ljubav donosi plodove koji pod slobodnim Božjim nebom po njegovoj volji rastu izloženi kiši, oluji i suncu.

Hoće li uspjeti pravovremeno naučiti razlikovati između ljudskog ideala i Božje stvarnosti, između duhovnog i duševnog zajedništva - to je pitanje opstanka za svako kršćansko zajedništvo. Život ili smrt zajednice ovisi o tome, hoće li se u tom pitanju što prije otriježniti. Drugim riječima, zajednički život iz Riječi će ostati zdrav samo ukoliko ne postane pokretom, redom ili udruženjem, *collegium pietatis*, već sebe shvati kao dio jedne, svete, sveopće kršćanske Crkve, te sudjeluje u patnji, borbi i obećanju čitave Crkve, djelujući u njoj i trpeći. Svaki princip izabiranja i svako s njim povezano izdvajanje koje nije uvjetovano zajedničkim radom, mjesnim okolnostima ili obiteljskim vezama, je za kršćansko zajedništvo od najveće opasnosti. Na putu duhovnog probiranja uvlači se uvijek iznova ono duševno, te lišava zajedništvo njegove duhovne snage i djelotvornosti koju ima s obzirom na Crkvu i tjera ga u sektašenje. Isključiti iz kršćanskog životnog zajedništva slabog i neuglednog, isključiti onog koji izgleda nepotreban, može značiti baš isključiti Krista, koji u siromašnom bratu kuca na vrata. Zato na to trebamo veoma obratiti pažnju.

Sada bi netko pri neoštrom gledanju na ovaj predmet mogao zaključiti, kako do miješanja ideala i stvarnosti, duševnog i duhovnog, dolazi najčešće tamo gdje je zajedništvo već u svojoj strukturi višeslojno, to jest tamo gdje, da bi uopće došlo do zajedništva, duševno samo po sebi ima posebno značenje, kao što je to primjerice slučaj u braku, obitelji ili prijateljstvu, i gdje se duhovno samo dodaje onom tjelesno-duševnom. Prema takvom shvaćanju opasnost ispreplitanja duhovne i duševne sfere zapravo i postoji samo u takvoj vrsti zajedništva, a ne i u zajedništvu čisto duhovnog karaktera. Tko tako misli nalazi se u velikoj zabludi. Iskustvo je mnogih, a zapravo je to i lako sagledati, da su stvari postavljene sasvim suprotno. Brak, obitelj i prijateljstvo dobro poznaju granice sila, koje određuju njihovo zajedništvo.

Ako je zdravo, ovakvo zajedništvo dobro zna gdje prestaje duševno, a nastupa duhovno. Ono poznaje suprotnost između tjelesno-duševnog i duhovnog zajedništva. Međutim, baš tamo gdje se sastaje zajedništvo čisto duhovne prirode, postoji nevjerojatno bliža opasnost da se u njega unese sve duševno, te da se umiješa pod duhovno. Čisto duhovno zajedništvo ne samo da je vrlo opasno, već je to i krajnje neprirodna pojava. Gdje ne postoji tjelesno-obiteljska zajednica ili zajedništvo u ozbiljnom poslu, gdje se u duhovno zajedništvo ne upliće svakodnevni život sa zahtjevima koje on stavlja pred radnog čovjeka, tamo je potrebna krajnja opreznost i trezvenost. Iskustvo pokazuje da se baš na višednevnim skupovima najjednostavnije proširi ono duševno. Ništa nije jednostavnije nego probuditi u nekoliko dana zajedničkog života opijenost zajedništva, a ništa nije ni opasnije za zdravo, trezveno životno zajedništvo braće svaki dan.

Vjerojatno ne postoji kršćanin kome Bog nije barem jednom u životu darovao usređujuće iskustvo pravog kršćanskog zajedništva. Ipak takvo iskustvo u ovome svijetu ostaje samo milosni dodatak svakodnevnom kruhu zajedničkog života. Na takva iskustva mi nemamo pravo i ne živimo s drugim kršćanima radi takvih iskustava. Nas ne povezuju iskustva kršćanskog zajedništva, već čvrsta i jasna vjera u zajedništvo. U vjeri to prihvaćamo kao najveći dar da je Bog na sve nas djelovao i da to i nadalje želi. To nas čini sretnima i blaženima. ali nas čini i spremnima odreći se svih iskustava ukoliko nam ih Bog za neko vrijeme ne želi dati. Povezani smo vjerom, ne iskustvom.

„Gle, kako je dobro i kako je milo kao braća zajedno živjeti“ (PS 133, 1), to je slavopoj za zajednički život iz Riječi. Ako ispravno tumačimo riječ „zajedno“ možemo sada reći: „...kad sva braća u Kristu žive zajedno“, jer je samo Isus Krist naše jedinstvo. „On je naš mir.“ (Ef 2,14). Samo kroz njega imamo pristup jedni k drugima, samo kroz njega se jedni drugima radujemo, imamo zajedništvo jedni s drugima.

Zajednički dan

Jutrom Te Bože hvalimo
Uvečer u molitvi pred tobom stojimo
Naša pjesma diči Te
Sad i u sve vjekove.

(Luther prema Ambroziju)

„Riječ Kristova neka u svem bogatstvu prebiva u vama“ (Kol 3,16). Starozavjetni dan je počinjao uvečer i završavao drugi dan zalaskom sunca. To je vrijeme iščekivanja. Dan novozavjetne crkve počinje rano sa izlaskom sunca, a završava zorom novog jutra. To je vrijeme ispunjenja, Gospodinovog uskrsnuća. Krist se rodio u noći, postao svjetlom u tami. Podne je postalo tamno kada je Krist patio na križu i umro. No u zoru uskrsnjeg jutra Krist je iz groba ustao kao pobjednik.

„U rano jutro, kad se sunce diglo,
moj Spasitelj Isus iz groba je ust'o,
Noć grijeha sad je prognana,
opet nam život, spasenje i svjetlo sja. Haleluja“.

Tako je pjevala Crkva reformacije. Krist je „sunce pravde“ koje je izašlo Crkvi koja čeka (Mal 3,20) a „oni koji ga ljube nek' budu kao sunce kada se diže u svojem sjaju“ (Suci 5,31).

Rano jutro pripada Crkvi uskrsloga Krista. Kad izbijaju prve zrake svjetla, ona se sjeća jutra u kojem su smrt, đavao i grijeh pobijeđeni podlegli, i u kome je ljudima darovan novi život i spasenje.

Što li znamo mi, ljudi današnjice, kad nemamo pojma o strahu i strahopoštovanju pred noći, a ni o velikoj radosti koju su naši oci i prvi kršćani osjećali pri povratku jutarnjeg svjetla?

Ako ponovno želimo naučiti nešto od slavljenja koja u rano jutro pripada trojedinom Bogu - Bogu Ocu i Stvoritelju, koji je u tamnoj noći sačuvao naš život i podigao nas u novi dan, Bogu

Sinu i Spasitelju svijeta, koji je za nas pobijedio grob i pakao i stoji u našoj sredini kao pobjednik, Bogu Duhu Svetome koji nam u zoru novog dana stavlja u srce svjetlost, koji izgoni svaki mrak i grijeh, i koji nas uči pravilno se moliti - naslutit ćemo kakva je to radost kada se nakon noći braća koja zajedno u slozi žive, skupe za rana jutra na zajedničko slavlje svoga Boga, na zajedničko slušanje Riječi i na zajedničku molitvu. Jutro ne pripada pojedincu već Crkvi trojedinog Boga, ono pripada kućnoj zajednici kršćana, zajedništvu braće. Neiscrpive su stare pjesme koje pozivaju Crkvu na zajedničko slavljenje Boga u rano jutro. Tako su za svitanja pjevala Moravska braća:

Dan pred sobom noć protjera,
ti, kršćanine, čio bud' i bdij,
i slavi Boga, Gospodina.
O, sjet' se da te Gospodin je
na sliku svoju stvorio
da bi ga ti prepoznao.

i

Dan počinje i javlja se
o Bože, mi te hvalimo,
i zahvaljujemo ti, najveće dobro,
za to što si nas sačuvao.
Mi molimo i danas čuvaj
nas jadne putnike na zemlji,
pomoz' nam i sam uz nas stoj.
Nevolji nas ne daj nikoj.

i

Gle zrake dana stižu nam,
o braćo, zahvalni sad budimo
blagom Bogu koj' nas ove noći
milostivo je sačuvao.

Mi se tebi predajemo, Bože,
da volja naša, djelo pa i riječ
u svemu bude kako hoćeš ti
da bismo mogli napredovati.

Zajednički dan iz Riječi počinje sa zajedničkim bogoslužjem u rano jutro. Kućna se zajednica sakuplja na slavljenje i zahvaljivanje, na čitanje Pisma i na molitvu. Duboku tišinu zore prekida tek molitva i pjesma zajednice. Božja će se Riječ i pjesma lakše čuti nakon šutnje noći i za rana jutra. Sveto pismo kaže da prva pomisao i prva riječ u novom danu pripadaju Bogu: „Jahve, zorom glas mi već čuješ, zorom ti već lijem molitve u nadi čekajući“ (Ps 5,4), „prije jutra molitvom te pretječem“ (Ps 88,14), „Postojano je srce moje, Bože, postojano je srce moje; pjevat ću i svirati. Probudi se, dušo moja! Probudi se, harfo i citaro! Probudit ću zoru jutarnju“ (Ps 57,8.9). Sa svitanjem vjernik žeda i čezne za Bogom: „Pretječem zoru i molim za pomoć, u tvoje se riječi uzdam“ (Ps 1 19,147), „O Bože, ti se Bog moj: gorljivo za jutra tebe tražim; tebe žeda duša moja, tebe želi tijelo moje, kao zemlja suha, žedna, bezvodna“ (Ps 63,2). Salomonova mudrost traži „da bi se znalo kako treba sunce preteći i tebi zahvaliti, prije svjetla zorina preda te stupiti“ (Mudr 16,28). A Sirah govori posebno o čovjeku koji poznaje Pisma, „U zoru srce svoje uzdiže Gospodinu, Stvoritelju svome, moli se pred Svevišnjim“ (39,5). Sveto pismo govori o zori kao o času posebne Božje pomoći. O Božjem gradu se kaže „od rane zore Bog mu pomaže“ (Ps 46,6), i „njegova dobrota se obnavlja svakog jutra“ (Tuž 3,23).

Za kršćanina početak dana ne bi trebao biti opterećen i u tjeskobnoj brizi zbog mnogočega što ga čeka u radnom danu. Nad novim danom stoji Gospod, koji ga je stvorio. Tama i zamršenost noći sa svim svojim snovima iščezava jedino pred jasnim svjetlom Isusa Krista i njegove probuđujuće Riječi. Pred njom nestaje svaki nemir, svaka nečistoća, briga i strah. Zbog toga neka na početku dana šute razne misli i mnoge nepotrebne riječi. Neka

prva pomisao i prva riječ pripadnu onome, kome pripada naš cijeli život. „Probudi se ti koji spavaš, ustani od mrtvih i Krist će ti zasvijetliti.“ (Ef 5,14).

Upadljivo često nas Sveto pismo podsjeća na to da su Božji ljudi ustajali rano kako bi tražili Boga ili izvršili njegovu zapovijed. To su na primjer bili Abraham, Jakov, Mojsije, Jošua (usp. Post 19,27; 22,3; Izl 8,16; 9,13; 24,4; Jš 3,1; 6,12). Evanđelje nas izvještava o Isusu, da nije rekao suviše riječi: „Rano ujutro dok je još bio mrak, ustade, iziđe, te ode na samotno mjesto, i tu je molio.“ (Mk 1,35). Postoji rano ustajanje zbog nemira i briga. Sveto pismo ga naziva uzaludnim: „Uzalud vam je ustat prije zore... vi što jedete kruh muke“ (Ps 127,2). A postoji rano ustajanje iz ljubavi prema Bogu. Običavali su ga ljudi Svetog pisma.

U *zajedničku jutarnju pobožnost* spadaju čitanje Pisma, pjesma i molitva. Koliko su zajednice različite, tako će se različito oblikovati i ti skupovi. To mora tako biti. Kućna zajednica sa djecom treba drugačiju pobožnost, no što je treba zajednica bogoslova, i nije nimalo zdravo ako se jedno prisposodbi drugome, tako da se, na primjer, zajednica bogoslova zadovolji pobožnošću za djecu. Ipak u svaku zajedničku pobožnost spada *riječ Pisma, pjesma Crkve i molitva zajednice*.

U sljedećem će biti riječi o tim pojedinim dijelovima zajedničkog bogoštovlja.

„Govorite jedni drugima u psalmima.“ (Ef 5,19). „Poučavajte i opominjte jedan drugoga psalmima i hvalospjevima.“ (Kol 3,16). Od davnina je zajedničkoj molitvi u psalmima pridavana posebna važnost. I do danas ona stoji u mnogim crkvama na početku svakog zajedničkog bogoštovlja. Nama je ona više manje izmakla tako da mi moramo iznova zadobiti za se molitvu u psalmima. Psalam u čitavom Svetom pismu zauzima jedinstven položaj. On je Božja Riječ, a istovremeno, osim nekolicine izuze-taka, molitva čovjeka. Kako to razumjeti? Kako Božja Riječ

može istovremeno biti i molitva Bogu? Uz ovo pitanje dolazi i opaska što je ima svatko koji počinje moliti psalme. On najprije pokušava da ih ponovi kao svoju osobnu molitvu. Uskoro nailazi na mjesta za koja vjeruje da ih sam od sebe ne može moliti kao svoju molitvu. Mislimo tu na psalme nevinosti, psalme osvete, a djelomično i na psalme patnje. Ipak su ove molitve riječi Svetog pisma, koje čovjek kao kršćanin ne može odbaciti s jeftinim izgovorom da je to pretečeno, da je zastarjelo ili da se radi o nekoj vrsti „religioznog predstupnja“. On ne želi riječ Pisma ispravljati, a spoznaje ipak da ne može moliti takvim riječima. On te riječi može čitati kao molitvu nekog drugoga, može ih slušati, zbog njih se čuditi ili se nad njima sablazniti, no ne može sam moliti tim riječima, a još manje ih izbaciti. Ovdje se praktično može svaki puta reći da, dođe li do takvog mjesta, svatko treba najprije da se drži psalama koje razumije i koje može moliti. Iz čitanja drugih psalama međutim, treba naučiti, ono što je za njega neshvatljivo i teško u Svetom pismu, jednostavno ostaviti i uvijek ponovo se vratiti onom jednostavnom i shvatljivom. Objektivno, međutim, spomenuta teškoća označava mjesto sa koga nam je dozvoljeno baciti prvi pogled u tajne Psaltira. Molitva psalma koja ne želi preći preko naših usana, pred kojom se ustručavamo i zaprepštavamo, dozvoljava nam da naslutimo da ovdje netko drugi moli, a ne mi. Onaj koji se ovdje zaklinje da je nedužan, koji zaziva Božji sud, koji je upao u tako neopisivo duboku nevolju, nije nitko drugi do li sam Isus Krist. On sam moli na tom mjestu i ne moli samo tu, već u čitavom Psaltiru. Tako su to odavno spoznali i potvrdili i Novi zavjet i Crkva. Čovjek, Isus Krist, kome nije nepoznata ni jedna teškoća, nijedna bolest i patnja, a koji je ipak u potpunosti bio nevin i pravedan, moli u Psaltiru kroz usta svoje Crkve.

Psaltir je u najneposrednijem smislu molitvenik Isusa Krista. Krist je molio u Psaltiru a on je postao njegovom molitvom za sva vremena. Ne postaje li baš zbog toga, da nas u njemu susreće

Isus Krist u molitvi, shvatljivo, kako Psaltir istovremeno može biti molitva Bogu, a ipak Božja Riječ. U molitvi u svojoj Crkvi, Isus Krist moli kroz Psaltir. I njegova Crkva moli. Da, moli i pojedinac, ukoliko u njemu moli Krist. Pojedinac tako ne moli u svoje ime, već u ime Isusa Krista. On ne moli iz prirodne čežnje svog srca već moli zbog prihvaćenog Kristova čovještva, on moli na osnovi molitve čovjeka, Isusa Krista. Time je njegova molitva našla obećanje da će biti uslišana. Budući da Krist pred nebeskim prijestoljem moli molitvu psalma zajedno sa Crkvom i pojedincem, ili bolje još, budući da su oni koji mole ugrađeni u Kristovu molitvu, njihova molitva dolazi do ušiju Božjih. Krist je postao njihovim zagovornikom.

Psaltir je Kristova zastupnička molitva za Crkvu. Sada, kad je Krist kod Oca moli novo Kristovo čovještvo, moli Tijelo Kristovo na zemlji njegovu molitvu do kraja vremena. Ova molitva ne pripada jednom udu već cijelom Kristovom Tijelu. Samo u njemu kao cjelini živi sve o čemu govori Psaltir. To pojedinac nikada u potpunosti ne može shvatiti i usvojiti. Zbog toga molitva psalama na poseban način spada u zajednicu. Ako meni i ne pripada neki redak ili neki psalam on je ipak molitva nekog drugog u Crkvi, a sasvim sigurno je to molitva pravog čovjeka Isusa Krista i njegova Tijela na zemlji.

Iz Psaltira učimo moliti na temelju Kristove molitve. Psaltir je uopće najveća škola molitve. Kao prvo ovdje učimo što znači moliti, i to moliti na temelju Božje Riječi, moliti na temelju obećanja. Kršćanska molitva stoji na čvrstom tlu objavljene Riječi i nema nikakve veze sa nestalnim, sebičnim željama. Mi molimo na temelju molitve pravog čovjeka Isusa Krista. Biblija misli baš na to kada govori da Duh Sveti moli u nama i za nas, da Krist moli za nas, da samo u imenu Isusa Krista možemo tek pravo moliti se Bogu.

Kao *drugo* učimo iz molitve psalama što trebamo moliti. Iako opseg psaltirske molitve daleko nadmašuje mjeru iskustva pojedinca, pojedinac ipak u vjeri moli čitavu Kristovu molitvu, molitvu onoga koji je bio pravi čovjek i jedini ima potpunu mjeru iskustva što ih nose ove molitve. Smijemo li dakle moliti psalme osvete? Ako smo grešnici i zle misli povezujemo sa molitvom osvete, mi to ne smijemo. No, ako je u nama Krist, koji svu Božju osvetu uzima na sebe, Krist, kojega je Božja osveta pogodila mjesto nas, Krist, koji je samo tako - od Božje osvete pogođen - i nikako drugačije mogao oprostiti neprijateljima, Krist koji je iskusio osvetu da bi njegovi neprijatelji bili slobodni - tada mi kao udovi tog Isusa Krista smijemo moliti i te psalme - kroz Isusa Krista, iz srca Isusa Krista. Da li se smijemo sa moliteljem psalama nazvati nedužnima, pobožnima i pravednima? Mi to ne smijemo kao oni kakvi smo samo po sebi. Mi ne možemo moliti to kao molitvu našeg pokvarenog srca. Ali smijemo i trebamo moliti tu molitvu zbog srca Isusa Krista koje je bilo bezgrešno i čisto, zbog nevinosti Kristove u kojoj nam je po vjeri dopustio imati udjela. Mi smijemo i trebamo ukoliko je „Kristova krv postala našom pravdom, našim nakitom i svečanom haljinom“, moliti psalme nevinosti kao Kristovu molitvu za nas i kao njegov poklon nama. I takvi nam psalmi pripadaju po njemu. A kako da molimo one molitve koje govore o neizrecivom jadu i patnji, kad smo jedva iz daljine počeli naslućivati nešto od onog što se tu misli? Ne smijemo moliti takve psalme da bi se zanjeli nečim što naše srce ne poznaje iz osobnog iskustva, a niti da bi jadikovali sami nad sobom, već, jer je sva ta patnja bila prava i istinita u Isusu Kristu, jer je čovjek, Isusu Krist, pretrpio bolest, bol, sramotu i smrt. Smijemo ih i trebamo moliti jer je u njegovoj patnji i umiranju patila i umrlo svako tijelo. Pravo na ovu molitvu nam daje ono što se nama desilo na Kristovom križu, naime, umro je naš stari čovjek, i ono što nam se zapravo kod našeg krštenja do-

gađa, što će nam se desiti kad bude umiralo naše tijelo. Kroz Isusov križ su ovi psalmi njegovom Tijelu na zemlji darovani kao molitve iz njegova srca. Ne možemo ovdje ulaziti u to. Htjelo se samo natuknuti obuhvatnost Psaltira kao Kristove molitve. U to možemo samo polako urastati.

Kao *treće* nas molitva psalama uči moliti kao zajednica. Kristovo Tijelo moli, a kao pojedinac ja sagledavam kako je moja molitva samo najmanji djelić čitave molitve Crkve. Učim moliti molitvu Kristova Tijela. To me izdiže iznad mojih osobnih potreba i uči me moliti nesebično. Mnoge psalme je starozavjetna zajednica molila naizmjenice. Takozvani *parallelismus membrorum*, to jest, ono čudno ponavljanje istog sadržaja drugim riječima u drugom retku stiha, vjerojatno nije bilo samo literarna forma, već je to imalo i crkveno-teološkog smisla. Isplatilo bi se temeljito ispitati ovu stvar. Pročitajmo, kao posebno jasan primjer peti psalam. Postoje uvijek dva glasa koja različitim riječima pred Boga donose jednu te istu potrebu. Nije li to upozorenje da onaj koji moli nikada ne moli sam, već da prisutan mora biti i drugi, bližnji, ud Crkve, Kristova Tijela, da, sam Isus Krist, da sudjeluje u molitvi kako bi molitva pojedinca postala ispravnom molitvom? Nije li se s tim ponavljanjem istog sadržaja, koje konačno u 119. psalmu sve više buja kao da želi doseći beskonačno, ono nedostupno i neprotumačivo, jednostavno htjelo nagovijestiti da svaka riječ molitve želi prodrijeti u dubinu srca? A ona mu biva dostupnom jedino u neprestanom ponavljanju - a konačno ne i u njemu? Ne želi li nam ono reći da se u molitvi ne radi o jedinstvenom, tužnom ili sretnom, izlivanju čovječjeg srca, već se tu radi o neprestanom, postojanom učenju volje Božje u Isusu Kristu, njenom stjecanju, klesanju u pamet. Kad je Otinger u svom tumačenju Psalama čitav Psaltir podijelio na sedam molbi koje susrećemo u Očenašu, rasvijetlio je duboku istinu. Htio je time reći da se u obimnom Psaltiru ipak ne radi ni o čemu više i ni o čemu drugom, već samo o onome što nalazimo i u kratkim

molbama molitve Gospodnje. U svim našim molitvama ostaje uvijek samo molitva Isusa Krista ta, koja nosi obećanje i koja nas oslobađa od poganskog blebetanja. Što dublje ponovo urastemo u psalme, što češće smo ih sami molili, to će jednostavnija i bogatija biti naša molitva.

Nakon molitve psalama slijediti će, prekinuto pjesmom kućne zajednice čitanje *Pisma*. „Posvećuj se čitanju“ (1 Tim 4,13). I ovdje ćemo morati preći preko nekih štetnih predrasuda prije nego što dođemo do ispravnog čitanja. Gotovo smo svi odrasli u uvjerenju da se u čitanju Pisma radi jedino o tome da se čuje Božja Riječ za današnji dan. Zbog toga se čitanje Pisma kod mnogih sastoji iz nekoliko kratkih izabranih stihova koji bi trebali biti lozinke dana. Nema sumnje da do dana današnjega na izabranim stihovima za svakodnevno čitanje i na svim onima koji ih čitaju počiva blagoslov. Baš u vrijeme kad Crkva stoji u borbi to su mnogi shvatili sa velikim i zahvalnim čuđenjem. No isto tako ne može biti sumnje da kratki ulomci uopće ne mogu i ne bi smjeli zamijeniti čitanje Pisma. Pojedini citati dana još nisu Sveto pismo, koje ostaje kroz sva pokoljenja do zadnjeg suda. Sveto pismo je više od dnevnih citata. Ono je i više od „kruha za ovaj dan.“ Ono je Božja riječ objave za sve ljude i za sva vremena. Sveto pismo se ne sastoji iz zasebnih izreka, već je ono cjelina koja kao takva želi doći do izražaja. Kao cjelina ono predstavlja Božju riječ objave. Tek u beskonačnosti njegovih unutrašnjih odnosa. u tome kako se jedan prema drugome odnose Stari i Novi zavjet, kako obećanje i ispunjenje, žrtva i zakon, zakon i evanđelje, križ i uskrsnuće. vjera i poslušnost, imati i nadati se, tek u tim odnosima postaje razumljivije puno svjedočanstvo o Isusu Kristu. Zbog toga zajedničko vrijeme pobožnosti osim molitve psalama, mora sadržavati i duže čitanje iz Starog i Novog zavjeta. Kršćanska kućna zajednica trebala bi svakako moći ujutro i uvečer čuti i pročitati po jedno poglavlje iz Starog i barem pola iz Novog zavjeta. Pri prvom pokušaju će se međutim ispostaviti,

da ova već mala mjera, za većinu predstavlja vrhunski napor koji nailazi na otpor. Doći će do mišljenja da realno nije moguće shvatiti i upamtiti toliku puninu misli i povezanosti, da čitati više no što je čovjek u stanju stvarno proraditi, znači nepoštivanje Božje Riječi. Nakon te primjedbe opet će se zajedništvo zadovoljiti čitanjem lozinke. Ovdje se, međutim, zapravo sakriva teška krivica. Ako je uistinu tako da je nema, odraslim kršćanima teško je shvatiti samo jedno poglavlje Starog zavjeta, tada nas ta činjenica može ispuniti samo dubokim stidom. Kakvu bi nam se svjedodžbu moglo dati za naše poznavanje Pisma i za čitavo naše dosadašnje čitanje? Da nam je poznato ono što čitamo, mogli bismo bez teškoće pratiti čitanje poglavlja posebno ako imamo u ruci otvorenu Bibliju i sami čitamo. Ovako, međutim, moramo priznati da nam je Sveto pismo većim dijelom nepoznato. Smije li naša krivica nepoznavanja Božje Riječi imati drugačiju posljedicu od te, da ono, što smo propustili, ozbiljno i vjerno nadoknadimo, i ne bi li baš bogoslovi trebali ovdje biti prvi na poslu? Nemojte misliti da zajednička pobožnost nije ni za bolje upoznavanje Pisma i da je to cilj kojeg treba postići izvan pobožnosti. Ovakvo se mišljenje temelji na potpuno pogrešnom shvaćanju kućne pobožnosti. Božju Riječ svatko treba čuti na svoj način u granicama njegova razumijevanja. Dijete čuje i uči za vrijeme pobožnosti biblijske događaje po prvi put, zreo kršćanin uči ih uvijek ponovo i uvijek bolje i nikad neće biti kraj njegovom učenju dok čita ili sluša.

No i zreo kršćanin, a ne samo nezreli će se žaliti da mu je čitanje teksta često predugačko i da mnogo toga ne shvaća. O ovome se može reći, da će baš zreom kršćaninu svako čitanje Pisma biti suviše dugačko, pa i ono najkraće. Što to znači? Pismo je cjelina, a svaka riječ, svaka rečenica, stoji u toliko raznolikih odnosa prema cjelini, daje preko pojedinosti nemoguće cjelinu zadržati u pogledu. Ovdje, znači, postaje vidljivo da cjelina Pisma, a s njome i svaka pojedina riječ Pisma nadmašuje nadaleko

naše razumijevanje. Može biti samo dobro, ako svaki dan biva-
mo podsjećani na tu činjenicu. Ona nas, pak, podsjeća na samog
Isusa Krista u kome se nalazi sakriveno sve blago mudrosti i zna-
nja (Kol 2,3). Tako možda možemo reći da svako čitanje Pisma
mora baš biti „suviše dugo“, kako ne bi postalo poslovicom i ži-
votnom mudročću, već da bi ostalo Božja riječ objave u Isusu
Kristu.

Budući je Pismo *corpus*, živa cjelina, za čitanje u kućnoj za-
jednici dolazi u obzir samo neisprekidano čitanje, zvano *lectio
continua*. Povještane knjige, proroci, evanđelja, pisma i otkrive-
nje čitaju se i slušaju u suovisnosti kao Božja Riječ. One postav-
ljaju zajednicu koja ih sluša usred čudesnog svijeta objave izra-
elskog naroda sa njegovim prorocima, sucima, kraljevima i sve-
ćenicima, njegovim ratovima, blagdanima, žrtvama i patnjama.
Vjerujuća zajednica biva uvučena u božićne događaje, u krštenje,
u čuda i govore, u patnje, umiranje i uskrsnuće Isusa Krista. Ona
prima udio u onome što se jednom na ovoj zemlji desilo za spas
sveg svijeta i sama dobiva kroz sve ovo spasenje u Isusu Kristu.
Neisprekidano čitanje biblijskih knjiga tjera svakoga, koji želi
poslušati, da se uputi tamo, da se nađe tamo, gdje je Bog, da bi
čovjek bio spašen, djelovao jednom zauvijek. Povijesne knjige
Svetog pisma će nam baš kroz čitanje na zajedničkoj pobožnosti
postati sasvim novima. Primamo udio u onome što se desilo za
naše spasenje: Prolazimo kroz Crveno more, kroz pustinju. Preko
Jordana u obećanu zemlju, zaboravljajući i gubeći sami sebe. Sa
Izraelom padamo u sumnju i nevjeru, i kroz kaznu i pokajanje
opet primamo Božju pomoć i vjernost. I sve to nisu sanjarenja
već sveta, božanska stvarnost. Bivamo iščupani iz vlastite egzis-
tencije i usađeni usred svete, Božje povijesti na zemlji. Tu se Bog
trudio oko nas, a trudi se još i danas u našim nevoljama i grije-
sima, kroz svoj gnjev i svoju milost. Nije toliko važno što to daje
Bog, onaj koji gleda i sudjeluje u našem današnjem životu, već

da smo mi pažljivi slušatelji i sudionici Božjeg djelovanja u sve-toj povijesti, u povijesti Krista na zemlji. Zato samo ako smo mi u njoj prisutni, tada je i Bog danas kod nas. Ovdje dolazi do potpunog preokreta. Ne treba se u našem životu tek dokazati Božja pomoć i prisutnost, već se ona u Isusovu životu dokazala za nas. Uistinu je za me važnije znati što je Bog učinio za Izrael i za svog Sina Isusu Krista, nego li istraživati, što Bog ima u planu sa mnom danas. Da je Isus Krist umro, to je važnije od toga da ja umirem, a da je Isus Krist bio uskrsnut od mrtvih, to je jedini razlog za moju nadu da ću i ja uskrsnuti na Sudnji dan. Naš spas je izvan nas samih (*extra nos*), ja ga neću naći u mom životopisu već jedino u povijesti Isusa Krista. Samo onaj, koji sebe može pronaći u Isusu Kristu, u njegovu utjelovljenju, u njegovu križu i u njegovu uskrsnuću, samo taj je kod Boga i Bog je kod njega.

Tako gledano će nam čijelo čitanje Svetog pisma za vrijeme kućne pobožnosti svakog dana postati značajnije i spasonosnije. Ono što mi zovemo našim životom, našim patnjama, našom krivicom još nije stvarnost, već je naš život, naša patnja, naša krivica i naše spasenje zapisano tamo u Pismu. Budući da se Bogu dopalo da kroz njega djeluje na nas, samo u njemu primamo pomoć. Svoju povijest upoznajemo samo kroz Sveto pismo. Bog Abrahamov, Izakov i Jakovljevi je Bog i Otac Isusa Krista i naš Bog. Mi Sveto pismo moramo tek iznova upoznati kao što su ga poznavali reformatori i naši oci. Ne smije nam biti žao za to trošiti vrijeme i posao. Mi na prvom mjestu zbog svog spasenja moramo upoznati Pismo, ali i uz to postoji dosta važnih razloga koji ovaj zahtjev čine jako hitnim. Kako da, na primjer, ikad zadobijemo sigurnost i pouzdanje u našem osobnom i crkvenom djelovanju, ako ne stojimo na čvrstom tlu Pisma? O našem putu ne odlučuje naše srce već Božja Riječ. No, tko li danas zna nešto dobro o neophodnosti dokaza Pismom? Kako često čujemo bezbrojne argumente „iz života“ i „iskustva“ da bi se potvrdila neka važna životna odluka, a dokaz kroz Pismo izostaje, dok bi baš on

možda pokazivao na sasvim suprotnu stranu? Ne treba se naravno začuditi ako onaj koji sam ne čita Pismo ozbiljno, koji ga ne poznaje i ne proučava, pokuša dokaz Pismom izvesti na loš glas. Međutim, čovjek koji ne želi učiti samostalno se služiti Pismom nije evanđeoski kršćanin.

Postavlja se dalje pitanje: Kako pomoći bratu kršćaninu u njegovoj nevolji i kušnji, ako li ne kroz Božju Riječ? Sve naše riječi brzo zataje. No kao dobar „domaćin koji iz svoje riznice vadi novo i staro“ (Mat 13,52). je onaj koji može govoriti iz punine Božje Riječi iz bogatstva uputa, upozorenja i utjehe u Pismu. On će kroz Božju Riječ moći istjerivati đavole i pomoći bratu. Ovdje ćemo se zaustaviti. „Budući od malena poznaješ Sveto pismo ono te može poučiti za spasenje“ (2 Tim3,15).

Kako čitati Sveto pismo? U kućnoj zajednici je najbolje da kontinuirano čitanje preuzmu članovi redom. Izaći će pri tome na vidjelo da čitati Pismo naglas nije jednostavno. Što manje umjetnički, što objektivniji i što ponizniji je unutarnji stav prema Riječi, to će čitanje bolje odgovarati temi. Razlika između iskusnog kršćanina i novoobraćenika postaje pri čitanju Pisma vrlo jasna. Princip ispravnog čitanja Pisma je, da se onaj koji čita, nikada ne smije identificirati sa onim „Ja“ koje govori u Pismu. Ne gnjavim se ja, već se Bog gnjavi, ne tješim ja, već Bog tješi, ne opominjem ja, već Bog opominje u Riječi. Naravno da u indiferentnoj monotoniji neću moći reći da se Bog srdi, da on tješi i opominje već ću to govoriti samo sa najdubljim sudjelovanjem kao čovjek, koji zna da su ove riječi njemu upućene. Čitava razlika između ispravnog i pogrešnog čitanja Pisma održavati će se baš u tome, što se neću staviti na mjesto Boga, već ću mu sasvim jednostavno služiti. Postupim li drugačije, postajem retoričan, patetičan, ganutljiv, progoniteljski nastrojen, to znači: Pridobivam pažnju slušalaca za sebe, a ne za Riječ. To je međutim, grijeh u čitanju Pisma. Hoćemo li to pojasniti jednim prizemnim

primjerom, ovoj situaciji bila bi najbliža ona kada nekom drugom čitam Pismo mog prijatelja. Neću pismo čitati kao da sam ga sam napisao, jasno će se pri čitanju čuti taj raskorak. Ipak pismo mog prijatelja neću moći pročitati kao da me se uopće ne tiče, već ću ga čitati osobno angažiran i u osobnom odnosu prema njemu. Ispravno čitanje Pisma nije tehnička vježba koja bi se mogla izučiti, već ono raste ili opada razmjerno mom duhovnom stanju. Tromo, teško čitanje nekih kršćana koji se ostarjeli kroz iskustva često nadaleko nadmašuje i u formi najsvršenije čitanje nekog propovjednika. U kršćanskom kućnom zajedništvu je dozvoljeno i u tome jedan drugome pružiti savjet i pomoć.

Uz kontinuirano čitanje, ne mora se izgubiti ni čitanje lozinke. Kao riječ za tjedan ili za dan, ona može pronaći svoje mjesto na početku ili na nekom drugom mjestu u pobožnosti.

Uz molitvu iz psalama i čitanje Pisma dolazi zajednička pjesma, a u njoj glas Crkve koji slavi, zahvaljuje i moli. „Pjevajte Jahvi pjesmu novu“ (Ps 98,1), uvijek nam ponovo dovikuje Psaltir. Nova pjesma, nova Kristova pjesma, koju svakog jutra u zoru počinje pjevati kućna zajednica, to je pjesma koju pjeva čitava Božja crkva na zemlji i na nebu. Tu smo pjesmu pozvani pjevati i mi. Bog je sebi spremio jednu jedinu pjesmu slave za čitavu vječnost, a onaj koji biva pribrojen Božjoj crkvi počinje pjevati tu istu pjesmu. To je pjesma koju su prije stvaranja svijeta „klicale zvijezde jutarnje i Božji uzvikivali dvorjani“ (Job 38,7). To je pobjednička pjesma djece Izraelove kad su prešli Crveno more, Marijin Magnifikat poslije navještenja, Pavlova i Silina pjesma slave u mraku tamnice. To je pjesma pjevača na staklenom moru nakon njihova spasenja, „pjesma Mojsijeva i Janjetova“ (Otk 15,3), to je nova pjesma nebeske Crkve. Svakog jutra u novom danu Crkva na zemlji počinje pjevati tu pjesmu, a po večeri njome zaključuje dan. Ona slavi trojedinog Boga i njegovo djelo. Na zemlji ona zvuči drugačije, a drugačije zvuči na nebu. Na zemlji je to pjesma onih koji vjeruju, na nebu je to pjesma onih koji

gledaju. Na zemlji je to pjesma u jadnim, ljudskim riječima, na nebu su to „neizrecive riječi koje čovjeku nije dopušteno reći“ (2 Kor 12,4). K toj novoj pjesmi koju nitko nije mogao naučiti osim onih 144.000 (Otk 14,3) sviraju se citre (Otk 15,2). Što mi znamo o toj novoj pjesmi i o Božjim citrama? Naša nova pjesma je zemaljska pjesma, pjesma hodočasnika i poklonika kojima je na njihovu putu zasjala i svijetli Božja Riječ. Naša zemaljska pjesma je vezana za Božju objavljenu Riječ u Isusu Kristu. To je jednostavna pjesma djece ove zemlje koja su pozvana da budu Božja djeca. Ona nije ekstatična, uzvišena, već trezvena, zahvalna i pozorno usmjerena na Božju objavljenu Riječ.

„Pjevajte Gospodinu u svom srcu i slavite ga“ (Ef 5,19). Nova se pjesma najprije pjeva u srcu. Drugačije se nikako i ne može pjevati. Srce pjeva jer ga je Krist ispunio. Zbog toga je svako pjevanje u zajednici duhovne prirode. Predanost Riječi, podređenost zajednici, mnogo poniznosti i mnogo suzdržanosti su uvjeti za zajedničko pjevanje. Gdje ne pjeva i srce tamo postoji samo odvratni kaos čovječje samodopadljivosti. Gdje se ne pjeva Gospodu, tamo ljudi pjevaju sami sebi ili na slavu glazbe. Tako nova pjesma postaje pjesmom idolskom.

„Govorite jedni drugima u psalmima, hvalospjevima i nadahnutim pjesmama“ (Ef 5,19). Naša pjesma na zemlji je govor. To je pjevana Riječ. Zbog čega pjevaju kršćani kad su zajedno? Najprije zbog toga jer im je u zajedničkom pjevanju moguće u isto vrijeme pjevati ili moliti jednu te istu riječ. Oni se, znači, sjedinjuju u riječi. Svaka skrušenost, svaka pobožnost ima svoju svrhu u riječi pjesme. Da tu pjesmu ne govorimo već je pjevamo izražava samo činjenicu, da naše izgovorene riječi nisu dovoljne da izrazimo ono što želimo reći. Predmet našeg pjevanja nadaleko nadmašuje svaku ljudsku riječ. Ipak ne mucamo već pjevamo riječima Bogu na slavu, hvalu, priznanje, molitvu. Tako glazba u potpunosti stoji u službi riječi. Ona je razjašnjava u njezinoj neshvatljivosti. Budući da je u potpunosti vezana za riječ,

bogoslužna je pjesma Crkve, posebno kućne zajednice, uglavnom jednoglasna. Riječ i ton se ovdje na jedinstven način spajaju. Slobodan ton jednoglasnog pjevanja ima svoje jedino i bitno uporište u pjevanoj riječi i ne potrebuje tako ni za kakvom glazbenom podrškom drugih glasova. „Pjevamo danas iz jednih usta u slozi iz srca dna“ tako su pjevala Moravska braća. „Te jedno-dušno iz jednoga grla slavite Boga i Oca našega Isusa Krista“ (Rim 15,6). Čistoća jednoglasnog pjevanja, netaknuta od stranih motiva glazbene raskoši, jasnoća, koju nije zamaglila mračna strast, da se glazbenom djelu ustupi pravo na mjesto uz riječ, jednostavnost i trezvenost, ljudskost i toplina takvog pjevanja, to je bit zemaljskog pjevanja zajednice. Svakako se ono našem profinjenom uhu otvara samo polako i uz strpljivo vježbanje. Bit će to pitanje duhovne moći rasuđivanja, da li će neka zajednica uspjeti u pravom jednoglasnom pjevanju. Tu se pjeva od srca, pjeva se Gospodu. Tu se pjeva Riječ, pjeva se u slozi.

Postoje i neki neprijatelji jednoglasnog pjevanja koje u zajednici treba nemilosrdno istrijebiti. Nigdje se, naime, u zajednici ponos i loš ukus ne mogu probiti toliko, kao kod pjevanja. Postoji tu najprije improviziran drugi glas, koji se susreće gotovo svugdje, gdje se zajednički pjeva. On želi lakom, jednoglasnom tonu dati potrebni temelj, puninu koja se očekuje, a pri tom će ubiti i riječ i ton. Postoji bas ili alt, koji želi sve koji pjevaju obavijestiti, kako posjeduje začuđujući opseg glasa pa zbog toga u svakoj pjesmi mora pjevati oktavu niže. Može se naći i glas soliste koji široko punih grudi tutnjeći, raspinički i trepereći nadglasava sve ostale na slavu vlastitog, moćnog organa. Ima i onih manje opasnih neprijatelja zajedničkog pjevanja, koji su „bez sluha“, koji ne mogu pjevati, a kojih u stvarnosti ima manje, no što nam se to obično govori. Konačno postoje često i oni koji zbog nekog raspoloženja ili neraspoloženja ne žele pjevati i tako ometaju zajedništvo.

Jednoglasno pjevanje, koliko ono i bilo teško, manje je stvar sluha, a više stvar duhovnosti. Samo u zajedništvu u kome je svaki pojedinac spreman držati se štovanja i reda može nam jednoglasno pjevanje, pa i pored mnogo glazbenih nedostataka, dati radost koja je samo njemu svojstvena.

Za uvježbavanje jednoglasnog pjevanja dolaze u prvoj liniji u obzir reformatorske himne (koralni), zatim pjesme Moravske braće i neki starocrkveni komadi. Nadalje će se sam od sebe formirati i sud o tome, koje pjesme iz naše pjesmarice mogu uz one ranije navedene poslužiti za jednoglasno pjevanje, a koje ne. Svaka vrsta doktrinizma, koji nas na tom polju danas često susreće ovdje je na odmet. Odlučiti se ovdje uistinu može samo od slučaja do slučaja, ali ni tu ne smijemo biti suviše revolucionarni. Kršćanska kućna zajednica će se truditi da ima bogat izbor pjesama koje može pjevati slobodno i napamet. To će postići ako u pobožnosti, osim jedne pjesme koja se slobodno bira, ugradi nekoliko strofa koje se mogu pjevati između čitanja.

No pjevanje se osim na pobožnostima mora redovno vježbati i u toku dana ili tjedna. Što više pjevamo naša će radost biti veća, ali ako prije svega pjevamo što prisebnije, veselije, i što više pri tom obuzdavamo sebe, to će bogatiji biti blagoslov koji preko zajedničkog pjevanja prelazi na cijeli život zajednice.

U zajedničkom pjevanju se čuje glas Crkve. Ne pjevam ja već pjeva Crkva, ali ja ipak smijem imati udjela u njenoj pjesmi. Tako svako ispravno pjevanje mora služiti tome da se proširuje naš duhovni pogled, da spoznamo naše malo zajedništvo kao dio velikog Božjeg naroda na zemlji, da se voljno i rado uključimo sa našim jadnim ili dobrim pjevanjem u pjesmu Crkve. Božja Riječ, glas Crkve i naša molitva pripadaju zajedno. Zato nam je sada govoriti o zajedničkoj molitvi... „Ako dvojica od vas na zemlji jednodušno zamole što mu drago, dat će im Otac moj nebeski“ (Mt 19,18). U zajedničkoj pobožnosti ne postoji ništa što bi

nam stvaralo tako ozbiljne poteškoće i muke kao što to čini zajednička molitva. U njoj moramo mi sami govoriti. Božju Riječ smo čuli, bilo nam je dopušteno uključiti se u pjesmu Crkve, no sada moramo kao zajednica moliti se Bogu. Ta molitva uistinu mora biti naša riječ, naša molitva za ovaj dan, naša molitva za posao, za zajednicu, za posebne patnje i grijeha koji nas tište, naša molitva za ljude za koje samo odgovorni. Smijemo li uopće imati neku molitvu za nas same? Nije li možda žudnja za zajedničkom molitvom iz vlastitog grla i vlastitim riječima nešto nedozvoljeno? Bez obzira na ono što bi se tu moglo kazati, ne može biti drugačije no da tamo, gdje kršćani žele živjeti zajedno s Božjom Riječi, oni trebaju i smiju isto tako moliti Boga vlastitim riječima. Njihov je zadatak da pred Boga donesu zajedničke molbe, zajedničku hvalu i zajedničku molitvu za druge ljude. Oni to trebaju činiti s radošću i nadom. Svaki strah od ljudi, svaka bojazan od molitve slobodnim, svojim riječima pred drugima, treba se povući tamo gdje u svoj trezvenosti i jednostavnosti zajednička bratska molitva biva preko jednog brata donesena pred Boga. Ali isto tako svako zapažanje i kritika smije i treba zanijemiti tamo gdje se u ime Isusa Krista moli slabim riječima. Uistinu u zajedničkom kršćanskom životu je najnormalnije da kršćani zajedno mole. Sputanost može biti veoma dobra i korisna kada molitvu treba održati čistom i biblijskom, ona ipak ne smije ugušiti neophodnu, slobodnu molitvu, budući da je baš takva molitva primila veliko obećanje od Isusa Krista.

Slobodnu molitvu na kraju pobožnosti moli kućni starješina, u svakom slučaju najbolje uvijek isti brat. Pri tome mu se daje velika odgovornost. No, da bi se molitva sačuvala pogrešnih zapažanja i pogrešnog subjektiviteta neka kroz duže vrijeme moli jedan za sve.

Prvi uvjet da bi molitva pojedinca za zajednicu postala mogućom jeste, da svi drugi mole za njega i njegovu molitvu. Kako

bi i mogao netko moliti molitvu zajednice, a da ga pri tome zajednica ne podržava i ne nosi u molitvi? Svaka riječ kritike baš će se stoga morati preobraziti u vjerniju molitvu za brata i u bratsku pomoć. Kako se lako tu inače može razbiti zajednica!

Slobodna molitva u zajedničkoj pobožnosti treba biti molitva zajednice, a ne molitva pojedinca koji moli. Njegov zadatak je, da moli za zajednicu. On, znači, mora proživljavati svakidašnji život zajednice, on mora poznavati njenu brigu i patnju, njenu radost i zahvalnost, njenu molbu i nadu. Njemu ne smije biti nepoznata njena zadaća i sve ono što ona sobom nosi. On moli kao brat među braćom. Ako ne želi zamijeniti svoje srce i srce zajednice, ako se stvarno želi dati voditi jedino svojim zadatkom da moli za zajednicu, od njega će se tražiti razlučivanje i budnost. Zato će biti dobro da za molitvu zaduženi, uvijek iznova iz kruga zajednice dobije savjet i pomoć. Treba mu se ukazati na pojedine teškoće i zadatke te sa njima povezane molitvene potrebe. Treba ga se podsjetiti da moli za određene ljude. Tako će ta molitva sve više postati zajedničkom molitvom svih.

Slobodna molitva će također biti određena unutrašnjim redom. Ona ne smije biti kaotični izljev čovječjeg srca, već molitva u sebi sređene zajednice. Tako će se, iako možda na različit način, određene molitvene potrebe svaki dan ponavljati. Dnevna ponavljanja istih molbi, koje su nam kao zajednici zadane, mogu nam se ispočetka činiti jednoličnim, no kasnije će se u njima sigurno osjetiti oslobođenje od suviše individualnog načina molitve. Ako je moguće količini molitava koje se svakodnevno ponavljaju dodati još neke, može ih se prema raznim prijedlozima, moliti određenim tjednim redom. Ukoliko to nije moguće u zajedničkoj pobožnosti, bit će osobnoj ipak pomoć. Da bi se slobodna molitva spasila od samovolje subjektiviteta pokazat će se dalje da je vezivanje molitve za čitanje iz Pisma od velike pomoći. U Pismu molitva dobiva čvrst oslonac i temelj.

Uvijek će se dešavati da se onaj, koji je zadužen za molitvu zajednice, ne osjeća duhovno spremnim za to, te da bi najradije toga dana svoj zadatak predao nekom drugom. Ipak se to ne preporučuje, jer bi na taj način suviše jednostavno nad molitvom zajednice vladali osjećaji, koji nemaju nikakve veze sa duhovnim životom. Baš tamo gdje se čovjek opterećen unutrašnjom prazninom i umorom ili osobnom krivnjom želi izvući od svog zadatka, on treba učiti što to znači imati zadatak u zajednici, tu ga braća trebaju nositi u njegovoj slabosti, u njegovoj nesposobnosti da moli. Možda će se baš tu ispuniti riječ apostola Pavla: „Jednako i Duh pritječe u pomoć našoj slabosti, jer mi ne znamo što da molimo kako treba, ali sam Duh posreduje za nas neizrecivim uzdisajima“ (Rim 8,26). Sve je naime u tome da zajednica razumije, nosi i moli, bratovu molitvu kao svoju.

Koristiti se formuliranim molitvama može u nekim okolnostima biti od pomoći i za male kućne zajednice, no često se one koriste samo da se izbjegne prava molitva. Zbog crkvenih formi i bogatih misli, čovjek vrlo lako zaboravi na vlastitu molitvu. Molitve postaju duboke i lijepe ali ne i istinite. Iako je molitvena predaja velika pomoć pri učenju kako moliti, ona ipak ne može zamijeniti molitvu koju sam danas ja dužan mom Bogu. Loše mucanje može ovdje biti bolje od najljepše formulirane molitve. Da stvari u javnom bogoslužju stoje drukčije nego u svakodnevnoj kućnoj zajednici ne mora se ovdje posebno naglašavati. Osim dnevne molitve za vrijeme pobožnosti pojaviti će se u kršćanskoj životnoj zajednici često potreba za posebnim molitvenim sastancima. Vjerojatno se ovdje ne može postaviti drugo pravilo od ovoga: Samo tamo, gdje je zajednička težnja za molitvenim časom i zajedničko sudjelovanje u njemu izvjesno, treba taj čas i održavati. Svaki pojedinačni potez bi mogao lako posijati klicu razdora u zajednicu. Baš se na ovom polju mora dokazati kako jaki nose one slabe, a slabi ne osuđuju one jake. Novi zavjet nas

uči da je slobodna molitvena zajednica nešto samo po sebi najrazumljivije i najprirodnije, te da se na njega ne smije gledati bez sumnjičavosti. Ipak, tamo gdje postoji nepovjerenje i strašljivost, jedan drugoga mora nositi u strpljenju. Neka se ništa ne događa u nasilju već sve neka bude u slobodi i u ljubavi.

Razgledali smo jutarnju pobožnost, kakva ona može biti u kršćanskoj životnoj zajednici. Na početku dana stoji Božja Riječ, pjesma Crkve i molitva zajednice. Tek kada je zajednica opskrbljena i ojačana Kruhom vječnog života, sakuplja se da bi od Boga primila zemaljski kruh za tjelesni život. Sa zahvalnošću i molitvom za Božji blagoslov, prima kršćanska kućna zajednica svakodnevni kruh iz Gospodinove ruke. Otkako je Isus Krist sjedio za stolom sa svojim učenicima, zajedništvo oko stola je kroz njegovu prisutnost u Crkvi blagoslovljeno. „Dok je sjedio s njima za stolom uze kruh, zahvali, razlomi ga pa im ga dade“ (Lk 24,30). Pismo govori o tri vrste zajedništva za stolom koje je Isus sa svojim imao. Ono govori o svakodnevnom zajedništvu za stolom, o zajedništvu oko Večere Gospodnje i o posljednjem zajedništvu za stolom u Božjem kraljevstvu. U sva tri slučaja, međutim, radi se o jednome: „Njima se otvoriše oči i prepoznadoše ga.“ Što to znači, prepoznati Isusa Krista u darovima?

Kao *prvo*, to znači prepoznati ga kao onoga koji nam sve daruje, kao Gospodara i zajedno s Ocem i Duhom Svetim, Stvoritelja ovoga našeg svijeta. „Blagoslovi dar što si nam ga dao“ moli stoga zajednica okupljena oko stola i priznaje tako svoju pripadnost vječnom božanstvu Isusa Krista.

Kao *drugo*, zajednica spoznaje da su joj sve zemaljske stvari darovane samo zbog Isusa Krista kao što i cijeli svijet biva održavan jedino zbog Isusa Krista, njegove Riječi i njegova propovijedanja. On je istiniti Kruh života, on nije samo onaj koji daje, već je on i dar zbog kojega i postoje svi drugi zemaljski darovi. Samo zbog toga što se Božja Riječ treba širiti i pronaći vjeru, i

zbog toga što naša vjera još nije savršena, Bog nas u svojoj milosti održava kroz svoje dobre darove. Zbog toga je zajednica oko stola molila Lutherovim riječima: „Gospodine Bože, dragi nebeski Oče, blagoslovi nam ove tvoje darove, koje mi tvojom blagom milošću uzimamo po Isusu Kristu, božanskom posredniku i Spasitelju.“

Kao *treće* vjeruje Isusova Crkva da će njihov Gospodin biti prisutan ako ga oni za to mole. Zbog toga i moli. „Dođi Gospodine Isuse i budi naš gost“. Ona time priznaje da je Isus Krist u svojoj milosti svuda prisutan. Svako zajedništvo oko stola ispunja kršćane zahvalnošću prema svuda prisutnom Gospodinu i Bogu Isusu Kristu. Time se ne želi tražiti bolesno produhovljavanje tjelesnih darova, već kršćani baš u potpunoj radosti zbog darova, u ovom životu u tijelu, prepoznaju svog Gospodina kao pravog darovatelja dobrih darova, a njega povrh svih darova kao pravi dar, sam pravi Kruh života. Na kraju ga prepoznaju kao onoga koji ih poziva na svečanost radosti u Božjem kraljevstvu. Na poseban način, tako svakodnevno zajedništvo za stolom veže kršćane sa njihovim Gospodinom, i među sobom. Za stolom prepoznaju svog Gospodina kao onoga koji im lomi kruh, oči njihove vjere bivaju otvorene.

Zajedništvo za stolom je nešto svečano. Usred radnog dana nam je ono uvijek iznova darovano sjećanje na Božji odmor poslije njegova posla, na sabat, kao na smisao i cilj tjedna i njegovih napora. Naš život nije samo napor i posao već je on i okrepa i radost zbog Božje dobrote. Mi radimo ali nas Bog hrani i održava. To je razlog za slavljenje. Čovjek ne treba svoj kruh jesti u mucu (Ps 127,2), već „S radošću jedi svoj kruh“ (Prop 9,7). „Zato slavim veselje, jer nema čovjeku sreće pod suncem nego u jelu, pilu i nasladi“ (8,15), ali ipak „tko bi mogao jesti i uživati bez Njega“ (2,25)? O sedamdesetorici Izraelovih starješina koji su se sa Mojsijem i Aronom popeli na brdo Sinaj Pismo kaže: „slobodno su Boga motrili i jeli i pili“ (Izl 24,11). Bogu se ne sviđa na-

še neraspoloženo biće koje kruh uzima sa uzdisajem, sa arogantnom uposlenošću ili čak sa stidom. Kroz svako jelo on nas poziva na radost, na svečanost, usred radnog dana.

Zajedništvo kršćana za stolom predstavlja obavezu. To je naš današnji kruh kojeg jedemo, a ne moj osobni. Mi naš kruh dijelimo. Tako nismo povezani samo u duhu već smo povezani u cijelom našem zemaljskom biću. Taj jedan kruh, koji je dan našem zajedništvu vezuje nas u čvrstu vezu. Nitko ne smije više gladovati dok onaj drugi ima kruha, a onaj koji ovo zajedništvo tjelesnog života ruši, ruši istovremeno i zajedništvo duha. Ovo dvoje je nerazdvojivo: „podijeliti kruh svoj s gladnima“ (Iz 58, 7), i „Ne žalosti dušu gladnu“ (Sir 4,2). U gladnome nas naime susreće Gospodin (Mt 25,37). „Ako su neki brat ili neka sestra goli bez svagdašnje hrane pa im netko od vas rekne: 'Idite u miru, utoplite se i nasitite se!' a ne dadne im ono što im je potrebno za tijelo, što to koristi?“ (Jak 2,15). Sve dok naš kruh jedemo zajedno, bit će nam dosta i najmanje. Glad počinje tamo gdje netko zaželi zadržati svoj kruh samo za sebe. To je čudan Božji zakon. Nema li pored mnogih drugih, događaj u kome je Isusu čudesno nahranio pet tisuća ljudi sa dvije ribe i pet kruhova, i ovo značenje?

Zajedništvo oko stola uči kršćane tome, da ovdje još jedu prolazan kruh zemaljskog putovanja. Ako dijele ovaj kruh primit će zajedno u Očevoj kući i onaj neprolazni. „Blago onom koji bude na objedu u kraljevstvu Božjem!“ (Lk 14,15).

Nakon prvog jutarnjeg časa kršćaninov dan do večeri pripada radu.. „Tad čovjek izlazi na dnevni posao i na rad do večeri“ (Ps 104,23). Kršćanska kućna zajednica se najčešće neće moći složiti oko dužine radnog vremena. Moliti i raditi su dvije različite stvari. Molitva ne smije biti ometana radom, niti rad molitvom. Kao što po Božjoj volji čovjek treba raditi šest dana a sedmog dana odmarati se pred Božjim licem i slaviti Boga, tako je i kršćaninov dan obilježen dvjema stvarima, molitvom i radom. I

molitva treba svoje vrijeme. Ipak dužina dana pripada poslu. Samo tamo gdje i jedno i drugo u punoj mjeri ostvaruje svoje pravo, postaje jasna povezanost jednog i drugog. Molitva nije molitva bez težine i posla dana, a bez molitve posao nije posao. To zna samo kršćanin. Tako se upravo u jasnom razlikovanju obznanjuje njihovo jedinstvo.

Posao čovjeka postavlja u svijet stvari. On od njega traži djela. Iz svijeta bratskog susreta kršćanin izlazi u svijet neosobnih stvari, on stvara „ono-odnos“. Ovaj novi susret ga oslobađa za objektivnost. Svijet stvari je naime samo alat u Božjoj ruci kojim on čisti kršćane od usredotočenosti na sebe i od egoizma. U svijetu se djelo može napraviti samo tamo, gdje čovjek zaboravlja sebe, gdje se predaje za stvar, za stvarnost, za „ono“. Kroz rad kršćanin uči dopuštati nečemu da ga ograničava. Tako rad postaje lijekom protiv lijenosti i udobnosti njegova tijela. Prava koja ima tijelo, odumiru zbog svijeta stvari. To se, međutim, može desiti samo tamo gdje kršćanin od „ono-odnosa“ probija do Božjeg „ti“ koje mu zadaje posao i zadatak i stavlja ga u službu da bi se oslobodio od sama sebe. Rad tako ne prestaje biti rad, i baš će onaj, koji zna čemu mu rad služi, tražiti težak i strog posao. Konflikt sa „onim“ je postojan. Ipak istovremeno je probijen, pronađeno je jedinstvo rada i molitve. Pronađeno je jedinstvo dana, jer pronaći iza neosobnosti u danu, Božje „ti“, to je ono što Pavao zove „moliti bez prestanka“ (1 Sol 5,17). Tako se molitva kršćana širi preko vremena koje joj je određeno u središte rada. Ona obuhvaća cijeli dan, ne ometajući time rad, već ga potiče, prihvaća, daje mu ozbiljnost i zadovoljstvo. Tako svaka riječ, svako djelo i svaki kršćaninov rad postaje molitvom, ne u smislu vječite odsutnosti od zadata zadatka, već postaje molitvom u pravom probijanju kroz tvrdo „ono“ do milostivoga „ti“. „I što god htjednete reći ili učiniti neka sve bude u Ime Gospodina Isusa Krista“ (Kol 3,17).

Iz zadobivenog jedinstva dana, čitav dan tako dobiva red i disciplinu. Ovo se traži i nalazi u jutarnjoj molitvi, a očituje se u dnevnom radu. Jutarnja molitva određuje cijeli dan. Neiskorišteno vrijeme kojeg se stidimo, kušnje kojima podliježemo, slabost i bezvoljnost u poslu, nered i neobuzdanost u našim mislima i u ophođenju sa ljudima, imaju vrlo često svoj razlog u tome, što propuštamo jutarnju molitvu. Red i raspoređivanje vremena postaju čvršći kada proizlaze iz molitve. Kušnje koje radni dan donosi sa sobom pobjeđujemo time što smo se probili do Boga. Odluke koje zahtjeva rad postaju jednostavnije i lakše, gdje ih ne donosimo pod utjecajem straha već jedino pred Božjim licem. „Sve što činite zdušno činite kao Bogu, a ne ljudima“ (Kol 3,23). I fizičke poslove radit ćemo s više strpljenja ako ih obavljamo svjesni Boga i njegove zapovijedi. Ako smo Boga molili da nam dadne danas snagu koju trebamo u svome radu, snaga za rad će se umnožiti.

Podne će, na putu kroz dan, ukoliko je to moguće, postati malim odmorom za kršćansko zajedništvo. Pola dana je prošlo. Zajednica zahvaljuje Bogu i moli da je sačuva do večeri. Prima svagdanji kruh i moli kroz pjesmu reformacije: „Hrani Bože svoju djecu tješi žalosne nas grješne. „Bog nas mora hraniti. Mi sami to ne možemo, a niti smijemo sami uzeti kruh, budući da smo jadni grešnici i nismo ga zaslužili. Tako obrok što nam ga daje Bog, postaje utjeha žalosnome, jer je on dokaz milosti i vjernosti kojima Bog svoju djecu održava i vodi. Doduše Pismo kaže i ovo: „Tko neće raditi neka i ne jede“ (2 Sol 3,10). Tako ono čvrsto veže primanje kruha uz urađeni posao. Ipak Pismo ne govori da radnik ima pravo zahtijevati od Boga svoj kruh. Bog, doduše, zapovijeda rad, ali je kruh Božji dobrovoljan i milostiv poklon. Ne razumije se samo po sebi da nam naš posao pribavlja kruh, već je to red koji je Bog uveo zbog milosti. Samo njemu pripada dan. Tako se u sredini dana zajednica kršćana ujedinjuje i dopušta da je Bog pozove za stol. Podne je jedno od sedam molitvenih

vremena crkve i psalmiste. Na visini dana priziva Crkva trojedinog Boga u hvali njegovih čuda i molitvi za pomoć i skoro spasenje. U podne je nebo oko Isusova križa potamnijelo. Djelo pomirenja približavalo se svom svršetku. Ako se neko kršćansko zajedništvo u to vrijeme može sakupiti u pjesmi ili molitvi, ono to neće raditi uzalud.

Posao dana približava se kraju. Ako je bio težak i naporan, razumjet će kršćanin što je Paul Gerhard mislio kad je pjevao:

„I glava, noge, ruke
su radosni da dođe
naš pos'o kraju svom.
Sad raduj se o srce
da slobodno od rada
i jada zemlje možeš bit.“

Jedan dan je dovoljno dugačak da se u njemu održi vjera. Su-trašnji dan imat će drugih svojih briga.

Ponovo se sakuplja kršćansko kućna zajednica. Ujedinjuje ju večernje zajedništvo oko stola i posljednja kućna pobožnost. Mole riječima učenika iz Emausa: „Ostani s nama jer zamalo će večer i dan je na izmaku“ (Lk 24,29). Dobro je, ako večernja pobožnost može uistinu stajati na kraju dana i tako biti posljednja riječ pred noćni odmor. Kada dolazi noć, svijetli Crkvi pravo svjetlo božanske Riječi jasnije. Molitva psalama, čitanje Pisma, pjesma i zajednička molitva zaključuju dan kao što su ga i započeli. Ostaje samo da se o zajedničkoj večernjoj molitvi kaže nekoliko riječi. U njoj posebno mjesto ima zajednička molitva za bližnje. Po završenom poslu molimo Boga da blagoslovi, udjeli mir i sačuva sav kršćanski narod, našu zajednicu, propovjednike u službi, sve siromašne, jadne, usamljene, bolesne i one na samrti, naše susjede, naše ukućane i naše zajedništvo. Kada bismo i mogli dublje spoznati Božju silu i djelovanje nego li u času, u kome odlažemo posao iz svojih ruku te se predajemo u njegove

vjerne ruke? Kada bismo mogli biti spremniji moliti za blagoslov, mir i zaštitu nego li pri svršetku našeg rada? Kad se mi umorimo, Bog radi svoj posao. „Ne, ne drijema i ne spava on, čuvar Izraelov“ (Ps 121,4). U večernju molitvu kršćanske zajednice potom spadaju molba za oprostjenje svake nepravde, koju smo učinili prema Bogu i našoj braći, molba da nam oprost Bog i molba da nam oprost braća. U nju spada i spremnost da svaku nama nanese nepravdu rado oprostimo. Po samostanima postoji stari običaj prema kome, pri večernjoj pobožnosti, po stalnom redu, opat moli svoju braću da mu oprost svaki propust i krivicu koju je učinio prema njima, te da, nakon što su iskazali svoje oprostjenje, braća na isti način mole njega da im oprost propuste i krivicu, te da i on njima oprost. „Sunce nek ne zađe nad vašom srdžbom“ (Ef 4,26). Važan je princip za svako kršćansko zajedništvo da sva razilaženja koje je sa sobom donio dan moraju uvečer biti iscrpljena. Opasno je za kršćanina leći neizmirena srca. Zbog toga je dobro da se u svakovečernju molitvu uključi i međusobna molitva za oprostjenje, kako bismo se izmirili i postavili temelje za novo zajedništvo. I na kraju nam upada u oči kako stare večernje molitve često sadržavaju molitvu da Bog kroz noć sačuva svoj narod od đavola, od straha, od zle, brze smrti. Naši stari su znali kako je nemoćan čovjek kada spava, znali su o sličnosti spavanja i smrti. Bili su svjesni đavlova lukavstva da čovjeka sruši kada se ovaj nikako ne može braniti. Zbog toga su molili da im pri pomoći budu sveti anđeli sa svojim zlatnim oružjem, da Božja vojska bude spremna, pokuša li đavao zadobiti nas silom. Najčudnija i najdublja je molitva da Bog, kada naše oči spavaju, drži budnim za njega naše srce. To je molitva da Bog stanuje kod nas i u nama iako mi ne osjećali i ne znali o tome ništa, da on naše srce održava čistim i svetim pred brigama i iskušenjima noći. To je molitva da on učini spremnim naše srce kako bi u svako vrijeme, pa i noću, moglo čuti njegov glas kao dječak Samuel i odgovoriti: „Govori Gospodine, sluga

tvoj sluša“ (1 Sam 3,10). I u spavanju smo ili u Božjoj ruci ili pod nasiljem Zloga. I u spavanju Bog na nama može činiti čuda ili nas Zli opustošiti. Tako molimo uvečer:

„Dok oči naše spavaju
daj nek nam srca budna su
zaštit' nas svojom rukom Ti
od grijeha nas oslobodi.“

(Luther)

A nad jutrom i večeri stoji riječ psaltira: „Tvoj je dan i noć je tvoja“ (Ps 74,16).

Dan u samoći

„Tebi tišina postaje hvalospjevom Bože na Sionu“ (Ps 65,1). Mnogi zajedništvo traže zbog straha od samoće. Budući da više ne mogu biti sami, njih privlače ljudi. Pa i kršćani koji ne mogu više izaći na kraj sami sa sobom, koji su sami sa sobom loše prošli, nadaju se da će u zajedništvu sa drugim ljudima dobiti pomoć. Najčešće bivaju razočarani i predbacuju zajednici ono što je njihova najosobnija krivica. Kršćansko zajedništvo nije duhovni sanatorij. Tko u nj' svraća bježeći od sama sebe, zloupotrebjava ga za ćaskanje i rasonodu, iako možda to ćaskanje i rasonoda izgledaju i te kako pobožni. On zapravo uopće ne traži zajedništvo, već opijenost, koja mu omogućuje da na neko vrijeme zaboravi usamljenost. No ta opijenost baš na taj način čini ljude na smrt usamljenima. Ako se na taj način pokuša liječiti usamljenost rezultati toga dovest će do poništavanja Riječi i svakog istinitog iskustva, te konačno do rezignacije i duhovne smrti.

Tko ne zna biti sam, neka se čuva zajednice. On će naime samo nanijeti štetu i sebi i zajednici. Sam si stajao pred Bogom kada te je pozvao, sam si morao poslušati njegov poziv, morao si boriti se i moliti, i sam ćeš umrijeti i morati položiti Bogu račune. Ne možeš izbjeći samome sebi jer te je sam Bog izolirao. Ako ne želiš biti sam odbacuješ Kristov poziv koji je On tebi uputio, te tako ne možeš imati udjela ni u zajedništvu pozvanih. „Svi smo skupa na smrt pozvani i ni jedan neće umrijeti za drugoga, već će se svaki u sebi osobno za sebe boriti sa smrću... ja neću biti kod tebe, a ni ti kod mene“ (Luther). Ali i obrnuto vrijedi ova rečenica, malo prije spomenuta: *Tko ne stoji u zajedništvu neka se čuva samoće.*

Pozvan si u Crkvu. Taj poziv nije vrijedio samo tebi. Ti tvoj križ nosiš u zajednici pozvanih. Tu se boriš i moliš. Ti nisi sam. Čak i u smrtnom času i pri posljednjem sudu biti ćeš samo jedan

u mnoštvu Crkve Isusa Krista. Ako ne mariš za zajedništvo braće, odbacuješ i poziv Isusa Krista. Na taj način tvoja samotnost postaje tvojom nesrećom. „Umrem li, nisam sam u smrti, patim li tada i ona zajednica pati sa mnom“ (Luther).

Svjesni smo: samo ako stojimo u zajedništvu možemo biti sami, i samo onaj tko je sam, kadar je živjeti u zajedništvu. Netočno je misliti da jedno prethodi drugome, naprotiv i jedno i drugo počinje istovremeno, naime sa pozivom Isusa Krista.

Ako te dvije stvari uzmemo odvojeno svaka od njih sadrži duboke provalije i opasnosti. Tko želi zajedništvo bez samotnosti upada u prazninu riječi i osjećaja. Tko traži samotnost bez zajedništva propada u bezdanu taštine, egoizma i očaja.

Tko ne zna biti sam, neka se čuva zajedništva. Tko ne stoji u zajedništvu, neka se čuva samoće.

Uz zajednički dan kršćanskog kućnog zajedništva ide samotni dan svakog pojedinca. To mora tako biti. Zajednički je dan bez dana u samoći za zajednicu kao i za pojedinca neplodan.

Znak samoće je šutnja, kao što je riječ znak zajedništva. Šutnja i riječ stoje u nutarnjoj povezanosti i različitosti isto tako kao što su iznutra povezani samoća i zajedništvo. Jedno ne postoji bez drugoga. Prava riječ proizlazi iz šutnje, a prava šutnja proizlazi iz riječi.

Šutnja ne znači nijemost kao što ni riječ ne znači pričanje. Nijemost ne prouzrokuje samoću, a pričanje ne stvara zajedništvo. „Šutnja to je suvišak riječi, njena opijenost i žrtva. Nijemost međutim je nesveta, kao nešto, što je samo osakaćeno, a ne i žrtvovano... Zaharija je zanijemio, a trebao je samo šutjeti. Da je prihvatio otkrivenje, možda iz hrama ne bi izašao nijem, već bi samo šutio.“ (Ernest Hello) Riječ koja uvijek iznova utemeljuje i sjedinjuje zajedništvo, popraćena je šutnjom. „Ima vrijeme šutnje i vrijeme govorenja“ (Prop 3,7). Kao što u danu jednog kr-

šćanina postoje sati posvećeni riječi, na primjer vrijeme zajedničke pobožnosti i molitve, tako dan treba vrijeme šutnje obuzete Riječi i iz nje. To će prije svega biti vrijeme prije i poslije slušanja Riječi. Riječ ne dolazi bučnima već onima koji šute. Tišina hrama znak je svete Božje prisutnosti kroz njegovu Riječ.

Postoji ravnodušnost pa i odbijanje koje smatra da se u šutnji omalovažava Božja objava u Riječi. Ono šutnju smatra svečanom atmosferom, mističnim nadimanjem nad Riječ. U tom slučaju se šutnja više ne prepoznaje u svom bitnom odnosu prema Riječi, naime kao jednostavno stišavanje pred Božjom Riječi. Šutimo prije slušanja Riječi, jer su naše misli već usredotočene na Riječ, kao dijete koje šuti kad uđe u očevu sobu. Šutimo u jutarnjoj zori jer Bogu pripada prva Riječ u danu, i šutimo pred počinak jer Bogu pripada i posljednja riječ. Šutimo samo zbog Riječi, znači nikako ne da bismo je obeščastili, već da bismo je ispravno častili i prihvatili. Šutjeti konačno ne znači ništa drugo nego čekati na Božju Riječ i biti od nje blagoslovljen. Međutim svatko zna da se u vremenu u kome je brbljanje prešlo svaku granicu šutnja mora naučiti. Mora se naučiti i to, doista jednom stvarno šutjeti, biti u tišini i svom jeziku narediti da šuti. Konačno je to samo trezvena posljedica duhovne šutnje.

Ipak se šutnja pred Riječju neće protegnuti na cijeli dan. Ako smo naučili šutjeti pred Riječi naučit ćemo i raspolagati šutnjom i govorom u toku dana. Postoji i nedozvoljena, samodopadljiva, ponosna, uvrijeđena šutnja. Već se iz toga vidi da nikada ne može biti riječi samo o šutnji. Šutnja kršćana je šutnja koja sluša, ponizna šutnja, koja zbog poniznosti može svaki tren biti prekinuta. Ta je šutnja usko vezana za Riječ. Tako to misli Toma Kempinac kada govori: „Nitko ne govori sigurnije od čovjeka koji rado šuti.“ U tišini postoji divna sila razjašnjavanja, pročišćavanja, usredotočenja na ono bitno. To je već i čisto svjetovna činjenica. Šutnja pred Riječi, međutim, dovodi do pravog slušanja, a time i do toga, da ispravno govorimo Božje Riječi u pravo vrijeme. Mnogo

nepotrebnog ostaje neiskazano dok ono bitno i ono što je od pomoći može biti izraženo u nekoliko riječi.

Ako neka kućna zajednica živi zbijena te tako izvanjski ne može pojedincima pružiti tišinu, potrebno je odlučno odrediti trenutke šutnje. Mi bližnjega nakon razdoblja šutnje doživljavamo na drugi, novi način. Tu samoću će mnogo koja zajednica pojedincima moći osigurati samo čvrstinu redom, i na taj način i moći ga spasiti od štete.

Nećemo ovdje govoriti kako kroz samoću i šutnju kršćanin može zadobiti najbolje plodove. Na taj način bismo suviše lako dospjeli na krivi put. Mogli bismo tako nabrojiti i nekoliko mračnih iskustava koja mogu izrasti iz šutnje. Šutnja može biti grozna pustinja puna pustoši i straha. Ona može biti i raj samoobmane, no ni to nije bolje od prvoga. Zbog toga i bez obzira ne sve, neka nitko ne očekuje od šutnje do li samo jednostavan susret sa Božjom Riječi, zbog koje se je i upustio u šutnju. Takav će mu susret i biti poklonjen. Kršćanin neka ne postavlja uvjete pod kojima on očekuje ili se nada takvom susretu, već neka ga prihvati onakvog kakav on dolazi, pa će njegova šutnja biti bogato nagrađena.

Postoje tri stvari za koje kršćanin u jednom danu treba imati samotno vrijeme:

- *razmatranje Pisma,*
- *molitva,*
- *molitva za bližnje.*

Sve tri on treba pronaći u svakodnevnom vremenu meditacije. Nije važan ovaj izraz. On je uzet iz rječnika Crkve i reformacije, te ćemo ga i mi ovdje koristiti.

Može se pitati zbog čega je za to potrebno posebno vrijeme, kada smo sve to imali i u zajedničkoj pobožnosti. Odgovor ćemo naći u sljedećem.

Vrijeme meditacije služi vlastitom razmatranju Pisma, vlastitoj molitvi, vlastitoj molitvi za druge, i ničemu više. Ovdje nema mjesta za duhovne eksperimente. Međutim za ove tri stvari mora biti vremena jer Bog to od nas traži. Kada nam ta meditacija i duže vrijeme ne bi značila više nego samo to, da obavljamo od Boga nam zadanu zadaću, i to bi već bilo dovoljno.

Meditacija nam ne dozvoljava propasti u prazninu i u ponor samoće, već nas ostavlja nasamo sa Riječi. Time nam daje čvrsto tlo na kojem stojimo i jasan putokaz za korake, koje trebamo napraviti.

Dok u zajedničkoj pobožnosti čitamo duži povezano tekst, pri vlastitom razmišljanju o Riječi se držimo kratkog, izabranog teksta, kojega po mogućnosti ne bi trebali mijenjati čitave sedmice. Dok nas zajedničko čitanje Riječi uglavnom uvodi u prostranstvo i cjelovitost Svetog pisma, u meditaciji bivamo uvedeni u nedokučive dubine svake rečenice i riječi. I jedno i drugo jednako je potrebno da „mognete shvatiti sa svima svetima što je dužina i širina i visina i dubina“ (Ef 3, 18).

U meditaciji čitamo dani tekst, sigurni obećanja da nam on potpuno osobno ima nešto reći u današnjem danu, za naš kršćanski život, te da on nije samo Božja Riječ dana zajednici, već je on i Božja Riječ za mene osobno. Predajemo se nekoj rečenici ili riječi toliko dugo dok nas osobno ne pogodi. Time ništa drugo ne činimo do li ono, što najjednostavniji, neuki kršćanin čini svakodnevno. Mi Božju Riječ čitamo kao Božju Riječ osobno za nas. Znači mi ne pitamo što bi taj tekst govorio drugim ljudima. Za nas propovjednike to bi značilo da ne pitamo kako bismo na osnovu tog teksta propovijedali ili kako bismo naučavali, već što on nama samima želi reći. Jasno je da bismo u tu svrhu trebali razumjeti ga i prema njegovom sadržaju. Ipak se ovdje ne bavimo izlaganjem teksta, ni spremanjem propovijedi, niti kakvom vrstom biblijskih studija, već čekamo na Božju Riječ upućenu nama. To nije prazno čekanje, već čekanje zbog obećanja. Često

smo toliko opterećeni, prenatrpani mislima, slikama i brigama da je potrebno dosta vremena dok Božja Riječ sve to ne odgurne u stranu i probije se k nama. Ali ona sigurno dolazi, dolazi sigurno kao što je sam Bog došao k ljudima i kao što će on opet doći. Baš ćemo zbog toga našu meditaciju i započeti molitvom da nam Bog kroz svoju Riječ pošalje svoga Duha Svetoga, da nam otkrije svoju Riječ i da nas prosvijetli.

U meditaciji nije potrebno proći cijeli tekst. Često ćemo morati zastati kod jedne rečenice ili čak kod jedne riječi, jer nas drži čvrsto, jer nas je razotkrila i ne možemo joj izmaći. Nije li nam često dovoljna samo riječ „Otac“, „ljubav“, „milost“, „križ“, „posvećenje“, „uskrsnuće“ da bi se u potpunosti ispunilo naše kratko vrijeme meditacije?

Nije potrebno da se u meditaciji trudimo misliti i moliti riječima. Razmišljanje i molitva u šutnji, koja proizlazi jedino iz slušanja, mogu biti plodonosniji. U meditaciji nije potrebno pronaći nove misli. Često nas to samo lišava koncentracije i zadovoljava našu taštinu. U potpunosti je dovoljno ako Riječ, kako je čitamo i razumijemo, prodre u nas i u nama se nastani. Kao što je i Marija riječi pastira prebiralala u svom srcu (Lk 2,19), kao što nas riječ nekog čovjeka dugo progoni, u nama stanuje i djeluje, zaokuplja nas, uznemiruje ili usrećuje, a da je mi u tome ne možemo spriječiti, tako pri meditaciji Božja Riječ želi unići u nas, ostati kod nas, pokretati nas, u nama djelovati i raditi, kako bi cijelog dana njome bili zaokupljeni. Tako će ona u nama činiti svoje djelo a da mi o tome često i ne znamo ništa.

I prije svega nije potrebno da pri meditaciji doživimo nešto neočekivano i neuobičajeno. Bez sumnje, mi to možemo doživjeti, ali ako ne doživimo to još uvijek nije znak da je vrijeme meditacije bilo uzaludno. Ne samo na početku, već će uvijek ponovo postojati vrijeme kada će se u nama vidjeti velika unutrašnja suša i ravnodušnost, bezvoljnost, čak i nesposobnost za meditaciju. Ne smijemo se zakvačiti o takva iskustva. Prije svega

ne smijemo zbog njih odustati sa mnogo strpljivosti i vjernosti baš sada održavati naše vrijeme meditacije. Nije dobro da ta mnogobrojna loša iskustva koja sami sa sobom imamo u našem vremenu meditacije, uzmemo suviše ozbiljno. Ovdje bi se nekim pobožnim zaobilaznim putem mogla uvući naša stara taština i naše nedozvoljeno pravo na Boga, kao da imamo pravo samo na uzdižuća, usrećujuća iskustva, te da je osjećaj našeg unutrašnjeg siromaštva nas nedostojan. Ako se tako postavimo ne možemo ići dalje. S nestrpljivošću i samooptuživanjem jedino podržavamo vlastitu samodopadljivost te se tako sve dublje uplićemo u mrežu motrenja sebe samoga. Za takvo motrenje, međutim, u meditaciji, kao uopće u kršćanskom životu, nema mjesta. Trebamo paziti samo na Riječ i sve podrediti njenoj djelotvornosti. Ne može li biti, da nam sam Bog šalje sate praznine i suše kako bismo opet sve očekivali od njegove Riječi? „Traži Boga, a ne radost“ - to je temeljno pravilo svake meditacije. Ako tražiš samo Boga primit ćeš radost, to je obećanje svake meditacije.

Razmatranje Pisma nas uvodi u molitvu. Već smo govorili da je najdjelotvorniji put ka molitvi dopustiti da nas vodi riječ Pisma, moliti na osnovu riječi iz Pisma. Tako nas ne može zavesti praznina u nama samima. Molitva s te strane ne znači ništa drugo do li spremnost prihvatiti Riječ, i to prihvatiti je za vlastitu situaciju, u svojim posebnim zadacima, odlukama, grijesima i kušnjama. Ono što nikako ne može ući u molitvu zajednice to ovdje u tišini smije postati glasnim pred Bogom. Na temelju Riječi iz Pisma molimo da naš dan bude jasan, da budemo sačuvani od grijeha, da rastemo u posvećenju, da u radu budemo vjerni i da imamo snage za nj. Možemo biti sigurni da će naša molitva biti uslišena, budući dolazi iz Božje Riječi i obećanja. I kako je Božja Riječ našla svoje ostvarenje u Isusu Kristu, sve molitve koje molimo na temelju te Riječi su sigurno ispunjene i uslišane u Isusu Kristu.

Posebna muka u vremenu za meditaciju je ta, da se naše misli lako rastresu i krenu svojim putem ka drugim ljudima ili nekim događajima u našem životu. Iako nas to uvijek iznova žalosti i postidi ne smijemo ni ovdje klonuti, uplašiti se ili čak misliti da vrijeme meditacije jednostavno nije za nas. Nekada nam može biti od pomoći ako u takvoj situaciji ni ne pokušavamo grčevito obuzdati svoje misli, već da sasvim mimo ljude i događaje na kojima one uvijek iznova žele počivati uključimo u našu molitvu te se tako potpuno mirni vratimo ishodištu svoje meditacije.

Kao što vlastitu molitvu vežemo uz riječ Pisma, tako to činimo i sa molitvom za bližnje. Nije moguće u zajedničkoj molitvi prisjetiti se svih ljudi koji su nam stavljeni na srce ili pak to učiniti kako se od nas očekuje. Svaki kršćanin ima krug ljudi koji su ga zamolili da za njih moli, ili za koje iz određenih razloga osjeća poziv da moli. To će ponajprije biti oni sa kojima treba svakodnevno živjeti. Time smo stigli do točke na kojoj možemo slušati kako kuca srce svekolikog kršćanskog zajedništva. Kršćansko zajedništvo od molitve jednih za druge, živi ili umire. Brata za koga molim više ne mogu, ni pored svih teškoća koje mi priređuje, osuditi i mrziti. Njegov lik koji mi je možda bio stran i nepodnošljiv mijenja se kroz molitvu u lik brata, za koga je umro Krist, u lik pomilovana grešnika. Ovo iskustvo usređuje kršćanina koji počinje moliti za druge. Ne postoje antipatije, nesuglasice i konflikti koji se ne bi mogli riješiti molitvom, barem što se tiče naše strane. Molitva za bližnjega je pranje kroz koje pojedinac i zajedništvo moraju proći... U molitvi može doći do žestoke borbe sa bratom ali je takvoj molitvi dano obećanje da će voditi ka cilju.

Kako se to dešava? Moliti za bližnjega ne znači ništa do li brata donijeti pred Boga, vidjeti ga ispod križa Kristova kao jadna čovjeka i grešnika, kojem je potrebna milost. I tu otpada sve što mi se na njemu gadilo. Vidim ga u svim njegovim potrebama i jadu. Njegov jad i njegov grijeh postaje mi toliko velik i pritišće

me kao da je moj vlastiti, te ne mogu drugačije doli moliti: Gospodine, djeluj ti sam, raspravi ti to sa njime sam prema tvojoj ozbiljnosti i dobroti. Moliti za bližnjega znači: Bratu dozvoliti da uživa u istom pravu kojega smo i mi primili, u pravu naime, da stoji pred Kristom i da ima udjela u njegovoj milosti.

Time postaje jasno da je i molitva za bližnjega služba koju smo dužni svaki dan činiti za Boga i bližnjega. Tko ne moli za bližnjega lišava ga kršćanske službe koju ima obavljati prema njemu. Postalo je nadalje jasno da molitva za bližnjega nije nešto općenito i nedefinirano, već je to nešto sasvim određeno. Radi se o određenim ljudima, određenim teškoćama, pa stoga i o određenoj molitvi. Što je moja molitva za bližnjega više određena, ona u sebi nosi veće obećanje.

Ne možemo se lišiti osjećaja da molitva za bližnjega zahtjeva vrijeme od svakog kršćanina, a posebno od propovjednika, koji mora nositi cijelu zajednicu. Samo molitva za bližnje bi, ako se dosljedno radi, ispunjavala dnevno vrijeme meditacije. Kroz sve ovo se vidi da je molitva za bližnjega poklon Božje milosti svakom kršćanskom zajedništvu i svakom kršćaninu. Budući je pred nama velika ponuda s radošću ćemo je prihvatiti. Upravo vrijeme koje posvetimo molitvi za bližnje, postat će nam svakodnevno izvorom nove radosti u Bogu i kršćanskoj zajednici.

Budući je razmatranje Pisma, molitva i molitva za bližnje služba koju smo dužni vršiti, i budući se u toj službi može pronaći blagoslov, trebali bismo se vježbati odrediti jedno vrijeme u danu za to, baš kao što to činimo sa svakom drugom zadanom nam obavezom. To nije „zakonitost“ već red i vjernost. Za većinu ljudi pokazat će se da je jutro najbolje vrijeme. Mi i pred drugim ljudima imamo to pravo i smijemo si nasuprot svim teškoćama izvojevati takvo vrijeme kao potpuno nesmetano i tiho. Za propovjednika ovo je dužnost koju ne smije propustiti i od koje zavisi čitava njegova služba. Tko li može biti stvarno vjeran u velikim stvarima ako u onim svakodnevnim nije naučio biti vjeran?

Svaki dan kršćanin provodi mnoge sate kada stoji sam u nekršćanskoj sredini. To je vrijeme u kome se on treba dokazati. Tu je na probi ispravnost vremena meditacije i kršćanskog zajedništva. Da li je ono poslužilo da pojedinca učini slobodnim, jakim i zrelim ili ga je učinilo nesamostalnim i ovisnim? Da li je zajedništvo kršćanina neko vrijeme uzelo za ruku kako bi opet naučio sam koračati ili ga je učinilo plašljivim i nesigurnim? To su najvažnija pitanja koja se trebaju postavljati životnoj zajednici kršćana. Vidjeti će se i to da li je osobno kršćaninovo vrijeme provedeno u meditaciji služilo tome da ga odvede u neki nestvaran svijet iz kojeg se sa zaprepaštenjem budi kada je primoran vratiti se u zemaljski svijet svoga posla, ili ga je ono uvelo u stvaran Božji svijet iz kojega može ojačan i očišćen ući u dan. Da li je vrijeme meditacije kršćanina za kratko razdoblje ponijelo u duhovnu opijenost, koja bježi pred svakodnevicom, ili mu je Božju Riječ usadilo u srce toliko trezveno i duboko da ga ona može voditi u svakodnevnu ljubav, u poslušnost, u dobra djela? O svemu ovome može odlučiti samo proživljeni dan. Da li je nevidljiva prisutnost kršćanske zajednice, za kršćanina stvarnost i pomoć? Nosi li me molitva drugih kroz dan? Da li mi je Božja Riječ blizu kao utjeha i snaga? Ili možda zloupotrebljavam vrijeme u samoći dana na račun zajednice, Riječi i molitve? Svaki pojedinac mora znati da i vrijeme provedeno u samoći ima upliva na zajednicu. Dok je sam, on zajednicu može rastrgati i ocrniti. Isto tako je može jačati i posvećivati.

Svako samoobuzdavanje koje kršćanin čini na sebi samome je i služba učinjena zajednici. Isto tako, međutim, ne postoji ni jedan osobni i tajni grijeh u mislima, riječi i djelima, koji i cijeloj zajednici ne bi nanio štetu. Klica bolesti upada u tijelo. Iako se još ne zna odakle dolazi i u kome udu je problem, tijelo je zaraženo. Ovo je slika kršćanske zajednice. Zato što jesmo dijelovi jednog Tijela, i to ne samo onda kada mi to želimo, već smo to sa cijelim našim bićem, svaki ud služi cijelom Tijelu na zdravlje

ili na smrt. To nije teorija. Ovo je duhovna stvarnost koju možemo u kršćanskoj zajednici često prejasno iskusiti kako ruši ili nas usređuje.

Tko se nakon završenog dana vraća u kršćansku zajednicu, sa sobom donosi blagoslov samotnosti, a sam iznova prima blagoslov zajednice. Blagoslovljen, tko je sam u snazi zajednice, blagoslovljen, tko zajednicu drži snagom samoće. A snaga samoće i snaga zajednice je snaga same Riječi Božje koja vrijedi pojedincu u zajednici.

Služba

„U njima se porodi misao, tko bi od njih bio najveći.“ (Lk 9,46). Mi dakako znamo tko u kršćanskoj zajednici sije takve misli. Možda ne razmišljamo dovoljno često o tome kako nema kršćanske zajednice, koje bi se moglo skupiti a da ubrzo ne iskrnsne slična misao kao sjeme za neslogu. Još se nisu dobro ni sakupili, ljudi moraju početi jedan drugoga motriti, ocjenjivati, razvrstavati. Time već pri samom nastanku kršćanske zajednice počinje nevidljiva i često nesvjesna, grozna borba na život i smrt. „U njima se porodi misao“ - to je dovoljno da se razori zajedništvo. Zbog toga je kršćanskoj zajednici od životne važnosti da od prvog trenutka uoči tog opasnog neprijatelja i da ga istrijebi. Ne smije se gubiti vrijeme, jer od samog početka u kome se susreće s drugima, čovjek traži borbeni položaj, koji on nasuprot drugima može zauzeti i zadržati. Postoje jaki i slabi. Ako sam nije jak, ubrzo si kao svoje prisvaja pravo slabih i želi ga proturiti protiv jakih. Postoje talentirani i manje talentirani, jednostavni i komplicirani, pobožni i manje pobožni, društveni i samotnjaci. Ne mora li onaj bez talenta zauzeti položaj kao i onaj talentirani, jednostavni kao i komplicirani? I ako baš nisam nadaren, možda sam pobožan, ili ako nisam pobožan, ne želim to ni biti? Ne može li u jednom trenutku onaj društveni sve zadobiti za sebe te tako razotkriti samotnjaka, i ne može li samotnjak postati nepobjedivim neprijateljem za društvenog čovjeka, te na kraju i pobjednikom nad njim? Koji čovjek ne bi mogao instinktivnom sigurnošću pronaći mjesto na kome može stajati i braniti se a koje nikada i nikome ne želi prepustiti, za koje će se boriti čitavim svojim nagonom samodokazivanja? To sve se može desiti običnim ljudima ali i najpobožnijim pobožnjacima, ipak sve zavisi od toga da je zajednica kršćana svjesna, da će se sasvim sigurno negdje i među njima poroditi misao, „tko bi od njih bio najveći“. Na taj način se tjelesni čovjek bori za opravdanje. On ga može naći

samo tako što će sebe usporediti s drugima, samo tako što će druge osuditi. Samoopravdanje i osuđivanje idu zajedno, kao što zajedno idu i opravdanje po milosti i služenje.

Svoje zle misli najbolje ćemo spriječiti tako što ćemo im odlučno zabraniti riječ. Iako duh samoopravdanja može biti pobijeđen samo duhom milosti, ipak pojedine osuđujuće misli ograničavamo i dovodimo do gušenja time što im nikada ne ustupamo pravo da dođu do riječi osim u priznanju grijeha, o čemu ćemo još govoriti. Tko može obuzdati svoj jezik taj vlada svojom dušom i svojim tijelom (Jak 3,3 i d.). Tako je u svakoj kršćanskoj zajednici važno pravilo da se njezinim udovima zabrani svaka potajna riječ o bratu. Jasno je, da se time ne misli na osobnu riječ kojom opominjemo brata, a to ćemo još i pokazati. Međutim potajna riječ o bratu ostaje zabranjena i tamo gdje se koristi pod izgovorom pomoći i blagonaklonosti. Mržnja na brata će se, naime uvijek uvući u takvom omotu kada želi nanijeti štetu. Ovdje nije mjesto za iznošenje iznimaka u ovom pravilu. O njima se odlučuje u određenoj situaciji. Stvar je to jasna i biblijska: „U društvu na brata govoriš i kaljaš sina matere svoje... Pokarat ću te i stavit ću ti sve to pred oči“ (Ps 50,20.21 b). „Ne ogovarajte, braćo, jedni druge! Tko ogovara ili sudi brata svoga, ogovara i sudi Zakon. A sudiš li Zakon, nisi vršitelj nego sudac Zakona. Jedan je Zakonodavac i Sudac: Onaj koji može spasiti i pogubiti. A tko si ti da sudiš bližnjega?“ (Jak 4,11-12). „Nikakva nevaljala riječ neka ne izlazi iz vaših usta, nego samo dobra, da prema potrebi saziđuje i milost iskaže slušateljima“ (Ef 4,29).

Tamo gdje će se vježbati obuzdavanje jezika svaki će posebno doživjeti nešto neusporedivo. U mogućnosti smo prestati neprekidno motriti bližnjega, prosuđivati ga i osuđivati, dodjeljivati mu određeno mjesto, koje može zauzimati, i činiti mu nasilje. Možemo brata ostaviti da sasvim slobodno stoji nasuprot vama, onako kako nam ga je Bog postavio. Naš se vidokrug pro-

širuje i po prvi puta, na svoje iznenađenje, po svome bratu spoznajemo bogatstvo i čudesnost Božjeg stvaranja. Bog moga bližnjega nije učinio takvim kakvim bih ga učinio ja. On mi ga nije dao za brata da ja nad njime vladam već da po njemu pronađem Stvoritelja. U slobodi koju moj bližnji ima kao stvorenje on mi postaje razlogom radosti, tamo gdje mi je prije donosio napor i jad. Bog ne želi da svoga bližnjega oblikujem prema slici koja mi se čini dobrom, a to jest meni na sliku, već je Bog njega neovisno od mene oblikovao prema svojoj slici. Ja ne mogu predvidjeti kako u mom bližnjemu treba izgledati Božja slika. Ona, naime, poprima uvijek iznova novi oblik, kojeg određuje jedino slobodno Božje stvaralaštvo. Meni ono može izgledati strano, čak bezbožno. No Bog stvara moga bližnjega prema slici svoga Sina, razapeta, a i ta mi je slika prije no što sam je shvatio uistinu izgledala stranom i bezbožnom.

Sada jakost i slabost, mudrost i glupost, nadarenost i nenadarenost, pobožnost i manja pobožnost, sada čitava ta raznolikost pojedinaca u zajedništvu prestaje biti razlogom za ogovaranje, osuđivanje, proklinjanje, znači razlogom za samoopravdanje, već nasuprot tome postaje razlogom za radost i za službu jednih drugima. I ovdje svaki ud zajednice dobiva svoje određeno mjesto, ali ne više mjesto sa koga se može najbolje dokazati, već mjesto sa koga najbolje može obavljati svoju službu. U kršćanskoj zajednici sve zavisi od toga da svaki pojedinac postane neophodnom karikom lanca. Samo tamo gdje i najmanja karika dobro drži, lanac je neraskidiv. Zajednica koja dopusti da u njoj postoje ljudi koji nisu iskorišteni, propast će zbog njih. Zato bi bilo dobro da u zajednici svaki pojedinac dobije određeni zadatak, kako bi u trenucima sumnje znao da nije nepotreban i nekoristan. Svaka kršćanska zajednica mora znati da, ne samo oni slabi trebaju jake, već i da oni jaki ne mogu bez slabih. Isključiti slabe znači ubiti zajednicu. Kršćanskom zajednicom treba vladati opravdanje po milosti i time služba, a ne samoopravdanje i sa

njime nametanje sile. Tko je jednom u svome životu iskusio Božje smilovanje taj od tog trenutka ne želi ništa drugo no samo služiti. Ponosan prijestol suca ga više ne privlači, već on želi biti dolje kod jadnih i ništavnih budućih je i njega Bog našao tamo dolje. „Neka vas ne zanosi što je visoko, nego privlači što je ponizno“ (Rim 12,16). Tko želi naučiti služiti treba najprije naučiti misliti o sebi ponizno. „Ne precjenjujte se više no što se treba cijeniti, nego cijenite se razumno“ (Rim 12,3). „Najuzvišeniji i najkorisniji je zadatak učiti dobro poznavati sebe i o sebi razmišljati ponizno. Velika je mudrost i savršenstvo ništa ne činiti od sebe a nasuprot tome uvijek o drugima imati dobro mišljenje“ (Toma Kempinac). „Ne umišljajte si da ste mudri“ (Rim 12,17). Samo će onaj koji živi od toga da mu je Isusu Krist oprostio krivicu, na pravi način moći misliti o sebi ponizno. Taj zna da je njegova mudrost bila na kraju, kada mu je Krist oprostio. On se prisjeća mudrosti prvih ljudi koji su željeli znati što je dobro a što zlo, te su u toj mudrosti propali. A prvi koji se je rodio na ovoj zemlji bio je Kajin, bratoubica. Tako izgleda plod ljudske mudrosti. Budući da se kršćanin više ne može smatrati mudrim, ne može ni svoje planove i namjere držati savršenim. On će znati da je dobro, što njegova volja biva slomljena u susretu s bližnjim. Bit će spreman smatrati volju bližnjega važnijom i nužnijom od svoje. Što smeta ako je poremećen vlastiti plan? Nije li bolje služiti bližnjemu nego li nasilno nametnuti svoju volju?

No nije samo od moje važnija volja bližnjega već je i njegova čast važnija od moje. „Ta kako biste vi vjerovali kad tražite slavu jedni drugih a slave od Boga jedinoga ne tražite“ (Iv 5,44). Tražiti vlastitu slavu sprečava vjeru. Tko traži da se slavi njega, taj ne traži ni Boga ni bližnjega. Što smeta ako mi se dogodi nepravda? Ne bi li zaslužio i težu kaznu, da Bog u svojoj milosti nije u meni djelovao? Nije li mi i u nepravdi ipak tisuću puta ukazana pravda? Nije li od koristi za poniznost, da učim šuteći i str-

pljivo podnositi tako male nevolje? „Bolja je strpljivost od oholosti“ (Prop 7,8). Onaj, koji živi od opravdanja po milosti, spreman je iz Božje ruke koja kori i daje milost primiti uvrede i ožalošćenja bez protesta. Nije dobar znak ako ovakav stav ne možemo čuti i podnijeti a da odmah ne podsjetimo kako je i Pavao, na primjer, tražio svoje pravo kao rimski građanin, a da je Isus čovjeka, koji ga je udario, upitao: „Zašto me udaraš?“ (Iv 18,23). Nijedan od nas ne bi postupio kao Isus ili kao Pavao, ako, kao oni, nije naučio šutjeti dok ih se vrijeđalo i dok im se rugalo. Grijeħ osjetljivosti koji u zajedništvu tako obilato cvate, uvijek iznova pokazuje, koliko častohleplja, a to znači posredno i nevjere, još uvijek živi u zajednici.

Na kraju je potrebno ukazati na još jedan ekstrem. Sebe ne držati mudrim, spuštati se među one najniže, to bez fraziranja i potpuno trijezno znači: sebe držati najvećim grešnikom. Na ovakvu postavku tjelesni se čovjek u potpunosti buni. Buni se međutim i kršćanin pun samopouzdanja. Ovo zvuči kao pretjerivanje, kao nešto nestvarno. A ipak je sam Pavao o sebi kazao da je prvi, što znači najveći grešnik (I Tim 1,15), i to kaže baš tamo gdje govori o svojoj službi apostola. Prava spoznaja grijeha ne može postojati ako me ne uvodi u takvu dubinu. Ako mi se moj grijeh naspram grijesima drugih čini manjim, manje strašnim, ja još uopće nisam spoznao svoj grijeh. Moj grijeh je nužno najveći, najteži i najstrašniji. Za grijehе bližnjih bratoljublje pronalazi tolike isprike, dok jedino za moj grijeh ne postoji isprika. Zbog toga je on i najteži. Do takve dubine mora sići onaj, koji želi u zajednici služiti bratu. Kako bih i mogao onome, čiji grijeh mi sasvim ozbiljno izgleda veći od moga, služiti u nelicemjernoj poniznosti? Ne moram li se uzvisiti iznad njega? Mogu li uopće još nadati se za njega? To bi bila licemjerna poniznost. „Ne vjeruj da si se u posvećenju pomakao ni samo za korak ako ne osjećaš duboko u sebi, da si manji od svih drugih“ (Toma Kempinac).

Ali kako se u zajednici obavlja prava bratska služba? Naklonjeni smo danas odgovoriti tu brzo, kako je jedina prava služba prema bližnjemu, služba Božjom Riječi. Istina je, da ovoj nije ravna ni jedna druga služba, štoviše svaka druga služba je usmjerena prema ovoj. Ipak se kršćanska zajednica ne sastoji samo od propovjednika Riječi: Ako ovdje previdimo neke činjenice, zlo-upotreba bi mogla biti nevjerovatno velika.

Prva služba, što smo je jedan drugome dužni, je da se međusobno saslušamo. Kao što i ljubav prema Bogu počinje time da slušamo njegovu Riječ, tako i ljubav prema bratu počinje time što ćemo ga naučiti slušati. A Božja ljubav prema nama se očituje u tome, što nam On ne daje samo svoju Riječ, već i svoje uho. Zato je to kada učimo slušati brata, Božje djelo prema njemu. Kršćani, osobito propovjednici, često misle da bi uvijek kada su među ljudima, trebali imati nešto „dati“, te da je to njihova jedina služba. Zaboravljaju da slušanje može biti veća služba od govorenja. Mnogi ljudi traže uho koje bi ih saslušalo, a ne nalaze ga među kršćanima, jer oni govore i tamo gdje bi trebali slušati. Tko više ne može slušati brata, taj uskoro neće moći ni Boga slušati, već će i pred njim uvijek samo govoriti. Ovo je početak smrti duhovnog života. Na kraju ostaje samo duhovno blebetanje, popovska uobraženost, koja se guši u pobožnim riječima. Tko ne može dugo i strpljivo slušati, nikad svojim riječima neće pogoditi bližnjega.

Na kraju neće čak ni primjećivati kako mu riječi idu u prazno. Onaj, koji misli da mu je vrijeme suviše dragocjeno, a da bi ga smio provoditi u slušanju, nikada istinski neće imati vremena za Boga i brata, već uvijek samo za sebe sama, za svoje riječi i planove.

Dušobrižništvo među braćom utoliko se razlikuje od propovijedi, što je k zadaći Riječi, ovdje pridodana zadaća slušanja. Postoji slušanje sa pola uha koje vjeruje da već zna što to onaj drugi želi reći. To je ono nestrpljivo, nemarno slušanje, koje

brata prezire i jedino čeka da samo dođe do riječi te se tako otaras bližnjega. Na taj način mi ne ispunjavamo svoju zadaću, a sigurno je i to, da se i ovdje, u našem stavu prema bratu, očituje naš odnos prema Bogu. Nije čudo da nismo u stanju ispuniti najveći zadatak slušanja koji nam je Bog naložio, saslušati, naime, bratovo priznanje grijeha, kada ne možemo ni u manjem prignuti svoje uho bratu. Neznabožački svijet zna danas o tome, da se čovjeku može pomoći već samim time, što ga se ozbiljno sluša. On je na osnovu ovog saznanja ustanovio vlastito svjetovno dušobrižništvo koje privlači velik broj ljudi, pa i kršćana. A kršćani su zaboravili da su oni zadaću slušanja dobili od onoga, koji sam savršeno sluša i u čijem djelu im je dozvoljeno imati udjela. Trebamo slušati ušima Boga kako bismo Božjom riječju mogli govoriti.

Druga služba koju u kršćanskoj zajednici trebamo vršiti jedni prema drugima, jest pomaganje. Ponajprije ovdje mislim na jednostavnu pomoć u malim, površnim stvarima. U svakom zajedničkom životu njih ima velik broj. Nitko nije previše fin za najniži posao. Onaj koji se brine zbog izgubljenog vremena koje sobom odnosi mala i površna pomoć, općenito svoj posao smatra suviše važnim. Moramo postati spremni za to da nas Bog prekine. Bog će naše planove i puteve uvijek iznova, da svakodnevno, pobrkati time, što će nama na put poslati ljude sa njihovim molbama i zahtjevima.

Možemo proći pored njih, zaposleni važnostima našeg dana, kao svećenik koji je prošao pored čovjeka, što je pao u ruke razbojnicima, možda čak - čitajući Bibliju. Na taj način mi prolazimo pored znaka križa koji je postavljen na vidljivom mjestu u našem životu, a koji nam želi pokazati, da ispravan nije naš put, već Božji. Čudna je činjenica da baš kršćani i teolozi svoj posao smatraju toliko važnim i nužnim da ne dopuštaju da ih bilo tko ili bilo što u njemu ometa. Oni misle da time služe Bogu, a preziru time „vijugav a ipak pravi put Božji“ (Gottfried Arnold).

Oni ne žele znati o čovjekovom putu kojeg Bog skreće. Ipak spada u školu poniznosti, da ne štedimo svojih ruku tamo gdje mogu obaviti službu, da ne uzmemo pod vlastitu režiju svoje vrijeme, već da dopustimo Bogu da ga ispuni. U samostanu zavjet poslušnosti prema opatu, redovniku oduzima pravo da upravlja svojim vremenom. U evangeličkom zajedništvu na mjesto zavjeta dolazi dobrovoljna služba bratu. Samo tamo gdje ruke ne izgledaju suviše fine za službu ljubavi i milosti u svakodnevnoj spremnosti za pomaganjem, mogu usta radosno i uvjerljivo najvešćivati riječ o Božjoj ljubavi i milosti.

Treća služba se sastoji od toga da nosimo bližnjega. „Nosite bremena jedni drugih i tako ćete ispuniti zakon Kristov“ (Gal 6,2). Tako je zakon Kristov zakon nošenja. Nositi je mukotrpno. Brat je kršćaninu, i jedino kršćaninu, teret. Bezbožniku bližnji ni ne počinje biti teretom. On izbjegava sve, što bi ga moglo opteretiti. Kršćanin međutim mora nositi brata kao teret. On mora podnositi brata. Brat je stvarno brat, a ne objekt kojim se upravlja samo kao teret. Čovjekov teret je samome Bogu bio toliko težak, da je pod njime morao na križ. Bog se za ljude u tijelu Isusa Krista stvarno napatio. Ipak ih je nosio kao što majka nosi svoje čedo ili kao što pastir nosi izgubljeno janje. Bog je prihvatio ljude a oni su ga utisnuli u zemlju. Ipak je Bog ostao kod njih i oni kod Boga. Bog je sudjelovao u čovječjoj patnji. Kristov se zakon ispunio na križu. Kršćani primaju udio u tom zakonu. Oni trebaju nositi i trpjeti brata, ali, i to je važnije, oni brata sada pod ispunjenim zakonom Kristovim i mogu nositi.

Pismo upadljivo često govori o nošenju. Ono je tom riječju u stanju izraziti čitavo djelo Isusa Krista. A on je naše bolesti ponio, naše je boli na se uzeo... Na njega pade kazna - radi našeg mira“ (Izaija 53,4-5). Sveto pismo zbog toga može i čitav život kršćanina opisati kao nošenje križa. U tome se ostvaruje zajedništvo Tijela Kristova. Kada jedan mora osjetiti teret drugoga, to

je zajedništvo križa. Ako on to ne bi osjećao, onda njegovo zajedništvo ne bi bilo kršćansko zajedništvo. Ako li bi se usprotivio nositi taj teret, zanijekao bi Kristov zakon.

Prvo što kršćaninu biva teretom jeste sloboda bližnjega o kojoj smo ranije govorili. Ona ide protiv njegove umišljenosti, a on je ipak mora priznati. Kršćanin bi se tog tereta mogao osloboditi tako što bližnjemu ne bi dao slobodu, već bi nad njim činio nasilje, primorao ga da se uklopi u njegovu sliku. Ako li pak Bogu dozvoli da on oblikuje njegova brata prema svojoj slici, on bratu daje slobodu te sam nosi težinu slobode koju daje drugom čovjeku. U slobodu mog bližnjega spada sve ono što nazivamo naravi, posebnosti, prirodnom sklonosti. U nju spadaju slabosti, i ono što meni izgleda čudnim, ono, što izaziva moje strpljenje. U nju spada sve ono, što donosi bezbroj sukoba, razilaženja i sudara između mene i bližnjega. Nositi teret bližnjega znači ovdje, nositi stvarnost bližnjega kao stvorenja, potvrditi je i probiti se k radosti u njoj, tako što ćemo je trpjeti.

Posebno teško će to biti kada su u vjeri u jednoj zajednici povezani i jaki i slabi. Neka slabi ne sude jakoga i jaki neka ne preziru slabe. Neka se slabi čuva od uobraženosti, a jaki od ravnodušnosti. Neka nitko ne traži svoga prava. Padne li jaki, neka slabi čuva svoje srce od zloradosti, padne li slabi, neka mu jaki ljubazno opet pomogne ustati na noge. I jaki i slabi trebaju za jednakom mjerom strpljenja. „Teško onome koji je sam. Ako padne, nema nikoga da ga podigne“ (Prop 4,10). Vjerojatno i Sveto pismo govori o ovom podnošenju bližnjega u njegovoj slobodi kada kaže: „...podnosite jedni druge...“ (Kol 3,13). „Sa svom poniznošću i blagošću sa strpljivošću živite dostojno poziva kojim ste pozvani. Podnosite jedni druge u ljubavi“ (Ef 4,12). Kršćaninu će uz slobodu teretom postati i to, kada je u grijehu brat zloupotrebljava. Tuđi grijeh još je teže nositi od tuđe slobode. U grijehu zajedništvo s Bogom i ljudima biva rastrgano. Ovdje kršćanin podnosi prelom zajedništva sa bližnjim, koje mu

je darovao Isus Krist. Međutim, tek u nošenju u potpunosti se očituje Božja velika milost. Smjeti grešnika nositi umjesto da ga preziremo znači da ga ne moramo ostaviti po strani kao izgubljen slučaj, već da ga kroz oprostjenje smijemo prihvatiti, da smijemo očuvati zajedništvo za njega. „Braćo, ako se tko i zatekne u kakvu prijestupu, takva ispravljajte u duhu blagosti“ (Gal 6,1). Onako kako je Krist prihvatio i nosio nas kao grešnike, tako i mi s njime smijemo kroz oprostjenje grijeha prihvatiti i nositi grješnike zajedništvu Isusa Krista. Mi smijemo podnositi bratov grijeh, ne trebamo suditi. To je milost za kršćanina; jer, postoji li grijeh u zajednici za koji se on ne bi trebao ispitati ili prosuditi je li bio nevjeran u molitvi, nije li se premalo zalagao za braću, nije li premalo opominjao i tješio? Trebao bi se ispitati i osuditi čak i zbog svog grijeha, svoje duhovne neobuzdanosti, kojom je sebi, zajednici i braći nanio štetu. Budući da svaki grijeh pojedinca opterećuje i osuđuje čitavu zajednicu, klikće crkva ipak u bolu, koji joj kroz bratov grijeh biva nanesen, i pod cjelokupnim teretom koji time pada na nju, jer je učinjena dostojnom da nosi grijeh i da ga prašta. „Vidi, nosiš li ih ti sve, tako svi opet nose tebe a sve stvari zajedno bivaju dobre i zle.“ (Luther). Svakodnevno jedni drugima služimo kroz praštanje. *Bez riječi* se to dešava u svakodnevnoj molitvi jednih za druge. Svaki ud zajednice koji ne posustaje u ovoj službi, može se osloniti na to da je i braća vrše na njemu. Samo kršćanin, koji sam nosi, zna da je nošen od drugih i može nositi samo u toj snazi.

Tamo gdje se vjerno vrši služba slušanja, djelotvornog pomaganja i nošenja može početi ono posljednje i najuzvišenije, služba Božjom Riječju.

Ovdje se radi o slobodnoj riječi čovjeka čovjeku, a ne o riječi vezanoj za zvanje, mjesto i vrijeme. Radi se o situaciji, u svijetu jedinstvenoj, u kojoj jedan čovjek drugome ljudskim riječima svjedoči o cjelokupnoj Božjoj utjesi i opomeni, o milosti i ozbiljnosti Božjoj. Na tu riječ vrebaju mnoge opasnosti. Ukoliko joj

nije prethodilo ispravno slušanje, kako ta riječ može biti ona prava za bližnjega? Ako stoji u suprotnosti sa djelatnim pomaganjem kako li bi mogla biti vjerodostojna i istinita? Ako li pak ne dolazi iz nošenja, već iz nestrpljivosti i duha nametanja sile, kako li može biti riječ koja oslobađa i liječi? Nasuprot tome usta lako zanjeme tamo gdje se stvarno sluša, služi i nosi. Duboko nepovjerenje u sve što je samo riječ, vrlo često uguši riječ koju sam želio reći bratu. Što li bližnjemu može učiniti nemoćna ljudska riječ? Trebamo li mi još nešto nadodati praznom govoru? Treba li naša riječ, kao riječ duhovnih rutinera, promašiti prave potrebe bližnjega? Što li je opasnije od toga da Božju Riječ prekomjerno govorimo? No s druge strane, da li smo u stanju snositi odgovornost za to da šutimo kada smo trebali govoriti? Koliko nam lakše pada riječ dovedena u red i upućena sa propovjedaonice od ove u potpunosti slobodne riječi, koja stoji u sredini između odgovornosti prema šutnji i odgovornosti prema govorenju?

K strahu od osobne odgovornosti koju imamo prema riječi, stupa još i strah od bližnjega. Kako često je velika cijena spomenuti ime Isusa Krista već i samo bratu. I ovdje se isprepliće ispravno i pogrešno. Kome je dozvoljeno prodirati u bližnjega? Tko ima pravo da mu dokaže krivicu, da ga susretne i da ga upita o onome što je najintimnije? To ne bi bio znak velikog kršćanskog prosvjetljenja, ako bismo jednostavno tvrdili da svatko ima to pravo, da, tu dužnost. I ovdje bi se na vrlo zao način mogao uvući duh nasilja. Bližnji, uistinu, ima svoje pravo, svoju odgovornost i svoju dužnost da se brani od neovlaštenih upada. Bližnji ima svoju tajnu koju nije dozvoljeno doticati a da se pri tom ne nanese velika šteta. On ima tajnu koju ne smije odati a da se pri tome sam ne uništi. To nije tajna njegova znanja i osjećaja, već je to tajna njegove slobode, njegova izbavljenja, njegova postojanja. Ali i ova, prava spoznaja leži u opasnoj blizini ubitačnih Kajinovih riječi: „Zar sam ja čuvar brata svoga?“ (Post 4,9). Ta naoko duhovno opravdana tvrdnja da se čuva sloboda bližnjega,

može stajati pod prokletstvom Božje Riječi: „...ali ću ja od tebe tražiti račun za krv njegovu“ (Ez 3,18). Tamo gdje kršćani žive zajedno mora nekako i u nekom trenutku doći do toga, da brat bratu osobno obznani Božju Riječ i Božju volju. Nezamislivo je da se ne govori bratski o onome što je svakome posebno najvažnije. Nekršćanski je, uskratiti jedan drugome namjerno ovu odlučujuću službu. Ako li pak riječ ne želi prijeći preko naših usana, morat ćemo provjeriti ne gledamo li našeg brata samo u njegovom ljudskom dostojanstvu, kojega se ne usuđujemo dotaći, a pri tome zaboravljamo ono najvažnije, naime, da je bez obzira na njegovu starost, visoki položaj, važnost, on čovjek kao i mi. On kao grešnik priziva Božju milost. On kao i mi ima velike potrebe, on treba pomoć, utjehu i oprostjenje kao i mi. Temelj na kome kršćani mogu međusobno razgovarati je ovaj: svako od njih zna da je grešnik i pored sveg svoga ljudskog dostojanstva napušten i izgubljen, ukoliko mu se ne pomogne. Ovo ne znači da blišnjega želim obezvrijediti i obeščastiti. Štoviše, ovdje se blišnjemu pripisuje jedina stvarna čast koju čovjek posjeduje, da, naime, kao grešnik smije imati udjela u Božjoj milosti i slavi, da on jest Božje dijete. Ovakvo shvaćanje, bratovoj riječi daje potrebnu slobodu i otvorenost. Jedan drugome govorimo o pomoći koju trebamo obojica. Upućujemo jedna drugoga na put kojim nam Krist naređuje ići. Jedan drugoga upozoravamo na neposluh koji nam znači pogibao. Jedni prema drugima smo blagi i strogi jer znamo za Božju milost i ozbiljnost. Zašto bismo se bojali jedan drugoga kada se i jedan i drugi samo trebamo bojati Boga? Zašto da mislimo da nas brat neće razumjeti, ako li smo mi dobro razumjeli kada nam je netko možda i nespretnim riječima saopćio Božju utjehu ili opomenu? Ili možda mislimo da postoji čovjek koji ne treba ni utjehe ni opomene? Zbog čega nam je onda Bog darovao kršćansko bratstvo?

Što više učimo dopuštati bratu da nam kaže riječ, što više učimo ponizno i zahvalno prihvaćati i kada nam nešto žestoko pre-

dbacuje ili nas opominje, to ćemo postati slobodniji i objektivniji prema vlastitoj riječi. Onaj koji u osjetljivosti i oholosti odbacuje ozbiljnu bratovu riječ, ne može u poniznosti bližnjemu kazati istinu. On se naime boji da će biti odbačen te se tako opet osjeća povrijeđenim. Tako onaj osjetljivi postaje ulizicom, što vodi tome da uskoro počinje prezirati i ogovarati brata. Onaj, međutim tko je ponizan ostaje istovremeno i u istini i u ljubavi. On ostaje u Riječi Božjoj i ona ga vodi bratu. On kroz riječ može pomoći bratu jer ništa ne traži za sebe i ne boji se za sebe.

Opomena, budući je naređuje Božja Riječ, ne može se zaobići kada brat upadne u očigledan grijeh. Tada u najužem krugu počinje vježba discipline Crkve. Tamo gdje otpad od Božje Riječi u učenju i u življenju dovodi kućnu zajednicu a samim time i čitavu Crkvu u opasnost, moramo se usuditi reći riječ koja kori i kažnjava. Ništa nije okrutnije od blagosti koja bližnjega prepušta njegovu grijehu. Ništa nije milosrdnije od žestoke opomene koja brata zove s puta grijeha. Služba milosrđa i krajnji zadatak prave zajednice je dopustiti da među nama stoji jedino Božja Riječ, da nas ona sudi i da nam ona pomaže. Tada ne sudimo mi već sam Bog sudi, a njegov je sud od pomoći i iscjeljuje. Do posljednjeg daha mi bratu možemo samo služiti, a nikad ne iznad njega se izdići. Služimo mu i tamo gdje mu govorimo Božju Riječ koja sudi i razdvaja, tamo gdje iz poslušnosti prema Bogu raskidamo zajedništvo s njim. Mi znamo da bližnjemu nismo vjerni po našoj ljudskoj ljubavi već po ljubavi Božjoj koja k čovjeku dolazi samo kroz sud. Božja Riječ služi ljudima tako što ih osuđuje. Spašen je onaj koji dozvoljava da mu služi Božji sud. Na ovom mjestu postaju jasnima granice sveg ljudskog djelovanja na bratu: „Čovjek ne može brata osloboditi niti Bogu dati otkup za nj, jer je preskupo njegovu dušu otkupiti. Nikad otkupa za nju neće biti“ (Ps 49,7.8b). Dobrovoljno se odreći vlastite moći to je preduvjet i potvrda za spasonosnu pomoć, koju jedino Božja Riječ može

dati bratu. Nemamo mi u ruci bratove puteve, ne možemo mi držati skupa ono što se želi raspasti, ne možemo mi na životu održati ono što želi umrijeti. No Bog sjedinjuje, kada se sve raspada, kroz odvojenje stvara zajedništvo, on daje milost po sudu. Svoju Riječ je, međutim, stavio u naša usta. Uskratimo li riječi izlaz onda krv grešnoga brata pada na nas. Ako Božju Riječ iskažemo bratu, tada Bog želi kroz nas spasiti našega brata „tko vrati grešnika s lutalačkog puta njegova, spasit će dušu njegovu od smrti i pokriti mnoštvo grijeha“ (Jak 5,20).

„Tko hoće da među vama bude najveći neka vam bude poslužitelj“ (Mk 10,43). Isus je svaki autoritet u zajednici vezao uz bratsku službu. Pravi duhovni autoritet postoji samo tamo gdje je na djelu služba slušanja, pomaganja, nošenja i obznanjivanja Riječi. Svaki kult osobe koji se temelji na značajnim osobinama, izvanrednim sposobnostima, snagama i na čovjekovim nadarenostima, svjetovan je i nema mjesta u kršćanskoj zajednici, naprotiv čak je i trnje. Težnja, za koju danas često čujemo, težnja za „biskupskim profilom“, za „svećeničkim likom“, za „opuno-moćenom ličnošću“ izvire vrlo često iz duhovno bolesne potrebe da se obožavaju ljudi, da se uspostavi vidljiv ljudski autoritet, jer pravi autoritet u služenju, izgleda i suviše mali. Takvoj se težnji ništa ne proturječi jače doli sam Novi zavjet kada se u njemu opisuje lik duhovnog vođe (1 Tim 3,1 i d.). Tu ne možemo naći ništa od sjajnih osobina duhovne ličnosti. Duhovni vođa je jednostavan čovjek, u vjeri i životu zdrav. Njegov autoritet se nalazi u obavljanju njegove službe. Nema ničega čemu bismo se mogli čuditi na samu čovjeku. Bolesna čežnja za umjetnim autoritetom želi na kraju ipak na neki način uspostaviti u Crkvi neku neposrednost, neku vezanost za ljude. Pravi autoritet zna da svaka neposrednost što se tiče autoriteta, donosi nesreću. On zna da autoritet može opstati jedino u službi onoga koji sam ima autoritet. Pravi autoritet zna da je u najstrožem smislu vezan uz Božju Riječ: „Ta jedan je učitelj vaš a svi ste vi braća“ (Mt 23,8). Crkva

ne treba sjajne ličnosti već vjerne slugе Kristove i braću. Njoj prvi ni ne manjkaju, već ovi drugi. Crkva će svoje povjerenje dati jedino jednostavnom sluzi Kristovom, jer zna, da je on neće voditi prema ljudskoj mudrosti i ljudskom nahođenju, već Riječju dobroga pastira. Pitanje duhovnog povjerenja koje je vrlo usko povezano sa pitanjem autoriteta, odlučuje se vjernošću, kojom netko stoji u službi Isusa Krista, a nikada ne izvanrednim nadarenostima, koje imam na raspolaganju. Dušobrižnički autoritet može zadobiti samo sluga Kristov, koji ne traži svoga autoriteta, već koji je, tako što je sam podređen pod autoritet Riječi, braći brat.

Ispovijed i Gospodnja večera

„Ispovijedajte, dakle, jedni drugima grijeh“ (Jak 5,16). Tko sa svojom zloćom ostaje sam, taj ostaje sam u potpunosti. Može se dogoditi da netko pored zajedničke pobožnosti, zajedničke molitve i pored sveg zajedništva u služenju, ne može do kraja uspjeti probiti se u zajednicu. To se događa zbog toga što zajednica doduše živi zajedno kao skup pobožnih ljudi, ali ne istovremeno i kao skup nepobožnih, skup grešnika. Pobožna zajednica ne dozvoljava nikome da bude grešnik. Zbog toga svatko mora svoj grijeh sakrivati pred sobom i pred drugima. Nama nije dozvoljeno biti grješnicima. Ne može se zamisliti zaprepaštenje mnogih kršćana, da se među njima, pobožnima najednom nađe jedan stvaran grešnik. Tako u svome grijehu ostajemo sami. Ostajemo u laži i u licemjerstvu jer mi ne možemo biti ništa doli grešnici.

Teško shvaćaju pobožni da nas baš milost evanđelja stavlja u istinu kada kaže: Ti si grešnik, i to nepopravljivi grešnik, ali sada kao takav grešnik dođi tvome Bogu koji te ljubi. On te želi baš takvog kakav jesi. On ne želi nešto od tebe, tvoju žrtvu ili djelo, već samo tebe. „Daj mi, sine moj, srce svoje“ (Izr 23,26). Bog je došao k tebi da spasi grešnika. Raduj se! Ova je vijest oslobodnje kroz istinu. Ti se ne možeš sakriti pred Bogom. Pred njim ne vrijedi maska iza koje se skrivaš pred ljudima. On te želi vidjeti onakva kakav ti jesi i želi ti biti milostiv. Ne trebaš duže lagati sebi i svome bratu, kao da si bez grijeha. Dozvoljeno ti je biti grešnikom, zahvali Bogu za to. On naime ljubi grešnike, ali on mrzi grijeh.

Krist je postao našim bratom u tijelu, kako bismo mu vjerovali. U njemu se Božja ljubav spustila među grešnike. Pred njim su ljudi smjeli biti grešnici i samo tako su mogli naći pomoć. Pred Kristom je sve ono licemjerno imalo svoj kraj. Grešnikov

jad i milost Božja, to je bila istina evanđelja u Isusu Kristu. Zajednica bi trebala živjeti u toj istini. Zbog toga je on svojim dao vlast da slušaju priznanje grijeha i da grijeh u njegovo ime praštaju. „Kojima otpustite grijeha otpuštaju im se, kojima zadržite zadržani su im“ (Iv 20,23).

Zato nam je Krist dao zajednicu, a u njoj brata, kao milost. Brat sada pred nama stoji namjesto Krista. Ja ne trebam živjeti pred njim licemjerno. U cijelom svijetu jedino pred njim mogu biti grešnik koji jesam, jer među nama vlada Kristova istina i njegovo milosrđe. Krist je postao našim bratom da bi nam pomogao. Sada, međutim, nam je kroz punomoć njegove naredbe, naš brat postao Kristom. Brat pred nama stoji kao znak istine i milosti Božje. On nam je dan da nam pomogne. On namjesto Krista sluša naše priznanje grijeha i namjesto Krista nam oprašta naš grijeh. On čuva tajnu naše ispovijedi kao što je čuva Bog. Idem li da se ispovjedim bratu, ja idem k Bogu.

Tako u kršćanskoj zajednici poziv na ispovijedanje i opraštanje zapravo postaje pozivom velikoj milosti Božjoj u Crkvi.

U ispovijedanju se probijamo u zajedništvo. Grijeh želi sa čovjekom biti nasamo. On ga odvlači od zajedništva. Što čovjek postaje usamljenijim, to grijeh postaje razornijim u njemu, a što dublje čovjek upada u grijeh to strašnijom postaje njegova usamljenost. Grijeh želi ostati nezamijećen. On se plaši svjetlosti. U tami neizrečenog on truje cjelokupnu ljudsku bit. To se može desiti usred pobožne zajednice. Kroz ispovijed međutim u mrak i zatvorenost srca probija svjetlo evanđelja. Grijeh mora izaći na svjetlo. Ono neizrečeno mora biti otvoreno rečeno i priznato. Sve što je skriveno sada izlazi na dan. Tvrda je to borba dokle grijeh u priznanju ne izađe preko usana. No Bog je razlomio mjedena vrata i gvozdene zasune (Ps 107,16). Posljednje uporište samoopravljanja pada, kada brat bratu ispovijeda grijeh. Grešnik se predaje, on sve svoje zlo ostavlja, on daje svoje srce Bogu. Tako dobiva oproštenje svih svojih grijeha u zajedništvu Isusa Krista i

brata. Izrečeni, priznati grijeh je izgubio svu svoju moć. On je postao očiglednim kao grijeh te je osuđen. On više nije u stanju razoriti zajednicu. Sada zajednica nosi bratov grijeh. Brat sa svojom zloćom nije više sam, već je svoju zloću u ispovijedi „zbaci sa sebe“, predao ju je Bogu. Tako on stoji u zajednici grešnika, koji žive od Božje milosti po križu Isusa Krista. On na taj način smije biti grešnik a ipak se radovati u milosti Božjoj. On smije priznati svoje grijehe i baš kroz to tek naći zajednicu. Sakriveni ga je grijeh razdvajao od zajednice. Grijeh mu je svako zajedništvo činio neistinitim. Priznati grijeh mu je međutim pomogao doći do pravog zajedništva sa braćom, u Isusu Kristu.

Ovdje se govori samo o ispovijedi koja se događa između dvoje kršćana. Da bi se ponovo pronašlo zajedništvo sa cjelokupnom Crkvom nije potrebno ispovijedanje grijeha pred svim udovima zajednice. Već u onom jednom bratu kome ispovijedam svoj grijeh i koji mi moj grijeh oprašta, susrećem čitavu zajednicu. Već u zajedništvu koje dobivam u jednom bratu, poklonjeno mi je zajedništvo cjelokupne Crkve. Ovdje, naime, nitko ne radi po vlastitom nalogu i svojom vlašću, već po nalogu Isusa Krista, koji vrijedi za cjelokupnu Crkvu, a što ga je pojedinac samo pozvan ispuniti. Stoji li kršćanin u zajedništvu međubrataskog ispovijedanja, on više nigdje nije sam.

U ispovijedi se probijamo ka križu. Korijen svakog grijeha je ponos (lat. *superbia*). Hoću biti sam za sebe, imam pravo sam na sebe, imam pravo na svoju mržnju i na svoju požudu, na svoj život i na svoju smrt. I duh i tijelo čovjekovo boluju od njegova ponosa. Čovjek, naime, baš u svojoj zloći želi biti kao Bog. Ispovijed pred bratom, međutim, je duboko ponižavajuća. Ona boli. Ona podcjenjuje. Ona žestoko udara po ponosu. Stajati pred bratom kao grešnik je sramota koju se skoro ne može podnijeti. U ispovijedi konkretnoga grijeha, pred bratovim očima u velikim bolovima, umire stari čovjek na sraman način. Budući je ovo po-

niženje toliko bolno, mislimo uvijek iznova, da smo u stanju izbjeći ispovijedi pred bratom. Naše su oči toliko zaslijepljene da više ne vide obećanje i krasotu ovakvog poniženja. Nitko drugi doli sam Isus Krist je u svoj javnosti prepatio sramnu smrt grešnika umjesto nas. On se nije stidio kao razbojnik biti razapet zbog nas. I tako nas jedino naše zajedništvo sa Isusom Kristom uvodi u sramotno umiranje kroz ispovijest, kako bismo uistinu imali udjela u njegovu križu. Kristov križ uništava svaku oholost. Ne možemo naći križ Isusa Krista ako se plašimo ići na mjesto, gdje ga se može naći, naime tamo gdje javno umire grešnik. Mi također niječemo nositi svoj križ ukoliko se stidimo, u ispovijedi na se uzeti sramotnu smrt grešnika. Kroz ispovijed se probijamo k pravom zajedništvu križa Isusa Krista. U ispovijedi mi prihvaćamo svoj križ. U dubokom duševno-tjelesnom bolu poniženja pred bratom, što znači i pred Bogom, doživljavamo križ Isusa Krista kao naš spas i naše blaženstvo. Umire stari čovjek, ali je nad njime Bog izvojevao pobjedu. Tako sada imamo udjela u Kristovu uskrsnuću i u vječnome životu.

U ispovijedi se *probijamo u novi život*. Tamo gdje se grijeh mrzi, priznaje i prašta tamo je raskinuta svaka veza s prošlošću. „Staro je prošlo“. A tamo gdje je raskinuto s grijehom događa se obraćenje. Ispovijedanje je obraćenje, jer „...novo, gle, nast!“ (2 Kor 5,17). Krist je s nama započeo nešto novo. Kako su prvi učenici na njegov poziv ostavili sve i pošli za njim, tako i kršćanin u ispovijedi ostavlja sve i slijedi Krista. Ispovijed je nasljeđivanje. Počeo je život s Isusom Kristom i njegovom Crkvom. „Tko skriva svoje grijeh, nema sreće, a tko ih ispovijeda i odriče ih se, milost nalazi“ (Izr 28,13). Kroz ispovijed kršćanin počinje ostavljati svoj grijeh. Moć grijeha je razbijena. Od tog trenutka kršćanin ide iz pobjede u pobjedu. Ono što nam se desilo u krštenju to nam se uvijek iznova daruje kroz ispovijedanje grijeha.

Od mraka smo oslobođeni za kraljevstvo Isusa Krista. To je Radosna vijest. Ispovijed je obnavljanje radosti krštenja. „Večer donese suze, a jutro klicanje“ (Ps 30,6).

U ispovijedi se *probijamo k sigurnosti*. Kako to da nam ispovijedanje grijeha pada lakše pred Bogom nego pred bratom? Bog je svet i bez grijeha. On je pravedan, sudac zla i neprijatelj svakog neposluha. A brat je grešan kao i mi. On noć potajnog grijeha poznaje iz vlastitog iskustva. Ne bismo li trebali lakše pronaći put k bratu nego li k svetome Bogu? Ako je kod nas slučaj obratan, trebamo se pitati nismo li se sami suviše često varali našim ispovijedanjem grijeha pred Bogom. Nismo li štoviše sami sebi ispovijedali grijehe i sami ih sebi praštali? I, nemaju li možda brojni porazi i nedostatak snage u našoj kršćanskoj poslušnosti, svoj uzrok u tome što živimo od samoopraštanja, a ne od stvarnog oprostjenja naših grijeha. Samoopraštanje nikada ne može dovesti do raskida sa grijehom. To može samo Božja Riječ, koja osuđuje i udjeljuje milost. Tko će nam dati sigurnost, da u priznanju grijeha i u oprostjenju nismo sami sa sobom, već da je tu živi Bog? Tu sigurnost nam Bog poklanja kroz brata. Brat raskrinkava krug samoobmane. Tko svoje grijehe ispovijeda pred bratom, taj zna da više nije sam sa sobom, on doživljava Božju prisutnost kroz stvarnost brata. Dokle pri ispovijedanju grijeha ostajem sam sa sobom, sve ostaje u mraku, a pred bratom grijeh mora izići na svjetlost. Budući grijeh mora doći na vidjelo, bolje je da se to desi danas između brata i mene, nego li u svjetlosti Sudnjeg dana. Milost je da smijemo svoje grijehe priznati bratu. To znači biti pošteđen od strahote Posljednjeg dana. Brat mi je dan kako bi kroz njega, u njegovu sudu i milosti, već ovdje postao siguran u Božju stvarnost. Kao što se priznanje grijeha u bratovoj prisutnosti rješava samoobmane, tako mi obećanje oprostjenja postaje sasvim sigurnim kada mi ga brat objavljuje prema zapovijedi Božjoj i u Božje ime. Ispovijed pred bratom od Boga nam je darovana da bismo bili sigurni Božjeg oprostjenja.

I baš zbog te sigurnosti se pri ispovijedi radi o priznavanju konkretnih grijeha. Kada se ljudi ispovijedaju, oni to obično čine da bi sebe sami opravdali. Ja mogu potpunu izgubljenost i iskvarenost ljudske prirode doživjeti samo u mom konkretnom grijehu, ukoliko on uopće dopre do moje svijesti. Zbog toga će prava priprema za ispovijed biti uspoređivanje mog života sa Deset zapovijedi. Drugačije bi mi se moglo desiti da i u ispovijedi pred bratom postanem licemjerom, te da mi izostane utjeha. Isus je imao posla s ljudima, čiji grijesi su bili očigledni, sa carinicima i preljubnicima. Oni su znali što im treba biti oprošteno, i primali su oproštenje kao oproštenje njihovih konkretnih grijeha. Slijepog Bartimeja Isus je upitao: „Što hoćeš da ti učinim?“ (Mk 10,5 l). Prije ispovijedi moramo znati jasan odgovor na ovo pitanje. Mi u ispovijedi primamo oproštenje određenih grijeha koji tu izlaze na svjetlost, a u njima i oproštenje svih naših grijeha, svjesnih i nesvjesnih.

Treba li sve to značiti da je ispovijed pred bratom Božji zakon? Ispovijed nije zakon, već je ona ponuda božanske pomoći za grešnika. Može se desiti da netko bez ispovijedi pred bratom dođe po Božjoj milosti do sigurnosti, do novog života, do križa i zajedništva. Može biti da netko nikada ne upozna sumnju u oproštenje i u svoje priznavanje grijeha, da mu sve biva darovano u usamljenoj ispovijedi pred Bogom. Mi smo ovdje govorili o onima, koji ovo o sebi ne mogu kazati. Sam Luther je pripadao onima, koji si nisu više mogli zamisliti svoj kršćanski život bez ispovijedi pred bratom. On ovako govori u Velikom katekizmu: „Zato kada opominjem na ispovijed, opominjem vas na to, da budete kršćani.“ Onima koji i pored sveg traženja i muke ne mogu pronaći veliku radost zajedništva križa, novog života i sigurnosti, njima želim pokazati božansku ponudu koja nam je dana kroz ispovijed pred bratom. Ispovijed stoji u kršćaninovoj slobodi. No tko bi mogao odbiti pomoć, koju je Bog držao neophodnom, a da pri tome sam sebi ne naškodi?

Pred kime da se ispovijedamo? Svaki brat kršćanin može drugome bratu poslužiti kao onaj, koji će saslušati njegovu ispovijed. No hoće li nas razumjeti? Ne stoji li možda on u svom kršćanskom životu toliko iznad nas, da se baš od našeg osobnog grijeha može samo bez razumijevanja okrenuti? Onom koji živi pod križem Isusovim, onome tko je u Isusovu križu spoznao najdublju bezbožnost svih ljudi i bezbožnost vlastitog srca, nije stran ni jedan grijeh. Onaj koji se jednom uplašio od grozote vlastitoga grijeha koji je Isusa prikovao na križ, taj se ne može više uplašiti ni od najtežeg bratovog grijeha. On po Isusovom križu poznaje čovječje srce. On zna koliko je ono izgubljeno u grijehu i slabosti, kako lako zaluta putevima grijeha. No, on zna i to kako je ono prihvaćeno u milosti i milosrdnosti. Samo brat koji stoji pod križem, može slušati moju ispovijed. Pravi slušatelj moje ispovijedi treba imati iskustva križa, a ne životnog iskustva. Najiskusniji poznavalac ljudi zna o čovječjem srcu neizrecivo manje od običnog kršćanina, koji živi pod Isusovim križem. Najveći psihološki uvid, nadarenost i iskustvo nisu u stanju shvatiti ovo jedno: Što je to grijeh? Psiholozi znaju za jad, za slabost, za neuspjeh, no ne poznaju čovjekovu bezbožnost. Zbog toga ni ne znaju da čovjek biva uništen samo zbog svog grijeha, a da samo kroz oprostjenje može postati zdravim. To zna jedino kršćanin. Pred psihologom smijem biti samo bolesnikom. Pred bratom smijem biti grešnik. Psiholog treba najprije istražiti moje srce, da na kraju ipak ne bi pronašao najdublji uzrok. Brat kršćanin zna: k meni dolazi grešnik kao što sam ja, bezbožnik, koji se želi ispovjediti i koji žudi za Božjim oprostjenjem. Psiholog me gleda, kao da Bog ne postoji, dok me brat gleda kao čovjeka, koji u križu Isusa Krista stoji pred Bogom koji sudi i daje milost. Razlozi da smo tako jadni i neupotrebljivi da primimo bratovu ispovijest, nisu u nedostatku psihološkog znanja, već u tome, da nam nedostaje ljubav prema razapetom Isusu Kristu. Ako svakodnevno ozbiljno razmišlja o Kristovom križu, kršćanin se lišava

duha ljudskog osuđivanja i slabašnog obzira, on prima duha božanske ozbiljnosti i božanske ljubavi. Grešnikova smrt pred Bogom i iz smrti život kroz milost, postaje mu svakodnevnom stvarnošću. Tako on braću ljubi milosrdnom ljubavlju koja kroz grešnikovu smrt vodi životu Božjeg djeteta. Tko može slušati našu ispovijed? Onaj tko i sam živi pod križem. Tamo gdje živi riječ o razapetom, tamo živi i bratska ispovijed.

Kršćanska zajednica koja prakticira ispovijedanje braći, mora se čuvati od dvije stvari. Prva se odnosi na onoga koji sluša ispovijed. Nije dobro da samo jedan sluša ispovijed svih. Na taj način se suviše lako preopterećuje pojedinac. Ispovijed mu postaje praznim činom. Iz toga se zatim rađa kobna zloupotreba ispovijedanja, kako bi se dušama nametnula duhovna tiranija. Da se spriječi ova najgroznija opasnost, neka nitko ne prima ispovijedi, ukoliko se sam ne ispovijeda. Samo onaj koga se ponizilo, može bez osobne opasnosti po sebe saslušati bratovu ispovijed. Drugi razlog se odnosi na onoga koji se ispovijeda. Neka svoju dušu zbog njena spasenja sačuva od toga, da mu ispovijed postane pobožnom formalnošću. Tada ona postaje posljednjom, najodvratnijom, najopasnijom i najrazvratnijom izdajom srca; ispovijed postaje požudno brbljanje. Đavolje je misliti o ispovijedi kao o pobožnom činu. Smijemo se usuditi ući u ponor ispovijedi samo zato što su nam ponuđeni Božja milost, pomoć i oprostjenje. Smijemo se ispovijedati samo zbog toga, što nam je obećano rasterećenje. Upotrebljavati ispovijed kao pobožno djelo, znači umirati duhovno. Koristiti ispovijed radi obećanja, znači živjeti. Samo oprostjenje grijeha je razlog i cilj ispovijedi.

Iako je ispovijed svakako djelo koje u imenu Isusa Krista ima svrhu u samome sebi te se u zajednici može koristiti kad god se za to osjeća potreba, ipak ona zajednici posebno služi kao priprema za zajedničku Gospodnju večeru. Izmireni s Bogom i ljudima, kršćani žele primiti Kristovo tijelo i krv. Isusova je zapovijed da nitko ne smije pristupiti k oltaru sa srcem neizmirenim

s bratom. Ta zapovijed vrijedi za svako bogoslužje, da, za svaku molitvu, a posebno za pristupanje sakramentu. Dan uoči zajedničke Gospodnje večere sakupit će se braća kršćanske zajednice, da jedan od drugoga traže oprost za nanesenu nepravdu. Ni jedan koji se izvlači od tog koraka prema bratu, ne može pristupiti stolu Gospodnjemu ispravno pripravljen. Ako braća zajedno žele primiti Božju milost u sakramentu, moraju odbaciti svaki gnjev, svaku svađu, svaku zavist, sva zlobna govorkanja i svako nebratsko ponašanje. Ali molba za oproštenjem još nije ispovijed. Samo za ovu zadnju stoji izrazita Isusova zapovijed. No spremnije za Gospodnju večeru izazvat će u pojedinca čežnju za sigurnošću, da su mu određeni grijesi, koji ga zastrašuju i muče i za koje samo Bog zna, oprošteni. Ovakvoj čežnji nudi se ispovijed pred bratom i odrješenje. Kada strah i jad zbog vlastitog grijeha postaju nepodnošljivi, kada se teži za sigurnošću oproštenja, tada vrijedi poziv na ispovijed pred bratom u imenu Isusa Krista. Ono zbog čega su Isusa napali da huli na Boga, naime zbog toga što je opraštao grijeh, sada se događa u kršćanskoj zajednici po snazi prisutnosti Isusa Krista. Jedan drugome u ime Isusa oprašta sve grijeh i anđeli se u nebu raduju zbog grešnika, koji se kaje. Tako vrijeme pripreme uoči Gospodnje večere biva ispunjeno bratskom opomenom, utjehom, molitvama, strahom i radošću.

Dan Gospodnje večere je za kršćansku zajednicu dan radosti. U srcu pomirena sa Bogom i braćom, zajednica prima dar Tijela i Krvi Isusa Krista a po njemu oprost, novi život i blaženstvo. Dano joj je novo zajedništvo s Bogom i ljudima. Uopće je zajedništvo oko Gospodnje večere punina kršćanskog zajedništva. Kao što su udovi zajednice za stolom Gospodnjim Tijelom i Krvlju sjedinjeni, tako će oni to biti zajedno i u vječnosti. Ovdje je zajednica prispjela svom cilju. Ovdje je savršena radost u Kristu i njegovoj Crkvi. U sakramentu je zajednički život kršćana iz Riječi došao do ispunjenja.

Životopis Dietricha Bonhoeffera

Dietrich Bonhoeffer rođen je 4. veljače 1906. godine u Breslau u Njemačkoj (danas Wrocław u Poljskoj). Pogubljen je 9. travnja 1945. godine u koncentracijskom logoru u Flossenbürgu u Njemačkoj². Odrastao je u aristokratskoj obitelji luteranske vjeroispovijesti, kao šesto od osmoro djece. Majka Paula, rođena von Hase, bila je kći kapelana na dvoru Kaisera Wilhelma II, po zanimanju učiteljica. Otac Karl bio je istaknuti berlinski neurolog i psihijatar.

Dietrich Bonhoeffer bio je vjernik Evangeličke crkve Stare Pruske Unije (*Evangelische Kirche der altpreußischen Union Wikipedia*) od 1906. do 1933. godina, a Ispovijedajuće Crkve (*Die Bekennende Kirche*) od 1933. do 1945. godine.

Između 1923. i 1927. godine studirao je teologiju na sveučilištu Eberhard Karls u Tübingenu i na sveučilištu Friedrich Wilhelms u Berlinu. Tijekom 1924. godine jedan semestar proveo je u Rimu. Doktorirao je s disertacijom „*Sanctorum communio*, do-

---

²Priredeno prema *LebenundWerk - Dietrich Bonhoeffer*. Dostupno na <https://www.dietrich-bonhoeffer.net/>>. Pristupljeno 09. 04. 2021. Sherman, Franklin. *Dietrich Bonhoeffer German theologian*. *Britanica online*. Dostupno na: <<https://www.britannica.com/biography/Dietrich-Bonhoeffer/Ethical-and-religious-thought>>. Pristupljeno 09. 04. 2021. Dietrich Bonhoeffer: Otpor i predanje. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993. Eberhard Bethge. *Dietrich Bonhoeffer: Theologian, Christian, Man for His Times. A Biography*. Fortress Press, Minneapolis, 2000. Lemo, *LebendigesMuseum Online*. Dietrich Bonhoeffer 1906-1945. Dostupno na: <<https://www.dhm.de/lemo/biografie/dietrichbonhoeffer>>. Pristupljeno 09. 04. 2021. *LebenundWerk - Dietrich Bonhoeffer*. Dostupno na <https://www.dietrich-bonhoeffer.net/>>. Pristupljeno 09. 04. 2021.

gmatsko istraživanje o sociologiji Crkve“ u kojoj je povezoao sociološke aspekte Crkve i aktualizam objave teologa Karla Bartha.

Nakon položenog prvog teološkog ispita, služi kao pomoćni pastor između 1928. i 1929. godine u njemačkom vikarijatu u Barceloni u Španjolskoj. Nakon povratka u Berlin, položio je 1930. godine svoj drugi teološki ispit. Habilitirao je s radom „Čin i bitak“ u kojemu povezuje teologije čina Karla Bartha i Rudolfa Karla Bultmanna s neotomističkim teologijama bitka.

Nakon što je proveo godinu dana kao student na razmjeni na teološkom sjemeništu Union Theological Seminary u New Yorku u Sjedinjenim Američkim Državama, u Njemačku se vratio 1931. godine. Do 1936. godine bio je profesor sustavne teologije na berlinskom sveučilištu. Studentski vjeroučitelj i pastor bio je između 1931. i 1933. godine na Tehničkom fakultetu berlinskog sveučilišta. Među studentima je zagovarao kršćanski pacifizam, smatrajući kako kršćanima nije dopušteno sudjelovanje u ratovima. Oštro se protivio suradnji evangeličkih vjernika s Hitlerovim režimom te kritizirao pristajanje i odobravanje Evangeličke (luteranske) crkve nacionalsocijalističke politike.

Između 1933. i 1935. godine boravi u Londonu, gdje je služio u njemačkoj protestantskoj zajednici. Vratio se u Berlin i na poziv Ispovijedajuće crkve (*Die Bekennende Kirche*) koja se protivila politici nacionalsocijalističke stranke, 1935. godine postaje upraviteljem protestantskog sjemeništa za propovjednike, prvo u Zingstu, a zatim u Finkenwaldu u Pomeraniji. Tu je službu obavljao dvije godine, odnosno do 1937., kada je Gestapo, njemačka tajna policija, prema dekretu Heinricha Himmlera, zatvorila sjemenište. Međutim, ono je u ilegali nastavilo svoje djelovanje sve do 1940. godine, kada je drugi put i trajno zatvoreno.

U međuvremenu, nacisti su Bonhoefferu 1936. godine oduzeli ovlasti za akademsko podučavanje, 1938. godine zabranili

mu boravak u Berlinu, 1939. godine zabranili javne govore i propisali obvezu redovnog javljanja u policijsku postaju, a 1941. godine zabranili su mu bilo kakvu spisateljsku djelatnost. Kako je zbog prigovora savjesti odbio poziv za vojnu službu, napustio je Njemačku i 1939. godine vrlo kratko, samo dvadesetak dana, boravio u Sjedinjenim Američkim Državama.

Nakon povratka u Njemačku, pridružio se konspirativnom pokretu otpora koji je namjeravao svrgnuti nacistički režim. Preko svog šogora Hansa von Dohnanyja bio je povezan s političkim i vojnim pokretom otpora okupljenim oko admirala Wilhelma Canarisa, koji ga je zaposlio u Uredu za vanjske i obrambene poslove u Vrhovnom zapovjedništvu Wehrmachta i tako mu omogućio izbjeći vojnu službu. Kao upravitelj trgovine, Bonhoeffer je koristio svoje ekumenske kontakte kako bi uspostavio veze između zapadnih vlada i njemačkog pokreta otpora.

Zatvoren je 5. travnja 1943. godine u istražnom zatvoru Wehrmachta Tagel-Berlin, pod optužbom da je podrivao njemačke vojne snage. U zatvoru je imao prilike čitati i pisati te je koristio vrijeme za pružanje dušobrižničke skrbi ostalim zatvorenicima.

Nakon što je u srpnju 1944. godine propao atentat na Hitlera koji je organizirao admiral Wilhelm Canaris, Gestapo je pronašao pisane dokaze Bonhoefferove izravne povezanosti sa zavjerenicima. Premješten je iz berlinskog zatvora u koncentracijski logor u Buchenwaldu, a zatim u koncentracijski logor Flossenbürg. Na smrt je osuđen 8. travnja 1945. godine pod optužbom sudjelovanja u planiranju atentata na Hitlera. Sutradan, na dan Uskrsa, kao politički zatvorenik i državni izdajnik, zajedno sa još šestoricom drugih zavjerenika, pogubljen je vješanjem u svojoj 39. godini, dva tjedna prije nego što je američka vojska oslobodila logor Flossenbürg i mjesec dana prije završetka Drugog svjetskog rata.

Mnoge poslijeratne skupine i pojedinačni pristaše zalagali su se za njegovu pravnu rehabilitaciju. Evangeličko sveučilište primijenjenih znanosti u Hannoveru predložilo je pokretanje procesa rehabilitacije Bonhoeffera, Canarisa, Gehrea, Oстера i Karla Sacka. Regionalni sud u Berlinu 6. kolovoza 1966. godine ukinuo im je smrtnu kaznu i time ih pravno rehabilitirao.

Glavna Bonhoefferova djela su: „Čin i bitak“ (1931.), „Nasljedovanje“ (1937.), „Zajednički život“ (1938.), „Etika“ (1949.), „Otpor i predanje“ (1951.), „Stvaranje i pad: Teološka interpretacija Postanka 1–3“ (1959.), „Christthe Center“ (1960.) itd. Izdavačka kuća Fortress press iz Minneapolisa, SAD, tiskala je djela Dietrich Bonhoeffer u 14 svezaka³.

Bonhoefferov utjecaj na suvremenu teologiju je izniman. Djela su mu prevedena na brojne jezike na svim kontinentima. Čitaju ga, proučavaju, citiraju i uvažavaju i protestanti i katolici, osobito u kontekstu ponovnog oživljavanja kršćanske vjere i njena dijaloga sa svijetom.

dr. sc. Antal Balog

---

³ Dietrich Bonhoeffer Works series. Dostupno na <<https://www.fortresspress.com/store/category/287095/Dietrich-Bonhoeffer-Works-series>>. Pristupljeno 09. 04. 2021.

(1)

(2)

- (1) Statua Dietricha Bonhoeffera, koja je zajedno s ostalim statuama suvremenih mučenika, postavljena iznad Velikih zapadnih vrata Westminsterске opatije u Londonu.
- (2) Statua Dietricha Bonhoeffera u Hamburgu. Tekst natpisa na ploči:

WIDERSTAND UND ERGEBUNG
DIETRICH BONHOEFFER
GEBOREN AM 4. FEBRUAR 1906
PFARRER
DER BEKENNENDEN KIRCHE
VERHAFTET IM APRIL 1943
AM 9. APRIL 1945 IM KZ
FLOSSENBÜRG ERMORDET

Ostala elektronička izdanja ovog nakladnika

1. Pjesme spasenja (2018). Dostupno [ovdje](#) ili [ovdje](#).
2. Pjevajmo Gospodinu (2019). Dostupno [ovdje](#).
3. Knjiga života: Kronološki prikaz života Isusa Krista (2020). Dostupno [ovdje](#).
4. Volf, Miroslav. *I znam da sunce ne boji se tame*. Teološke meditacije o Šantićevu vjerskom pjesništvu (2020). Dostupno [ovdje](#) ili [ovdje](#).
5. Temeljne istine Svetoga pisma: Naučavanje, vjerovanje i život posvećenja vjernika Evandeoske pentekostne crkve (2021). Dostupno [ovdje](#).
6. Bonhoeffer Dietrich: Cijena učenja (2021). Dostupno [ovdje](#).